

**СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ**

**ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МЕЛЬНИК МАРІЯ ІВАНІВНА

УДК 631.11:658.589:658.152

**ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

08.00.04 «Економіка та управління підприємствами»
(за видами економічної діяльності)
Галузь знань 05 - Соціальні і поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

М. І. Мельник

Науковий керівник: **Геєнко Михайло Миколайович**, к.е.н., доцент

Дисертація є ідентичною іншим екземплярам

Учений секретар ради,
професор

В.І. Аранчій

Полтава - 2018

АНОТАЦІЯ

Мельник М.І. Формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності).- Полтавська державна аграрна академія, Полтава, 2018.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню теоретико-методичних засад формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві. Запропоноване авторське визначення змісту поняття інноваційно-інвестиційного захисту підприємств в сільському господарстві. Наголошено, що для покращення інвестиційного клімату в країні разом з традиційними формами інвестиційної підтримки сільськогосподарських підприємств необхідно створити сприятливі умови венчурного фінансування, реалізації можливостей світових інноваційних фондів та їх співпраці з вітчизняними суб'єктами господарювання.

Проведено оцінку інноваційно-інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств та змодельовано фінансове забезпечення інноваційного розвитку досліджуваних підприємств в сільському господарстві. Встановлено, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності в Україні є власні кошти підприємств та організацій.

Ідентифіковано проблеми, які перешкоджають достатньому фінансовому забезпеченню інноваційного розвитку підприємств в сільському господарстві. Доведена необхідність формування інноваційного ризик-менеджменту аграрних підприємств. Запропоновані інструменти зменшення рівня ризиків виробництва на сільськогосподарських підприємствах.

Розроблений фінансовий механізм розвитку інноваційного фонду на місцевому та регіональному рівні. Спроектована процедура надання грантового

фінансування інноваційним підприємствам. Доведена необхідність створення інноваційних фондів та зазначені їх основні функції.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційний розвиток, фінансове забезпечення, фінансовий потенціал, рентабельність, власний капітал, ризик-менеджмент, інвестиційна привабливість, інноваційні фонди, державна підтримка, інноваційні проекти.

АННОТАЦИЯ

Мельник М.И. Формирование инновационно-инвестиционного развития предприятий в сельском хозяйстве. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 «Экономика и управление предприятиями» (по видам экономической деятельности). – Полтавская государственная аграрная академия, Полтава, 2018.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-методических основ формирования инновационно-инвестиционного развития предприятий в сельском хозяйстве. Предложено авторское определение содержания понятия инновационно-инвестиционной защиты предприятий в сельском хозяйстве. Отмечено, что для улучшения инвестиционного климата в стране наряду с традиционными формами инвестиционной поддержки сельскохозяйственных предприятий необходимо создать благоприятные условия венчурного финансирования, реализации возможностей мировых инновационных фондов и их сотрудничества с отечественными субъектами хозяйствования.

Проведена оценка инновационно-инвестиционной привлекательности сельскохозяйственных предприятий и смоделировано финансовое обеспечение инновационного развития исследуемых предприятий в сельском хозяйстве. Установлено, что основным источником финансирования инновационной деятельности в Украины являются собственные средства предприятий и организаций.

Идентифицированы проблемы, которые препятствуют достаточному финансовому обеспечению инновационного развития предприятий в сельском хозяйстве. Доказана необходимость формирования инновационного риск-менеджмента аграрных предприятий. Предложены инструменты снижения уровня рисков производства на сельскохозяйственных предприятиях.

Разработан финансовый механизм развития инновационного фонда на местном и региональном уровне. Спроектирована процедура предоставления грантового финансирования инновационным предприятиям. Доказана необходимость поддержки инновационных фондов и определены его основные функции.

Ключевые слова: инновационно-инвестиционное развитие, финансовое обеспечение, финансовое состояние, финансовый потенциал, рентабельность, собственный капитал, риск-менеджмент, инвестиционная привлекательность, инновационные фонды, государственная поддержка, инновационные проекты.

SUMMARY

Melnyk M.I. Formation of innovation and investment development of enterprises in agriculture. - Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a PhD degree in Economics, in specialty 08.00.04 - Economics and Management of enterprises (according to the types of economic activity). - Poltava State Agrarian Academy, Poltava, 2018.

Thesis is devoted to the study of theoretical and methodological principles of the formation of innovation and investment development of enterprises in agriculture. The author's definition of the concept of financial support of innovative development of agroformations was offered. An analysis of the state of agroformations in Ukraine has shown that the level of development of domestic agricultural business can not be considered satisfactory yet.

The problem is not in quantitative but in qualitative indicators of the development of agricultural enterprises. From year to year there is an increase in the share of unworking enterprises, a low level of investment in technical innovation, the

loss-making of the agrarian sector and the reduction in the number of employed researchers in innovation activities, etc. This situation is largely due to the existing system of support for agribusiness enterprises. Emerging issues are the development of new approaches, the analysis conducted showed that it is still at the stage of formation, and most of the tasks set before the central authorities in this area were not resolved to the full.

Foreign experience shows that the general expansion of the activities of agrarian enterprises and their increase in the economic and social development of the country requires the creation of a stable and effective system of state support for agricultural enterprises at all structural levels: national, regional and local.

An estimation of financial support of innovative development of agroformations was carried out. It has been established that one of the main tendencies in the financial provision of innovative development of agroformation for today, especially at the level of small agricultural enterprises, is the constant need for significant innovational investments in technological innovations and technological re-equipment.

According to the results of the analysis of the Global Innovation Index, it has been established that Ukraine was rising every year in the rating, which suggests the development of the innovative sphere of the economy. But considering the indicator of the effectiveness of innovation, it can be argued that in the ranking of Global Innovation Index by this indicator, Ukraine's position was almost unchanged, which suggests that there are no significant changes in the dynamics of innovation development of the country.

It was established that the main source of financing of innovation activity of Ukraine is the own funds of enterprises and organizations. In general, there is a negative trend in the structure of sources of funding for innovation activities in the country. State funds, funds of foreign investors, other sources of financing occupy the smallest share in the structure of sources of financing of innovation activity of the country, and the largest share, borrowing own sources of financing. As a result of the analysis of Ukraine's innovation activity, it has been proved that the state plays the

smallest and last role in supporting and developing the innovation activity of Ukraine, and this is the main problem of implementing innovation policy at domestic enterprises, including those in the agrarian sector of the economy.

High level of financial independence of agricultural companies of Ukraine and Poland was identified. It should be noted that agricultural companies in Poland have a more stable financial position. But most agricultural companies in Ukraine and Poland are financially independent, which allows them to conduct a sufficiently high level of predicted activity in the long period.

Problems have been identified that impede the sufficient financial provision of innovative agribusiness development. The expediency of state financial support for innovative development of agroformations has been substantiated. State financial support for innovative development of agroforming is one of the main conditions for the existence and development of agricultural enterprises to date.

A network of recommendations on the policy of the Ukrainian government were developed, which can serve as its benchmark for continuing the wording of the long-term character of the strategies of the latest innovations, research and development in the agricultural sector, taking into account small and large agricultural companies. It was proposed to implement a state program of technical assistance to agricultural enterprises through an innovative business incubator - a specialized business incubator, which creates conditions for the development and application of innovative technologies for small and medium enterprises. The main principles of creating state innovation incubators were outlined also.

The necessity of formation of innovative risk of management of agrarian enterprises was proved. Tools were proposed to reduce the level of risk of production at agricultural enterprises. The detailed scheme for making managerial decisions regarding the implementation of innovative projects at agricultural enterprises was developed. It is also offered to use three basic rules in the process of managing innovation risk in agricultural enterprises.

The generalized structure of public management of the innovation fund was presented, because effective management in the innovation system can be carried out

through state authorities, which will provide a stable mechanism for financing the innovation fund and will support it in the long period.

The financial mechanism of the development of the innovation fund at the local and regional level was developed, since this kind of support is limited, therefore, the financial mechanism plays an important role among the components of the mechanism for the development of local and regional innovation funds.

The procedure for granting grant financing is innovative. It also proves the need to create an innovation fund support service and its main functions.

Key words: innovation-investment development, financial support, innovations, agroformation, innovative development, innovation activity, financial status, financial potential, profitability, equity, risk management, investment attractiveness, innovation funds, state support, innovative projects.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України та інших держав, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Мельник М.І. Сутність та джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності агроформувань. Науковий журнал : «Причорноморські економічні студії». Одеса. 2017. №18. С. 168-174. (Index Copernicus)

2. Мельник М.І. Аналіз рентабельності агрохолдингів України та резерви її підвищення. Фаховий збірник наукових праць національного авіаційного університету «Проблеми системного підходу в економіці». Київ. 2017. Вип. 5 (61). С. 117-124. (Index Copernicus)

3. Мельник М.І. Оцінка ефективності власного та позикового капіталу агрохолдингів України. Електронний фаховий науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». 2017. Вип. 12. С. 98-103. (Index Copernicus)

4. Melnyk M., Zabolotnyy S. The Financial Efficiency of Biogas Stations in Poland. M. Melnyk, S. Zabolotnyy. Renewable Energy Sources: Engineering, Technology, Innovation. Springer International Publishing AG, Cham, Switzerland.

2018. P. 83-93. ISSN 2352-2542 Journal DOI <https://doi.org/10.1007/978-3-319-72371-6> (Web of Science Core Collection) (0,4 друк. арк.). *(Особистий внесок автора – проведено аналіз основних тенденцій та показників фінансової ефективності біогазових станцій Польщі, 0,25 друк. арк.)*

Статті у наукових фахових виданнях України:

5. Мельник М.І. Формування венчурного механізму фінансування інноваційної діяльності агроформувань Сумської області. Уманський національний університет садівництва. 2015. С.172-177.

6. Мельник М.І. Інноваційна привабливість України на основі “Global Innovation Index”. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. Запоріжжя. 2017. Вип. 4 (10). С.123-128.

7. Мельник М.І. Моделювання фінансового стану сільськогосподарських агроформувань України. Науковий журнал: «Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії». 2017. Вип. 5 (11). С.168-175.

Статті у закордонних наукових виданнях:

8. Мельник М.І. Фінансове забезпечення підприємств аграрної сфери в сучасних економічних умовах. Білоруська державна сільськогосподарська академія. м. Горки. 2016. С.25-28.

Тези наукових доповідей:

9. Чупіс А.В., Мельник М.І. Інноваційно–інвестиційна діяльність агроформувань Сумської області та її фінансове забезпечення. Міжнародна науково-практична конференція ХНАУ. Харків. 2015. С. 158-161. (0,2 друк. арк.). *(Особистий внесок автора – проведено аналіз інноваційно–інвестиційної діяльності агроформувань Сумської області, 0,1 друк. арк.)*

10. Шалигіна І.В., Косенко Ю.М., Липчей М.І. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. II Міжнародна науково-практична конференція молодих учених і студентів «Фінансово-кредитне стимулювання розвитку територіальних суспільних систем». Луцьк. 2014.

С.157-158. (0,15 друк. арк.). *(Особистий внесок автора – надано характеристику найбільш ефективним напрямам управління фінансовими ресурсами підприємства, 0,1 друк. арк.)*

11. Шалигіна І.В., Липчєй М.І. Доцільність застосування фінансово–стратегічного планування на сільськогосподарських підприємствах України. Матеріали XVII науково–практичної конференції «Сучасні технології сільськогосподарського виробництва». Гродненський державний аграрний університет. Республіка Білорусь, м. Гродно. 2014. С.163-165. (0,2 друк. арк.). *(Особистий внесок автора – розкрито сутність та місце фінансово-стратегічного планування в діяльності аграрних підприємств, 0,1 друк. арк.)*

12. Мельник М. Заболотний С. Сутність поняття фінансового стану підприємства. Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 45 – річчю економічного факультету Подільського державного аграрно – технічного університету: «Актуальні проблеми аграрної економіки: теорія, практика, стратегія». 2017. С. 262-265. (0,3 друк. арк.). *(Особистий внесок автора – розкрито значення поняття фінансового стану підприємства, 0,2 друк. арк.)*

13. Мельник М.І. Державна підтримка кредитного забезпечення агроформувань. Міжнародна науково-практична конференція Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя. 2016. С. 30-33.

14. Мельник М.І. Проблеми фінансування інноваційного розвитку агроформувань. Міжнародна науково-практична конференція «Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації». Клайпеда (Литва). 2016. С. 292-296.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	27
1.1. Сутність інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві	27
1.2. Сучасний досвід формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.....	56
1.3. Види та методи формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.....	66
Висновки до розділу 1.....	73
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	76
2.1. Сучасний стан формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.....	76
2.2. Оцінка рівня інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств в сільському господарстві.....	120
2.3. Моделювання інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств в сільському господарстві з урахуванням регіональних особливостей.....	154
Висновки до розділу 2.....	185
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	188
3.1. Державна підтримка інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.....	188
3.2. Формування системи ризик-менеджменту інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві	210

3.3. Створення і реалізація інноваційних фондів та екологоорієнтованих проектів інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств	224
Висновки до розділу 3.....	244
ВИСНОВКИ.....	247
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	252
ДОДАТКИ.....	268

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

GII (Global Innovation Index) – Глобальний інноваційний індекс

IER (Innovation Efficiency Ratio) – Коефіцієнт ефективності інновацій

ПІІ – Прямі іноземні інвестиції

НДДКР - Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи

ВРХ – велика рогата худоба

ПІ – інноваційні проекти

ПАТ – публічне акціонерне товариство

ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю

ІФ – інноваційний фонд

НТП – науково – технічний прогрес

ПІІ-інноваційні підприємства

ІСІ – інститути спільного інвестування

ІД – інноваційна діяльність

ІІР – інноваційно-інвестиційний розвиток

ВСТУП

Актуальність теми. Стійке економічне зростання аграрних підприємств обумовлює високий рівень наукового забезпечення виробництва (науки, техніки, технології, виробничого досвіду, науково-технічних кадрів) та інтелектуалізації виробничих процесів. Тобто сприйняття та впровадження нових радикальних і модифікованих ідей має стати обов'язковою умовою їх господарської діяльності в конкурентному ринковому середовищі. Підвищення інноваційної активності неможливе без фінансової складової. Інвестування забезпечує надходження коштів для здійснення інноваційної діяльності, створює стимули та умови для розробки інновацій, сприяє ефективному формуванню їх витрат, реалізує необхідну еластичність надходжень фінансових ресурсів відповідно до проміжних етапів інноваційного процесу. Отже, інноваційний розвиток аграрних підприємств, виходячи з досвіду ринково розвинених країн, неможливий без дієвого механізму, правил та джерел інвестування, формування системи ризик-менеджменту та створення інноваційних фондів для зменшення фінансово-кредитних зобов'язань.

Проблемами вивчення теоретичних, методологічних та практичних засад інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств, в тому числі і аграрних, присвячена значна кількість наукових праць. Це - праці таких вчених, як Амоша О. І., Ансофф І., Аптекарь С. С., Аранчій В. І., Бабенко А. Г., Бажал Ю. М., Березіна Л. М., Бланк І. О., Борисова В. А., Брудник С. С., Гальчинський А. С., Геєнко М. М., Голубенко А. А., Ковальов В. В., Койлі Б., Лозинська Т. М., Макаренко М. П., Махмудов Х. З., Михайлова Л. І., Назаренко І. М., Овчаренко Т. С., Писаренко В. В., Плаксієнко В. Я., Пригожин А. І., Райс Т., Савчук О. О., Санто Б., Соломатін А. Н., Сухоруков А. І., Терещенко С. І., Харів П. С., Хобта В. М., Чупіс В. А., Шумпетер Й. та інших.

Разом з тим, ряд питань інноваційно-інвестиційного розвитку аграрних підприємств, потребують подальшого вивчення. Зокрема, як формування інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств, моделювання розмірів і

форм інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку, обґрунтування державної підтримки, ризик-менеджменту та створення і реалізація інноваційних фондів підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку. Всі ці та інші питання обумовлюють актуальність досліджуваної проблеми та зумовили вибір і тему дисертаційних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснювалось згідно тематики науково-дослідних робіт Сумського національного аграрного університету: «Формування механізму реалізації інтегрованого територіального управління в умовах переходу до сталого розвитку» (0117U006534) та «Науково-практичні засади формування екологічно орієнтованих венчурних фондів у аграрному виробництві (0116U006093)». В межах вказаних тем автором проводилась соціо-еколого-економічна оцінка інноваційних проектів аграрних підприємств, обґрунтувалась необхідність інноваційного енергозбереження, створення інноваційних фондів та екологоорієнтованих проектів для сільськогосподарських підприємств.

Крім того на базі Варшавського університету природничих наук за Грантовою програмою Національної комісії Польщі у справах ЮНЕСКО автором розроблялись теоретичні, методичні та практичні рекомендації за одноіменною темою (2017 рік).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток теоретико-методичних засад та обґрунтування напрямків і практичних рекомендацій щодо формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.

Комплексний підхід до реалізації поставленої мети обумовив необхідність вирішення таких задач:

- узагальнити сутність інноваційно-інвестиційного розвитку та його захисту в сільськогосподарських підприємствах;

- вивчити сучасний досвід, види та методи інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств;

- проаналізувати сучасний стан та оцінити рівень інноваційно-інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств;

- здійснити моделювання інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств з врахуванням регіональних особливостей;

- ідентифікувати фактори для різних організаційно-правових форм в сільському господарстві, що перешкоджають інвестиційному забезпеченню інноваційного розвитку та врахувати їх в державній політиці підтримки через бізнес-інкубатори, інноваційні фонди;

- обґрунтувати систему ризик-менеджменту інноваційно-інвестиційного розвитку та зниження загроз пов'язаних з реалізацією науково-технічних розробок в сільськогосподарських підприємствах;

- обґрунтувати створення інноваційних фондів та ефективності екологоорієнтованих проектів для сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є процес формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів щодо формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення економічних явищ. Поставлені в дисертаційній роботі завдання вирішувалися за допомогою таких методів: абстрактно-логічний (при теоретичному узагальненні сутності і змісту формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві); економічного аналізу та порівняння (при оцінці стану інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві); статистично-економічні (при групуванні аграрних підприємств за ступенем забезпеченості фінансовими ресурсами); анкетного опитування (для визначення стану фінансової забезпеченості аграрних підприємств); табличного і

графічного методів (для відображення інформації щодо стану інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, фінансового менеджменту, викладені у вітчизняних та іноземних наукових працях. Основними джерелами інформації для аналізу й узагальнень були офіційні матеріали Міністерства аграрної політики України, Державного комітету статистики України, Головного управління статистики у Сумській області, дані підприємств і організацій та особисто проведеного анкетування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в отриманні наукових результатів, які містять положення теорії та практики формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві. Наукова новизна результатів дослідження конкретизується у таких положеннях:

вперше:

- запропоновано сутність поняття «інноваційно-інвестиційного захисту» визначати як сукупність елементів, що передають зміст, організацію та умови успішного функціонування економічного механізму збереження та ефективного використання інвестиційних ресурсів для інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств;

удосконалено:

- науково-методичні підходи до створення та функціонування системи інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств, орієнтованої на полегшення доступу суб'єктів аграрного бізнесу до інвестиційних ресурсів інноваційної спрямованості задля підвищення їх конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках;

- методику оцінки рівня інвестиційно-інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, яка на відміну від існуючих базується на врахуванні як абсолютних значень показників, що характеризують соціальні, екологічні та фінансово-економічні результати діяльності підприємств, а також динаміку їх стійкого розвитку з використанням програмного продукту RISE;

- удосконалено методичний підхід прогнозування інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств, який на відміну від існуючих, визначається за степеневою функцією збільшення чистого грошового потоку від щорічної дельти інвестування за рахунок створення і використання інноваційних фондів та бізнес-інкубаторів;

дістало подальшого розвитку:

- ідентифікація факторів, які перешкоджають інноваційно-інвестиційному розвитку сільськогосподарських підприємств, найсуттєвішими з яких є низький рівень взаємодії підприємств та наукової сфери, брак довгострокових інвестиційних ресурсів інноваційної спрямованості та недостатність державної підтримки, активізація яких може бути досягнута створенням бізнес-інкубаторів й інноваційних фондів;

- напрями інноваційно-інвестиційного захисту сільськогосподарських підприємств на основі ідентифікації внутрішніх і зовнішніх загроз та врахування системи ризик-менеджменту при прийнятті управлінських рішень;

- обґрунтування створення та використання інноваційних фондів, спрямованих на підвищення конкурентних переваг та зниження інноваційно-інвестиційних загроз екологічно безпечного виробництва в сільськогосподарських підприємствах.

Практичне значення одержаних результатів. Використання положень і пропозицій будуть сприяти удосконаленню управління інноваційно-інвестиційним розвитком аграрних підприємств. Запропоновані методичні положення можуть послужити основою для розробки нормативних документів, що регулюють функціонування аграрного бізнесу і його інфраструктури, складання державних програм підтримки інноваційного розвитку. Вони також можуть застосовуватися при розробці інноваційних програм розвитку на рівні підприємств.

Практичне значення одержаних у процесі дослідження результатів підтверджено довідками про їхнє впровадження, зокрема: ТОВ «ЛЕВІТЕ» м. Суми (довідка №14/1 від 02.02.2018 р.), ТОВ АФ «Вереск-Агро» (довідка №13

від 12.02.2018 р.) та ТОВ «СПГ «Сілва» (довідка №62 від 06.02.2018 р.) Білопільського району Сумської області, ТОВ «Агрофірма «Хоружівка» (довідка №82 від 15.02.2018 р.), Недригайлівського району Сумської області, Департаментом агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-21/504 від 21.03.2018 р.) та Сумським національним аграрним університетом (довідка № 885 від 20.03.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, отримані в процесі дисертаційного дослідження, які виносяться на захист, є особистим надбанням та отримані безпосередньо автором. Вони відображають авторський підхід до розв'язання проблеми формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, що становлять індивідуальний внесок автора. Усі основні положення знайшли своє відображення у друкованих роботах.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались, обговорювались і отримали позитивну оцінку на наукових конференціях, зокрема, на III всеукраїнській заочній науковій конференції «Актуальні питання сучасної економіки» (м. Умань, 2011 р.); Науковій студентській конференції факультету економіки і підприємництва (м. Суми, 2011 р.); I Міжнародній науково-практичній інтернет конференції «Теорія і практика забезпечення ефективного розвитку суб'єктів ринку» (м. Полтава, 2012 р.); Науково-практичній конференції студентів Сумського НАУ (м. Суми, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Молодь та Інновації» (м. Горки, Республіка Білорусь, 2013 р.); V всеукраїнській заочній науковій конференції «Актуальні питання сучасної економіки» (м. Умань, 2013 р.); IV Міжнародній науково – практичній інтернет конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (м. Харків, 2013 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених і студентів «Фінансово-кредитне стимулювання розвитку територіальних суспільних систем» (м. Луцьк, 2014 р.); XVII науково –

практичній конференції «Сучасні технології сільськогосподарського виробництва», Гродненський державний аграрний університет (Республіка Білорусь, м. Гродно, 2014 р.); Науково – практичній конференції викладачів, студентів та аспірантів (м. Суми, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції ХНАУ «Фундаментальні та прикладні проблеми підприємницької діяльності в аграрному секторі» (м. Харків, 2015 р.); Науковому семінарі «Соціально–економічний розвиток Сумщини: стан та перспективи» (м. Суми, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції Східноукраїнського інституту економіки та управління (м. Запоріжжя, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації» (Литва, м. Клайпеда, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 45–річчю економічного факультету Подільського державного аграрно–технічного університету: «Актуальні проблеми аграрної економіки: теорія, практика, стратегія» (м. Кам'янець-Подільський, 2017 р.); Науково-практична конференція «Сучасні тенденції в економіці та управлінні»; Східноукраїнський інститут економіки та управління (м. Запоріжжя, 2017 р.); VI міжнародній конференції «Відновлювальні джерела енергії» (Польща, м. Криниця–Здруй, 2017 р.); Міжнародній науковій конференції «Сучасні тенденції досліджень сільськогосподарського машинобудування, ювілей 40-річного факультету виробничо-енергетичного факультету» (Польща, м. Краків 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 14 наукових працях, з яких 9 – одноосібні, загальним обсягом 5,59 друк. арк., зокрема 4 – у наукових фахових виданнях України та інших держав, включених до міжнародних наукометричних баз даних, 3 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у закордонному науковому виданні та 6 в інших наукових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації 246 сторінок, з них 205 сторінок основного тексту. Дисертація

містить 56 таблиць, 32 рисунків, 5 формул, 5 додатків. Список використаних джерел нараховує 159 найменувань (1 табл. та 3 рис. займають повну сторінку).

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

1.1. Сутність інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві

Сучасна світова економічна глобалізація та проведення економічних реформ в Україні, що супроводжуються процесами формування таких ринків як цінних паперів, праці, капіталу, інновацій тощо, вимагає від аграрних підприємств на впровадження нових методів і форм організації, управління, вдосконалення механізмів реалізації досягнень науково-технічного прогресу (НТП). Адже розвиток виробничої сфери сільського господарства, конкурентоспроможність аграрної продукції, ефективна та результативна інтеграція вітчизняної економіки у світову та взагалі національної економіки в цілому, залежить саме від цього.

Друга половина ХХ ст. характеризувалася стрімким та стабільним розвитком НТП. Безперечним є стрімкий розвиток науково - технічного прогресу та технологічних інновацій в економіці країни. Сучасний етап розвитку національної економіки пов'язаний із вибором пріоритетних напрямів реорганізації виробництва та управління на основі досягнень науково-технічного прогресу [15, С.22]. Наука та технології є невід'ємною частиною будь-якого аспекту нашого життя: від антибіотиків до комп'ютерів, від свердловин і систем санітарії до високо доступних зернових культур, від примітивних засобів обробки ґрунту до високотехнологічних, автоматизованих комбайнів. На сьогоднішній день розвиток наукових досліджень спрямований на розвиток екологічно чистого виробництва, створення механізмів та стимулів для заохочення практичної реалізації наукових досягнень, зміцнення матеріальної бази наукових досліджень.

Теоретичним та практичним аспектом інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та підвищенню ефективності використання їх ресурсного потенціалу присвячені наукові дослідження таких відомих українських учених як: Гудзинський О.Д., Єрмакова О.Ю., Дацій О.І., Тарабрін О.Є., Христенко Г.М., Судомир С.М., Сіренко Н.М., Покотилова В.І., Амбросов В.Я., Бабієнко М.Ф., Вітвицька О.Д., Кулаєць М.М., Прокопенко К.В., Саблук П.Т., Усаченко Л.М., Шубравська О.В., Андрійчук В. Г., Гайдуцький А. П., Дейнеко Л. В., Зубець М. В. та ін. Водночас складність знаходження шляху стабільного інноваційного розвитку аграрного сектору економіки вимагають продовження наукового пошуку, подальшої конкретизації його дослідження. Розглянемо більш детально як трактують поняття інновацій аграрного сектору вітчизняні та зарубіжні науковці (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Сутність поняття інновацій та інноваційної діяльності АПК у роботах вітчизняних науковців

№	Автор	Визначення
1	Березіна Л.М.	Інноваційна діяльність підприємств агропромислового комплексу полягає у формуванні та реалізації цілеспрямованої інноваційної політики, завданням якої є стимулювання, накопичення та розвиток інноваційного потенціалу [4, С.124].
2	Вініченко І.І.	Агроінновація це нововведення в галузі сільського господарства (сортив рослин, порід тварин, засобів захисту рослин або тварин, технологій вирощування), що супроводжується отриманням комерційного ефекту [12, С.45].
3	Височан О.С.	Інновація це кінцевий результат інноваційної діяльності, який набув форми принципово нового або значно вдосконаленого виду продукції (роботи, послуги), техніки чи технології і якому передували науково-дослідні роботи з використанням нових методів, технологій, методик [11, С. 103].
4	Горбунов М.П.	Інновація це кінцевий результат впровадження новації (технологію, продукт, послугу, процес тощо), який призвів до отримання економічного, екологічного, соціального та інших видів ефектів [21, С.12].
5	Городня Т.А.	Інновація це інструмент зміни матерії, визначений у часі, просторі і задіяних ресурсах, який не використовували раніше до цього моменту в заданому просторовому вимірі [23, С.296].
6	ЗУ «Про інноваційну діяльність»	Інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [111].

Джерело: Сформовано автором з дослідницьких робіт вітчизняних науковців.

З вище наведених трактувань поняття інновацій в АПК можна зробити висновок, що інновації можна трактувати в трьох аспектах: інновація в широкому значенні – як будь-які зміни, що забезпечують сталий розвиток країни загалом та підвищують конкурентоспроможність суб'єктів господарювання; інновація у більш вузькому значенні – як процес трансформації наукових досягнень у виробництво; інновація у вузькому значенні – як деякий продукт, або результат, упроваджений у господарську практику суб'єктів господарювання [34, С. 93]. Також інновації можуть трактуватися як певні матеріальні об'єкти або процеси, що одержують нові, до цього невідомі характеристики і властивості, при цьому ці об'єкти чи процеси за своїми функціональними характеристиками випереджають своїх попередників [115, С.111].

Інновації – процес постійного оновлення та вдосконалення в усіх сферах підприємництва, причому це не тільки технічні і технологічні ресурси, але й усі зміни, що сприяють покращенню діяльності сільськогосподарських підприємств аграрної сфери. Процеси оновлення технічної бази аграрних підприємств мають бути тісно пов'язані з ринковими відносинами. Це пов'язано з тим, що основна маса сучасних нововведень реалізується та впроваджується в національній ринковій економіці підприємництва структурами, як засіб вирішення виробничих і комерційних завдань аграрних компаній, та розглядається як найважливіший фактор сільськогосподарських підприємств [8, С. 91].

Таким чином, на підставі вище наведених трактувань інновацій, ми пропонуємо своє визначення інновацій суб'єктів підприємництва в АПК - це процес реалізації наукових досліджень та розробок у вигляді нових сортів рослин, порід та видів тварин, нових або покращених харчових продуктів, матеріалів та нових технологій у рослинництві, тваринництві та переробної промисловості, нових видів добрив та засобів захисту рослин, нових методів профілактики та лікування тварин і птахів, нових форм організації та

управління різними сферами галузі, нових підходів до соціальних послуг, що підвищують ефективність виробництва, та найголовніше, у вигляді нововведень в управлінні та організації фінансуванню сільськогосподарських підприємств.

На підставі такого трактування інновацій в АПК, у сфері сільського господарства доцільно виділити чотири типи інновацій:

1) селекція та генетика (нові сорти, породи, нові види тварин та птахів, створення нових видів рослин та тварин, які стійкі до шкідників та хвороб та несприятливих екологічних чинників);

2) технічні та технологічні (використання нових технологій вирощування сільськогосподарських культур, нових технологій у тваринництві, нових засобів захисту рослин, виробництво та зберігання харчових продуктів новими ресурсозберігаючими технологіями, спрямованими на підвищення їх споживчої цінності);

3) організаційні, управлінські та економічні (розвиток співробітництва та формування інтегрованих структур у сільському господарстві, створення нових форм підтримки та забезпечення ресурсами сільського господарства, нових форм організації та мотивації, нових форм організації та управління в агробізнесі та маркетингу, створення інноваційно - консультативних систем в галузі науки, технологій та інновацій, створення нових концепцій, методів прийняття управлінських рішень, створення нових форм та механізмів інноваційного розвитку);

4) соціально-екологічні (формування нової системи науково-технічної підтримки сільського господарства, поліпшення умов праці, освіти та культури працівників сільської місцевості, сприяння та покращення якості навколишнього середовища, забезпечення сприятливих умов навколишнього середовища для життя суспільства, роботи та відпочинку).

Вивчення вітчизняних та зарубіжних наукових праць показало, що науково – технологічний та інноваційний розвиток будь-якої галузі національної економіки передбачає створення й впровадження інновацій, які сприяють формуванню стабільних умов для позитивних тенденцій економічного розвитку

країни. Головною запорукою економічного розвитку підприємств є вдало розроблений механізм формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві. Розглянемо більш детально сутність таких понять як інноваційна та інвестиційна діяльність та пов'язаних з ними - інноваційний та інвестиційний розвиток, а також визначимо різницю між даними поняттями.

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» інноваційна діяльність – одна з форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу. Тобто, інноваційна діяльність підприємства це вид діяльності, який пов'язаний із перетворенням наукових розробок та інших науково-технологічних досягнень у новий продукт введений на підприємстві, або в оновлений чи вдосконалений технологічний процес, що використовується у практичній діяльності компанії.

Семенюк О.М. вважає, що інноваційна діяльність у повному обсязі має комплексний, системний характер і включає такі види роботи, як пошук ідей, ліцензій, патентів, кадрів, організацію дослідницької роботи, інженерно-технічну діяльність, яка об'єднує винахідництво, раціоналізацію, конструювання, створення інженерно-технічних об'єктів, інформаційну та маркетингову діяльність. Характерною рисою будь-якої інноваційної діяльності виступає виявлення інноваційних ідей і реалізація закладеного в них потенціалу. Виходячи з цього, інноваційну діяльність можна охарактеризувати як комплекс заходів, спрямований на практичне використання наукових, науково-технологічних результатів наявного інтелектуального потенціалу з метою створення нового або вдосконаленого продукту, технологічного процесу, методів організації виробництва, праці, організаційної структури та систем управління [121]. Загалом можемо зробити висновок, що інноваційна діяльність – це комплекс заходів і дій, які спрямовані на використання наукових, науково-технологічних результатів уже наявного інтелектуального та матеріального потенціалу з метою створення нового продукту, або

удосконаленого, а також технологічного процесу, методів організації виробництва, праці, організаційної структури та систем управління на підприємстві.

Інвестиційна діяльність передбачає цілеспрямований пошук необхідних інвестиційних ресурсів, вибір ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) і забезпечення її реалізації. Основною метою інвестиційної діяльності є забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії інвестора (підприємства, компанії, фірми) на окремих стадіях його життєвого циклу, а також формування перспективної організаційної структури й інвестиційної культури [128].

За словами Найдюк В.С. інноваційний розвиток на підприємстві, як правило, пов'язаний не тільки з реалізацією інновацій, а цілком може стосуватися економічних, маркетингових, управлінських, торговельних та / або виробничих і т.п. інноваційних перетворень [97]. Тобто, автор зазначає, що інноваційний розвиток може бути у всіх сферах діяльності підприємства, починаючи від управління, закінчуючи процесом виробництва того чи іншого продукту. У загальному вигляді інноваційний розвиток підприємства можна розглядати як сукупність відносин, що виникають в процесі підвищення ефективності діяльності підприємства на основі інновацій, також це процес створення нової продукції та процесів на основі використання сукупності всіх наявних засобів та можливостей підприємства, що веде до якісних зовнішніх та внутрішніх змін, а саме підвищення конкурентоспроможності, збільшення фінансової стійкості в мінливих зовнішніх умовах, а також формування нових ринків збуту.

Як вважає Литюга Ю.В. інвестиційний розвиток передбачає постійне розширення інвестиційної діяльності підприємства. В результаті збільшення обсягів виробництва, оновлення та якісного удосконалення виробничого потенціалу, необоротного капіталу підприємства, підвищення технологічного рівня виробництва та його обслуговування, відбувається зростання

економічного потенціалу, що сприяє збільшенню ефективності діяльності підприємства. Темпи інвестиційного розвитку залежать від залучених інвестицій та ефективності їх використання [70]. На нашу думку, інвестиційний розвиток підприємства являє собою сукупність об'єктивних економічних, соціальних властивостей підприємства, що мають важливе значення для залучення інвестицій та впровадження новітніх технологій, а оцінка інвестиційного розвитку підприємства підвищує гарантію ефективності інвестицій в діяльність підприємства.

Розглянемо трактування інноваційно-інвестиційного розвитку іншими науковцями, скомпонуємо та проаналізуємо вищезазначені визначення та дамо своє пояснення поняття інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.

Семчук Ж.В. вважає, що інноваційно-інвестиційний розвиток підприємства — це систематичне поліпшення техніко-економічних показників виробничої діяльності підприємства, покращення умов функціонування підприємства на конкурентному ринку в результаті впровадження у діяльність інновацій, підкріплених інвестиційним фінансуванням [122]. Слід додати, що інноваційно-інвестиційний розвиток є не тільки поліпшенням техніко-економічних показників, а й підвищенням рівня продуктивності роботи працівників підприємства, наприклад за рахунок впровадження новітніх методів підвищення кваліфікації працівників, яка, у свою чергу, сприяє зростанню капіталізованої ринкової вартості підприємства.

Щодо інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства, то на думку Задніпряної Т.С., дане визначення необхідно розглядати як складну динамічну стохастичну систему, що складається з різних за своєю природою процесів та у загальному випадку включає: інноваційний процес (НДДКР або пошук відповідних нововведень; кількісні, якісні та структурні перетворення); процеси організаційно-економічного, інвестиційного та соціокультурного забезпечення нововведень [43].

В сільському господарстві інноваційний процес супроводжується постійними потоками трансформацій досліджень та розробок у нові або вдосконаленні уже існуючих продуктів, матеріалів, нових технологій, нових форм організації та управління, а також їх використанням у виробничому процесі для досягнення економічного ефекту.

Складність сільськогосподарського виробництва та його особливості визначають оригінальність підходів та методів управління інноваційним процесом, поєднання різних видів інновацій, посилення ролі держави у стимулюванні інновацій. Слід зазначити, що складність та особливості сільськогосподарського виробництва визначають більш високий рівень ризику інноваційних процесів в аграрному секторі, ніж в інших галузях. Насамперед, це ризик тимчасового розриву між витратами та результатами господарювання аграрної компанії, невизначеність попиту на інноваційні продукти, байдужість приватних інвесторів інвестувати фінансові ресурси у розвиток сільського господарства країни.

Сучасний стан інноваційної діяльності та її розвитку в Україні більшістю науковців та дослідників визначається як кризовий та не відповідає сучасному рівню розвитку інноваційних процесів у високорозвинених країнах. Реформування інноваційної діяльності здійснюється непослідовно, без урахування загальновідомих чинників, які б сприяли розвитку науково-технічного потенціалу [20, С.37].

На сьогоднішній день багато не вирішено проблем, які стримують розвиток сільськогосподарських підприємств. До таких проблем можна віднести відсутність достатнього фінансування аграрного сектору, недостатність інформації про ринки збуту сільськогосподарської продукції, високі кредитні ставки, низький технічний і технологічний рівень виробництва аграрної продукції, слабка конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, недостатні темпи оновлення основних засобів, висока енерго- та матеріалоемність виробничих комплексів та інші [20, С.37].

Для того, щоб не було відставання в багатьох галузях і сферах виробництва, необхідно посилити інноваційний характер господарської діяльності у вітчизняній економіці, сформувати ефективну інноваційну сферу економіки та її законодавче регулювання. Найголовнішим напрямком економічного зростання вітчизняних підприємств є їх активна та інтенсивна інноваційна діяльність [28, С.12]. Інноваційна діяльність підприємств є найпоширенішим та найефективнішим способом забезпечення його успішного функціонування. Сучасні економічні умови потребують підвищення рівня активності інноваційних процесів на підприємствах та в економіці в цілому [28, С.12].

За даними внутрішньої звітності Державної статистики України представлено частку підприємств, які вважали, що ці фактори вагомо вплинули на рішення розвивати та реалізовувати інноваційні проекти або стримували здійснення інноваційної діяльності протягом декількох років [98, С.15]. Впровадження ефективних заходів щодо розвитку вітчизняного аграрного сектору залежить від чіткої ідентифікації причин, які заважають даному типу розвитку, а саме активізації інноваційної діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Тому основними напрямками розвитку вітчизняної інноваційної економіки мають бути:

- зниження витрат на енергоносії та їх роботу, а також матеріалів на виробництво продукції;
- стабільне та інтенсивне зростання наукомісткого економічного сектора виробництва країни;
- підвищення показників економічної ефективності завдяки активному впровадженню інноваційних проектів в країні [116, С.59].

Таким чином, інноваційно-інвестиційний розвиток підприємства ми розглядаємо як процес поліпшення техніко-економічних показників його діяльності, метою якого є зростання капіталізованої ринкової вартості

підприємства, забезпечення добробуту власників й основних споживачів продукції з урахуванням екологічної складової на інноваційній основі.

Необхідність в стабільному економічному зростанні держави вимагає раціонального використання природо-ресурсного потенціалу аграрного сектору і підвищення його конкурентоспроможності. Належний розвиток та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки не можливі без відповідного фінансового забезпечення, адже сільське господарство належить до найбільш ресурсомістких галузей вітчизняної економіки та характеризується великою тривалістю виробничого циклу, та достатньо великим періодом обертання грошових ресурсів. Виходячи з цього, однією з найголовніших передумов стабільного зростання аграрного сектора економіки є забезпечення його стабільного фінансування, оскільки власні фінансові ресурси малих та великих аграрних підприємств достатньо обмежені. Дане питання вимагає ґрунтовного вивчення практики фінансового забезпечення сільськогосподарського сектору, пошуку дієвих методів та інструментів залучення фінансових ресурсів для його потреб, щоб досягти високого рівня економічного зростання [22, С. 518]. Таким чином, інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств в сільському господарстві передбачає пошук нових джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Як зазначалося вище, сучасне фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств в сільському господарстві не задовольняє в повному обсязі останніх для активізації інноваційно-інвестиційної діяльності. Розглянемо більш детально сутність поняття фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки країни та проведемо огляд форм та джерел фінансування вітчизняної інноваційної та науково-технічної діяльності України.

Фінансове забезпечення – частина фінансового механізму, покликаною забезпечувати розподільчі та перерозподільні процеси з метою утворення доходів і фондів коштів підприємства. Фінансове забезпечення господарської діяльності полягає у забезпеченні фінансовими ресурсами діяльності суб'єктів

господарювання, яка передбачає безперервність процесу виробництва, розширюванні виробничих фондів (основних та оборотних), активний вплив на підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції, збільшення накопичень і підвищення ефективності виробництва.

Морфологічний аналіз визначення сутності фінансового забезпечення наведений в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Морфологічний аналіз сутності поняття фінансового забезпечення

Автор	Визначення поняття
Шутєєва О.Ю. [151, С.120]	Система фінансових відносин, фінансових методів та важелів впливу.
Савчук В.А. [118, С.47]	Необхідний обсяг фінансових ресурсів та обґрунтування напрямів їх використання.
Спіфанова І.Ю. [38, С. 66]	Процес реалізації заходів із залучення необхідного обсягу фінансових ресурсів для фінансування нововведень підприємства.
Куць Т.В. [67, С.60]	Сукупність джерел і форм фінансування розвитку підприємств.
Кватернюк К.Ю. [56, С.107]	Сукупність конкретних форм та методів залучення та використання ресурсів.
Манжула А.А. [77, С. 41]	Діяльність суб'єктів господарювання, що направлена на розподіл фондів між установами задля виконання ними своїх завдань і функцій.
Гуцалюк О.М. [26, С.146]	Процес формування достатніх за обсягом і раціональних за структурою фінансових ресурсів та генерування грошових потоків підприємства для підвищення його ефективного функціонування і реалізації соціальної функції.
Міщук О.В. [94, С.10]	Комплекс заходів по забезпеченню економічного зростання фінансовими ресурсами через методи та форми, способи фінансування.
Диба М.І. [32, С.86]	Сукупність можливостей суб'єктів господарювання щодо формування фінансових ресурсів у необхідних обсягах у визначений час та ефективно їх використання для реалізації інноваційних проектів.

Джерело: сформовано автором за даними

Розглянемо перелік та зміст підходів до визначення поняття «фінансове забезпечення діяльності підприємства» (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Перелік та зміст підходів до визначення поняття «фінансове забезпечення діяльності підприємства»

Підхід	Визначення
Програмно-цільовий підхід	Комплекс заходів, що реалізуються для досягнення фінансових і нефінансових цілей підприємства.
Процесний підхід	Процес акумуляції суб'єктами господарювання фінансових ресурсів, їх подальшого розподілу і цільового використання.
Витратний підхід	Покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів.
Вартісний підхід	Сукупність коштів, що спрямовуються на фінансування діяльності підприємства в цілому та окремих його підрозділів.
Структурний підхід	Структурний елемент системи фінансування або фінансового механізму підприємства.
Системний підхід	Сукупність фінансових відносин щодо залучення, розподілу та використання капіталу.
	Система форм і методів, інструментів та умов фінансування
Резервний підхід	Фінансова спроможність (можливість) підприємства забезпечувати власні потреби

Джерело: Сформовано автором за даними [26]

Існує багато підходів до визначення понять інноваційного розвитку та фінансового забезпечення. З вище наведених результатів дослідження різних дефініцій фінансового забезпечення та інноваційного розвитку, актуальним є формулювання поняття фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств економіки України.

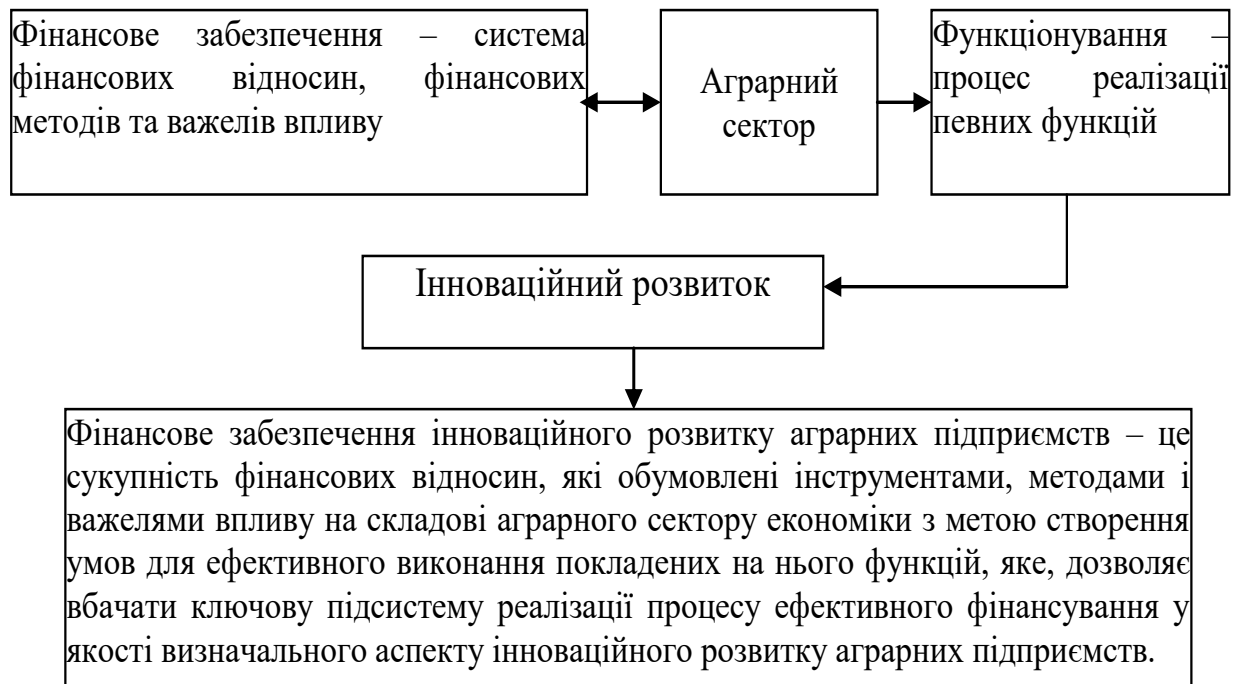

Рис. 1.1. Схема узагальнення визначення сутності поняття «Фінансове забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств»

Джерело: розроблено автором

Сформульоване поняття фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств в достатній мірі висвітлює сутність, основні задачі та функції даного поняття.

Сучасні ринкові трансформації в сільськогосподарському секторі економіки України, вимагають інвестування значних фінансових ресурсів у цю сферу. Враховуючи розвиток сільського господарства високорозвинених країн та для досягнення їхнього рівня розвитку, необхідно швидко та раціонально активізувати механізм стабільного фінансування даного сектора економіки країни.

Відсутність або недостатність внутрішніх джерел фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств (прибуток, амортизація, власні заощадження фермерських господарств) вимагає залучення зовнішніх джерел фінансування, а саме: кредитні ресурси; іноземні інвестиції.

фінансові ресурси державного бюджету України, розподіл яких здійснюється за допомогою відповідного економічного механізму (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Державна фінансова підтримка реалізації інноваційних проектів в Україні [32, С.133]

Вплив держави на формування інноваційного розвитку економіки реалізується через: розробку та вдосконалення нормативного та правового забезпечення інноваційної діяльності, механізмів її стимулювання; створення системи підтримки інноваційної діяльності організацій та сільськогосподарських підприємств в тому числі, розвитку виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення конкурентоспроможності та експорту наукомісткої продукції виробленої в межах вітчизняної економіки; розвиток інфраструктури інноваційного процесу економіки, включаючи систему інформаційного забезпечення, систему експертизи, фінансово-економічну систему, систему сертифікації, просування та впровадження розробок тощо; розвиток малого інноваційного підприємництва шляхом формування сприятливих умов для функціонування малих організацій і надання

їм державної підтримки на початковому етапі діяльності; вдосконалення конкурсної системи відбору інноваційних проектів і програм [138, С.18].

Але слід зауважити, що державна підтримка інноваційної діяльності підприємств сільського господарства є недостатньою. Нині спостерігається низька інноваційна активність сільськогосподарських підприємств України, що обумовлена різними причинами. Серед з них можна виділити основні: орієнтація на закупівлю іноземного високотехнологічного устаткування, а не на розробку внутрішньодержавних інноваційних та високотехнологічних розробок; орієнтація вітчизняної економіки на інвестування розвитку виробництв, а не на активізацію інноваційної діяльності; недосконалість та недостатня сформованість правового регулювання стосовно інноваційної діяльності економіки країни, а саме в сфері захисту прав інтелектуальної власності інноваційних розробок; відсутність достатньо розвинутої інноваційної інфраструктури економіки України; відсутність висококваліфікованого управління інноваційними процесами в економіці країни, спрямованого на підвищення якості вітчизняної продукції, за допомогою чого були б отримані конкурентні переваги.

Конкурентоспроможність вітчизняного сільськогосподарського сектору економіки та інвестиційна привабливість проявляється у якісних і відносно дешевих ресурсах, до яких відносяться земля та робоча сила, великому, але до сих пір нерозкритому інноваційному потенціалу розвитку, стабільній тенденції до зменшення ролі особистих господарств і різкому зростанні зацікавленості сільськогосподарських підприємств в кооперуванні виробничої діяльності.

Усунення вище зазначених проблем, які гальмують інвестиційно-інноваційний розвиток сільськогосподарського сектору економіки, та створення державою інноваційно-інвестиційного клімату для підвищення конкурентоспроможності аграрного бізнесу на інноваційно-інвестиційній основі забезпечить інноваційно-інвестиційний захист підприємств в сільському господарстві.

Під поняттям «інноваційно-інвестиційний захист підприємств в сільському господарстві» ми розуміємо сукупність елементів, що визначають зміст, організацію, умови гарантування успішного функціонування економічного механізму збереження, примноження та ефективного використання фінансових ресурсів підприємств в сільському господарстві для забезпечення їх інноваційно-інвестиційного розвитку.

Для інноваційно-інвестиційного захисту підприємств в сільському господарстві необхідно розвивати і залучати до їх фінансового забезпечення нетрадиційні джерела фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку, зокрема: краудфандінг, венчурні фонди, бізнес – інкубатори, бізнес – ангели.

Проведемо порівняльний аналіз нетрадиційних джерел фінансування інноваційного розвитку (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Порівняльний аналіз нетрадиційних джерел фінансування

Спосіб інвестування	Обмеження	Переваги	Недоліки
Венчурні фонди	Відбір проектів на основі бізнес-планів	Діяльність спрямована на найбільш ризикове інвестування	Можливість утрати підприємством контролю над власним проектом
Бізнес-інкубатори	Наставники малого та середнього бізнесу	Інвестують інтелектуальний капітал	Не сприяють у пошуку прямих інвесторів
Бізнес-ангели	Необхідність повернення вкладень або частка в капіталі (блокуючий пакет)	Оптимізують поточну бізнес-модель, визначають місце та перспективи проекту на ринку	Незначний внесок у капітал
Краудфандінг	Взаємодія відбувається в мережі Internet на спеціалізованих майданчиках (платформах) або в соціальних мережах	Залучення безповоротних, безкоштовних інвестицій з одночасною рекламою інноваційного продукту	За недобору оголошеної суми проект не отримує коштів, тому що вони повертаються інвесторам

Джерело:[61, С.452]

Краудфандинг – залучення коштів на реалізацію проекту від багатьох фізичних осіб. У перекладі з англійської (crowd – натовп, funding – фінансування) - це поняття означає «народне фінансування» [37, С. 8].

Можна виділити такі риси інтернет-краудфандингу, що роблять його ефективним інноваційним способом фінансування проектів:

1) краудфандингова платформа має певні переваги порівняно з економічними агентами, що традиційно виділяють та розподіляють кошти за напрямками витрат і поєднує дві функції – як акумуляцію коштів, так і визначення напрямків витрат;

2) використання краудсорсингових технологій дозволяє виробляти і комерційні блага, і так звані локальні суспільні блага, виробленням яких у значних обсягах традиційно займалася лише держава.

3) спостерігається зниження трансакційних витрат на організацію фінансування проектів завдяки меншій кількості посередників.

4) краудфандинг масово залучає інвесторів, звертаючись не лише до економічних мотивів, а й до спільних соціальних інтересів.

5) колективні способи фінансування проектів істотно розширюють перелік способів традиційного інвестування [106, С.176-177].

Переваги краудфандингу в тому, що ці сервіси для приватних позичальників дають можливість інвесторові своїми очима побачити, куди він вкладає свої кошти. Крім того, це може бути фінансово вигідно. Подібна мережа дозволяє минути банк як додаткову ланку в ланцюжку постачань фінансових послуг, тим самим забезпечуючи більш високий дохід для інвестора і нижчу кредитну ставку для позичальника [139, С.94]. Особливістю краудфандингу являється також так звана філософія бізнесу – «давайте зробимо разом» замість звичного - «допоможіть мені зробити» [69, С. 133].

В Україні на сьогоднішній день вже існують краудфандингові платформи та з них вже можна відзначити лідерів.

Таблиця 1.5

Українські краудфандингові платформи

Назва платформи	Офіційний веб-сайт	Діючих проектів	Успішних проектів
Спільнокошт	biggggidea.com	9	58
Українська Біржа Благодійності	ubb.org.ua	242	470
Na-Starte	na-starte.com	3	5
JQ Star	jqstar.com	3	-

Джерело:[57, С. 874]

Проведений аналіз засвідчує, що найбільш ефективні методи фінансування сучасних інновацій пов'язані із самим середовищем їх функціонування – сучасним інформаційним простором, представленим інтернетом та соціальними мережами. Через краудфандинг сьогодні все більше і більше фінансуються інноваційні проекти, пов'язані з розвитком інформаційних технологій, так звані стартапи [107, С. 65].

Венчурний фонд є недиверсифікованим інститутом спільного інвестування закритого типу, для якого характерним є приватне розміщення цінних паперів, як правило, тих, що не допущені до торгів на фондовій біржі; а венчурним бізнесом – діяльність, спрямована на реалізацію ризикових проектів [105, С.43]. Венчурний інвестиційний фонд - це такий фонд, учасниками якого є тільки юридичні особи або фізичні, але тільки ті, що вносять свою частку у розмірі не меншому ніж 1500 мінімальних заробітних плат, здійснює виключно приватне розміщення цінних паперів ІСІ, активи можуть включати цінні папери пов'язаних осіб компанії з управління активами. Такі фонди за порядком здійснення діяльності бувають тільки закритого типу та є недиверсифікованими, тому вони найбільш ризикові порівняно з іншими [101, С.313]. Венчурний фонд є організаційною структурою, що створюється для реалізації діяльності інвесторів і сам виступає в ролі інвестора [29, С.60]. Суб'єктами венчурного інвестування є інвестор (або інвестиційний комітет),

венчурні капіталісти та підприємства реципієнти. Підприємство - реципієнт, що є об'єктом інвестиції, здійснює інвестиційний (інноваційний) проект, веде облік отриманих коштів та їх джерел [102, С.20].

Венчурний бізнес – це ризиковий бізнес, який реалізується на принципах венчурного фінансування переважно в наукомістких високотехнологічних галузях виробництва; взаємодія двох підприємців – одного з капіталом, а іншого з ідеєю і енергією для реалізації певної науково-технічної ідеї та отримання прибутку [108, С.45].

Головною відмінністю венчурного інвестування від інших форм інвестиційної діяльності є те, що при наданні інвестиційних ресурсів компанія-реципієнт натомість надає інвесторам певну долю в акціонерному капіталі даного підприємства [49, С.42]. На сьогодні державна підтримка венчурних фондів полягає в їх пільговому оподаткуванні. Українське податкове законодавство практично звільняє венчурні фонди від сплати податку на прибуток та податку на додану вартість, а також від обов'язку сплачувати авансовий внесок із податку на прибуток при виплаті дивідендів [142, С.51]. Тому, однією з найбільш позитивних сторін діяльності венчурних фондів є повернення українських грошей з офшорів: через венчурні фонди держава створила привабливий механізм інвестування, коли їхнє оподаткування здійснюється під час виходу із проекту. До закриття фонду кошти, отримані від реалізації одного проекту, можна реінвестувати в інший без залучення грошових ресурсів на податки [62, С.77].

Для інвестора найбільший ризик полягає у вкладенні фінансових ресурсів в діяльність підприємств, відносно яких немає впевненості у поверненні вкладених коштів та отриманні прибутків, так як певні гарантії в такому фінансуванні взагалі не надаються [153, С.417]. Переваги венчурного фінансування полягають у тому, що створювані невеликі фірми мають доступ до фінансових ресурсів, а також можливість консультацій з питань виробництва, фінансів, управління персоналом, чим забезпечуються гнучкість в управлінні та швидкість прийняття рішень [117, С.11]. Венчурні фонди у

вітчизняній економіці використовуються для оптимізації управління активами фінансово-промислових холдингів та зниження податкового навантаження, тоді як венчурне інвестування у світі залишається одним із найважливіших джерел капіталу для компанії [149, С.410].

Також, слід відмітити, що ринок венчурних інвестицій в Україні залишається непрозорим. До чинників, які мають негативний вплив на ефективність розвитку інституціонального середовища венчурної діяльності в Україні, слід віднести: відсутність нормативно-правових актів; недостатній обсяг вітчизняних інвестиційних ресурсів; використання переважно іноземного венчурного капіталу за мінімальної участі українського; неефективне використання коштів венчурних фондів; недостатня розвиненість інфраструктури [64, С.133]. Розглянемо структурну модель національної системи венчурного інвестування.

Таблиця 1.6

Національна система венчурного інвестування

Підсистеми	Елементи підсистеми
Держава	Стратегія і програма розвитку венчурного інвестування; нормативно-правова база функціонування венчурного капіталу; координація дій суб'єктів венчурного інвестування; фінансова підтримка; створення регіональних венчурних фондів; фінансові стимули для венчурного інвестування.
Реципієнти венчурного капіталу	Науково-академічні інститути; малі інноваційні підприємства; науково-технічні організації; корпорації, об'єднання.
Інвестори	Венчурні фонди; кредитні організації; фінансово-промислові групи; інноваційні фонди; приватні інвестори.
Венчурна інфраструктура	Інноваційно-технологічні центри; технополіси; технопарки; консалтингові агентства; біржа високих технологій.

Джерело: [7, С.15]

Вітчизняним аграрним підприємствам дуже складно отримати інвестування за рахунок венчурних фондів, оскільки відбір інвестиційних проектів здійснюється на основі певних критеріїв, під які більшість сільськогосподарських підприємств не підпадає.

Розглянемо критерії, які використовуються при відборі підприємств для інвестування: позитивна макроекономічна ситуація в країні; компанія, що здійснює діяльність у галузі зі значним потенціалом зростання та прибутковості; наявність незадоволеного ринкового попиту; сприятливі демографічні та соціально-економічні тенденції; доступ до сировинної бази та споживачів; високопрофесійна управлінська команда; компанія повинна вміти визначати найбільш оптимальну стратегію розвитку та потреби в капіталі; узгоджені інтереси між усіма акціонерами [133, С. 119].

Венчурні фонди найменш піддаються державному регулюванню й обмеженням по диверсифікації, із усіх представлених інститутів спільного інвестування вони є найменш відкритими і прозорими механізмами вкладення коштів для своїх учасників [14, С.72]. В Україні розвиток венчурної індустрії стримують такі негативні чинники: недосконала законодавча база; брак джерел фінансування інвестицій; нерозвиненість фондового ринку та відсутність гарантій для венчурного інвестора; слабкість інституту захисту інтелектуальної власності; загальна несприятлива державна політика щодо стимулювання інноваційних процесів [141, С. 297].

Сьогодні класичні венчурні інвестори в Україні – це насамперед поодинокі венчурні фонди та інвестиційні компанії. Серед найбільш активних венчурних фондів, які розглядають можливості інвестування в Україні, можна назвати такі: TA Venture, Imperious Group, Detonate Ventures, Decarta Capital, Vostok Ventures, Global Technology Foundation, Венчурний фонд Буковина [119, С.200].

Україна має дуже серйозний нереалізований потенціал роботи з ризиковим капіталом. Уже є, нехай невеликий, але позитивний досвід роботи в цьому напрямку. Звичайно, у функціонуванні вітчизняного венчурного капіталу ще є значна кількість нерозв'язаних проблем, але при їх успішному подоланні

економіка матиме невичерпне джерело необхідних фінансових ресурсів для подальшого розвитку [137, С.241].

Розглянемо наступне джерело інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві – бізнес-інкубатори та їх сутність.

Бізнес-інкубатор - це один з варіантів, поряд з «науковими центрами» і «бізнес-центрами», організаційних форм взаємодії науки і підприємництва, що являють собою складний багатofункціональний комплекс, який забезпечує, поряд з іншим, сприятливі умови для ефективної діяльності новоутворених малих інноваційних фірм, які реалізують цікаві наукові ідеї [99]. Бізнес-інкубатор — це системна організація, що займається процесом початкового становлення суб'єктів малого підприємництва, надає консалтингові послуги, формує та реалізовує першочергову стратегію діяльності новоствореного підприємства [127, С. 31]. Основна концепція бізнес-інкубаторів полягає в тому, щоб забезпечити стартапи необхідними послугами та підтримкою, поки вони не дозріють і будуть готові увійти в конкурентне бізнес-середовище [53, С. 17].

Мета бізнес-інкубатору – забезпечення сприятливих організаційно-економічних умов для розвитку малого і середнього бізнесу, підвищення конкурентоздатності підприємств і компаній на ринку шляхом надання всебічної допомоги підприємцям, сприяння формуванню і розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього бізнесу, створення нових робочих місць [41, С. 79]. Також слід зазначити, що бізнес-інкубатори створюють умови для розвитку підприємництва, а розвиток підприємництва, у свою чергу, виступає важливою умовою розвитку конкуренції та забезпечення соціально-економічного розвитку країни [6, С. 97]. Слід також відмітити, що бізнес-інкубатори прискорюють розвиток малих підприємств у 7 разів, знижуючи кількість невдач у бізнесі до 20%, що є актуальним при реалізації інноваційних проектів [113, С.20].

Основні функції бізнес-інкубатору полягають: сприяння інноваційним, малим підприємствам у становленні та розвитку бізнесу шляхом надання на

пільгових умовах строком до декількох років офісних, складських приміщень, наукових лабораторій, оргтехніки; у наданні консультативно-експертних послуг в сферах бухгалтерського обліку та звітності на підприємстві, діловодства, організації адміністративної роботи, підбору кадрів [130, С.149].

Розглянемо, що собою представляють бізнес – ангели, як ще одне джерело фінансування інноваційної діяльності.

Бізнес-ангели – це неформальні приватні інвестори, які вкладають власні кошти в ризикові проекти без надання будь-якої застави. [135, С.72]. Бізнес-ангелами називають приватних інвесторів, які вкладають кошти в ризикові (насамперед, інноваційні) проекти на ранніх стадіях (А), при цьому обсяг інвестицій в один проект, здебільшого, не перевищує 1 млн євро [44, С.206-207]. Бізнес-ангели часто здійснюють декілька інвестицій, тим самим розподіляючи свої вкладення і знижуючи ризики. Вони можуть здійснювати інвестиції від свого імені або через свої компанії, що може бути пов'язано з оподаткуванням або іншими причинами. [131, С.41].

Світовий досвід фінансування інноваційних проектів свідчить, що мінімальний розмір інвестицій венчурних фондів становить 2–7 млн доларів, тоді коли приватний інвестор може вкладати від 5–10 тис. доларів. Це означає, що інвестиційна діяльність бізнес-ангелів направлена більшою мірою на підтримку малого та середнього бізнесу, а це безспірний факт, який свідчить про необхідність залучення у вітчизняну економіку «ангельських» інвестицій [76, С. 49-50]. Головним недоліком співпраці з бізнес-ангелами є його пряме втручання в управління інноваційним проектом, а також загроза припинення фінансування на будь-якій стадії розвитку проекту [140, С.89].

Ризикуючи грошима, «бізнес-ангели» не потребують регламентованої форми управління ними, тому виникають гнучкість у прийнятті інвестиційних рішень, менші організаційні витрати порівняно із підприємствами, якими керують венчурні фонди, і комфортність процесу інвестування [65, С.54-55].

У міру розвитку інноваційної економіки разом з типовими венчурними інвесторами з'являються нові види підприємців-інвесторів. До них можна

віднести: підприємницькі «бізнес-ангели», професійні «бізнес ангели», «бізнес ангели «мікроменеджери», корпоративні «бізнес-ангели», «бізнес-ангели» ентузіасти [148, С. 56]. Особливим моментом є підтримка основних макроекономічних факторів, соціального середовища політикою, темпи зростання виробництва, ВВП, створення робочих місць, зростання доходів населення, розроблення відповідної нормативної бази, програми підтримки інноваційних проектів, державного регулювання і заохочення діяльності приватних інвесторів, все це сприятиме зростанню обсягу інвестування в Україну [135, С.78].

Джерел фінансового забезпечення на сьогоднішній день існує багато, але ризиковість сільськогосподарського виробництва, низький рівень його прибутковості та великі терміни окупності вкладених коштів призводять до того, що інвестиційний клімат в аграрному секторі є несприятливим, а можливості для залучення інвестиційних ресурсів, особливо довгострокового, суттєво обмежені. Тому одним із основних напрямів державної аграрної політики є створення сприятливого інвестиційного клімату в секторі, впровадження нових механізмів фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, які б сприяли інноваційно-інвестиційному захисту підприємств в сільському господарстві.

1.2. Сучасний досвід формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві

Досвід зарубіжжя доводить, що досягти високого рівня конкурентоспроможності на глобалізованому ринку можна виключно за використання здобутків науково-технічного прогресу. Важливу роль у цьому відіграє державна політика і дієвість заходів, які застосовують. Результативність впровадження інноваційних змін в Україні прямо залежить

від розуміння законів ринку, цілковитої узгодженості економічних механізмів і ефективного використання інноваційного потенціалу [51, С.195].

Враховуючи сучасні тенденції світової глобалізації, недостатність та вичерпність матеріальних ресурсів, все більше уваги приділяється інноваційній діяльності та активізації її на підприємствах, яка в свою чергу створює реальні можливості для істотного підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств, організацій, економіки країни в цілому.

Дослідженню проблем інноваційного розвитку приділялось багато уваги у світовій науковій літературі, особливо слід відзначити праці таких зарубіжних авторів, як П. Завлін, С. Коул, М. Кондратьєв, Р. Нельсон, М. Портер, Б. Санто, Й. Шумпетер.

Інноваційний розвиток економіки країни є основою її конкурентоспроможності на світовому ринку. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується прискореними темпами науково-технічного прогресу та зростаючою інтелектуалізацією основних факторів виробництва. В цих умовах розвиток продуктивних сил відбувається при тісній взаємодії науки і новітніх технологій, створення та впровадження інновацій є головним чинником успіху держави в сучасних умовах [66, С.123].

Істотне розширення мережі державних лабораторій та інститутів, збільшення частки державного фінансування і посилення регулюючих функцій держави у сфері науки стало потужним імпульсом еволюції національних інноваційних систем у другій половині ХХ ст. Наведені вище тенденції найбільш яскраво проявилися в США, Великобританії, Франції та Німеччині. У ряді інших розвинених країн, де приватний сектор був і залишається лідером науково-технічного розвитку (наприклад, у Швеції), центральні уряди реалізують наукову політику в скромніших масштабах, спираючись на непрямі, стимулюючі інноваційну активність заходи. У 1960-70-і роки реалізація державою різноманітних функцій у сфері науки набула стабільного характеру, а наукова та/або науково-технічна політика стала самостійним, часто одним з центральних напрямів державного регулювання [78, С.19].

На сьогоднішній день, безумовними лідерами у виробництві світової наукової продукції є США і Японія. Вважається, що приблизно 80% усіх світових інновацій створюється в США. Витрати США на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) перевищують витрати Англії, Франції, ФРН та Італії разом узятих і становлять понад половину витрат на НДДКР розвинених країн. Така увага до НДДКР привела до того, що в США продається 90% нових товарів і тільки 10% старих, що надійшли на ринок більше як 5 років тому. Другою світовою державою, що здійснює величезні витрати на новації, є Японія. За цими витратами на душу населення вона знаходиться на одному рівні зі США. Якщо раніше Японія багато інновацій запозичала із Заходу та колишнього СРСР, то сьогодні вона вийшла на перше місце у світі з виробництва суден, автомобілів, тракторів та іншої техніки. Особливістю інноваційного процесу, який став однією з головних тенденцій світового розвитку, починаючи з 70-х рр. ХХ ст. і продовжується й зараз, є те, що основним творцем та розробником науково-технічної продукції стають малі науково-технічні фірми, які ще називають венчурними фірмами. Венчурні фірми – це, як правило, малі підприємства в наукомістких галузях економіки, що спеціалізуються в галузі наукових досліджень, інженерних розробок, створення і впровадження нововведень [66, С.123].

Іншою тенденцією розвитку світової економічної системи є посилення державної підтримки тим суб'єктам, які займаються інноваційною діяльністю. Унаслідок зазначених тенденцій у розвинених країнах більше половини підприємств займаються інноваційною діяльністю. Сьогодні серед розвинених країн немає такої, де держава тими чи іншими методами не прагнула б сприяти інноваційному процесу. Аналізуючи державну політику розвинених країн щодо підтримки інновацій за ступенем державного регулювання, можна виділити два полюси. На одному знаходяться США та Англія, де держава найменше втручається в економіку, зокрема й в інноваційну діяльність, на іншому – Франція та Японія, в яких держава найбільш активно підтримує інноваційний процес всіма можливими методами.

Не менш важливою функцією держави в розвинених країнах стало створення сприятливих умов для інноваційної діяльності підприємницького сектору. Для реалізації цієї функції використовуються такі заходи економічної та бюджетної політики:

- включення витрат на НДДКР приватного сектора в собівартість продукції;
- списання значної частини наукового обладнання за прискореними нормами амортизації;
- застосування системи адресних податкових пільг, націлених на постійне нарощування обсягу наукових витрат у великих корпораціях і на залучення дрібного і середнього бізнесу до інноваційної діяльності у сфері нових технологій;
- пільгове кредитування науково-технологічних розробок і часткове фінансування великих проектів, створення інституційних умов для розвитку венчурного фінансування;
- безоплатна передача або надання на пільгових умовах державного майна або землі для організації інноваційних підприємств (в основному у сфері освіти або для дрібного і середнього бізнесу), а також для створення наукової інфраструктури в регіонах [78, С.20].

Світовий досвід показує, що стабільний розвиток сільського господарства потребує створення в країні ефективної системи фінансово - кредитного протекціонізму цієї життєво необхідної галузі. Так, у розвинутих країнах обсяги державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників коливаються в межах 30 - 40 %, а в окремих (зокрема Японії, Швейцарії) доходять до 70% вартості виробленої продукції. У світовій практиці лізингові послуги широко використовуються та є однією із форм капітальних інвестицій у виробництво. За даними Світового банку в європейських країнах через лізингові послуги підприємства здійснюють від 15% до 30% інвестицій в основні фонди [125, С.262].

На сьогоднішній день світове співтовариство поділяє країни на групи з огляду рівня їх економічного розвитку, системи міжнародної кооперації й інтеграції таким чином:

- 1) технологічне ядро: США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція;
- 2) країни першого технологічного кола: Італія, Канада, Швеція, Голландія, Австрія, Республіка Корея;
- 3) країни другого технологічного кола: країни, що найбільш просунулись вперед у своєму розвитку – країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону;
- 4) постсоціалістичні країни Східної Європи;
- 5) країни СНД і близького зарубіжжя;
- 6) найменш розвинуті країни: країни Африки та Латинської Америки [42].

Пряме державне фінансування інноваційного розвитку розвинених країн здійснюється і через державні цільові програми: у Канаді за кошти федеральної програми розвитку стратегічних технологій підприємства мають змогу відшкодувати до 50% їх витрат на НДДКР; у Японії ведеться цільове бюджетне фінансування малого бізнесу; у Великобританії діє система конкурсної державної допомоги для найважливіших інвестиційних проєктів [42].

Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств потребує дослідження світового досвіду фінансового супроводу з урахуванням тенденцій, що склались в світовій практиці.

Таблиця 1.7

Фактори інноваційного розвитку

Фактор	Країна
1	2
Фактори, які сприяють успішному інноваційному розвитку	
Соціальна згуртованість	Данія, Швеція
Високі витрати на науку	Німеччина, Данія, Японія, Фінляндія
Наявність значних корисних копалин	Німеччина, Норвегія
Географічне положення	Сінгапур, Нідерланди, Великобританія
Створення спеціальних організацій і органів, відповідальних за визначення і реалізацію інноваційної політики	Майже всі країни

Продовження таблиці 1.7

1	2
Активна взаємодія з іншими країнами в частині обміну технологіями	Майже всі країни
Створення інноваційних кластерів	Франція, Німеччина
Здійснення основних інновацій у великих транснаціональних корпораціях	Швеція, Франція, Нідерланди, Індія, Японія
Забезпечення безкоштовної освіти	Німеччина, Норвегія
Фактори, що перешкоджають розвитку інноваційних систем	
Низька частка бізнесу у фінансуванні НДДКР	Франція, Швеція, Нідерланди, Індія
Слабке залучення малого бізнесу в інноваційну діяльність	Франція, Швеція, Нідерланди, Японія
«Відтік мізків»	Франція, Німеччина
Територіальні диспропорції в розвитку	Німеччина, Індія, Китай, Франція, Норвегія
Швидке старіння населення країни	країни Європейського союзу
Високі витрати на військово-промисловий комплекс	Швеція, Ізраїль
Нерозвинені ринки венчурного капіталу	Данія, Німеччина
Проблеми комерціалізації інновацій	Індія, Німеччина, Бразилія
Бюрократія	Індія, Бразилія, країни Азії

Джерело: сформовано автором за даними [42]

Під впливом досягнень науки здійснюється глобальний процес докорінної зміни технологічної основи виробництва. Тому в процесі інноваційної діяльності вітчизняних підприємств доцільним є інтенсивне використання позитивного світового досвіду управління виробництвом [1, С.71].

Формами непрямого стимулювання інноваційної діяльності розвинених країн є: податкові пільги (пільги надаються підприємствам, які реалізують інноваційну діяльність як витрати з доходу, до податкових відрахувань); податковий кредит або податкові канікули (підприємствам надається можливість часткової сплати податків або їх несплати протягом періоду реалізації інноваційних проектів); прискорена амортизація (спеціальна система амортизації основних засобів, що забезпечує їх швидке оновлення); відшкодування у резервні фонди (дозвіл на збільшення частки вкладень з прибутку у резервні фонди); відшкодування витрат (відшкодування витрат на інноваційний розвиток підприємств, в тому числі – згідно з державними програмами субсидіювання); дотації на інвестування в НДДКР, науковий та технологічний розвиток [42].

В Україні в умовах бюджетного дефіциту розраховувати на бюджетне фінансування неможливо. Існує законодавчо закріплена (на рівні 1,7% від ВВП) норма фінансування науки та інновацій, але вона щорічно не виконується. В 2015 році сільське господарство отримало найменшу бюджетну підтримку за останні 10 років – витрати на АПК, порівняно з 2014 роком, скорочено майже у 2,5 рази і становить близько 3,1 млрд грн. При цьому «заморожені» майже всі державні програми з підтримки галузі. На Міністерство аграрної політики та продовольства передбачено близько 1,7 млрд грн. 1,4 млрд витратять на Аграрний фонд, що на 65% менше, ніж у 2014 році [36, С.267].

Ефективною практикою є надання податкових пільг для підприємств, які займаються інноваційною діяльністю. Наприклад, пільгове оподаткування венчурних фірм, пільговий режим амортизаційних відрахувань, інвестиційний податковий кредит (США, Німеччина); зменшення податку на прибуток, списання витрат на НДДКР на собівартість продукції (Великобританія, Італія); податкова знижка на приватні інвестиції в НДДКР, гарантоване повернення коштів, які були вкладені у венчурний бізнес, урядовими організаціями (Японія) [36, С.267].

Враховуючи позитивний закордонний досвід, в Україні для підвищення ефективності фінансування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств необхідно створити потужну систему кредитного, зокрема і лізингового, обслуговування, субсидування, надання податкових та митних пільг, агрострахування, включаючи страхування інвестиційних та інноваційних ризиків, розробити механізми стимулювання агровиробників за зниження поточних та капітальних витрат, підвищення рівня якості продукції, інновативності організації сільгоспвиробництва, показників прибутковості діяльності, розвитку інтелектуального капіталу. Вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що надання пільг у кожній країні й на кожній території має свої особливості. Але за будь-яких умов ця практика має бути прозорою, чітко визначеною і науково обґрунтованою. Удосконалення та подальший розвиток податкової системи має будуватися на науково обґрунтованих принципах і

враховувати зарубіжний досвід та реалії національної економіки [36, С.267-268].

Швидкозростаючі венчурні фірми вважаються важливим джерелом інновацій, зростання продуктивності та кількості робочих місць. Найбільші та найвпливовіші світові корпорації – Google, Intel і Apple – свого часу були профінансовані за рахунок венчурного капіталу. Не дивно, що уряди багатьох держав надають підтримку венчурним підприємствам, мотивуючи це забезпеченням доступності фінансування для молодих інноваційних компаній, зважаючи на їх важливу роль у зростанні й оновленні сучасних економічних систем. Зокрема, в США саме невелика кількість найбільш орієнтованих на зростання компаній мають непропорційно великий вплив на збільшення кількості робочих місць. Такі орієнтовані на розвиток молоді компанії часто потребують значних обсягів зовнішнього фінансування [152, С.250].

Участь державного сектора у забезпеченні фінансування венчурних підприємств є достатньо помітною: включаючи податкові пільги, прямі субсидії, пільгове регулювання та безпосереднє надання інвестицій. Світовий досвід свідчить, що державні програми заохочення розвитку малого підприємництва суттєво впливають на національну економіку. Заходи урядів Ізраїлю, Ірландії, Австралії та інших країн перетворили аграрні економіки на інноваційні, які характеризуються швидким зростанням та розвитком високих технологій. У США саме державні програми підтримки венчурного фінансування виконали роль каталізатора при формуванні нового бізнесу у 60-х рр. ХХ ст., та впливали на економіку протягом наступних років [152, С.250].

Український ринок венчурного інвестування істотно відрізняється від зарубіжних ринків.

По-перше, відрізняється сфера вкладення венчурного капіталу – найпривабливішими сферами в Україні є будівництво, переробка сільгосппродукції, харчова промисловість, роздрібна торгівля. В той час, як на Заході і в США, це інвестиції в інновації.

По-друге, практично немає стартових вкладень і вкладень в інновації, в Україні це переважно інвестиції в розвиток компаній.

По-третє, учасниками фондів (тобто венчурними інвесторами) можуть бути тільки юридичні особи. Ні приватні особи, ні пенсійні фонди, ні страхові компанії не можуть вкладати кошти до венчурного фонду [95].

Як зазначалося в розділі 1.1, що бізнес – інкубатори являються ще одним джерелом фінансування інноваційної діяльності в країні. Слід зауважити, що перші бізнес-інкубатори з'явилися у 50-ті роки ХХ ст. у Великій Британії. Проте найбільше розповсюдження (особливо після 1983 р.) бізнес-інкубатори отримали в США. Перший сучасний бізнес - інкубатор Batavia Industrial Center був створений в США у 1959 р. з метою збільшення зайнятості населення. Протягом останніх десяти років їх кількість виросла з декількох десятків до 575, об'єднаних в Національну асоціацію бізнес-інкубаторів. Основними причинами, які сприяли швидкому створенню і розповсюдженню бізнес-інкубаторів у США, є: 1) Проблема відродження міських центрів і окремих регіонів. Інкубатори створювались і відкривались на вільних площах заводів і фабрик, на місці колишніх складів, шкіл, у відновлених будівлях, загалом в будь-яких приміщеннях, які можна було пристосувати для формування і розвитку малого бізнесу. Ці інкубатори виконували в основному функцію створення нових робочих місць і зв'язані були з нетехнологічним бізнесом; 2) Заохочення інноваційної діяльності і підприємницької активності в університетах. Інкубатори, поява яких була викликана цією причиною, виконували функцію підтримки наукомісткого підприємництва; 3) Створення інкубаторів спрямовувалось на формування привабливих умов приватним інвесторам – «діловим ангелам». Зручність інкубаторної схеми для венчурних капіталістів у тому, що вони таким чином можуть контролювати за рядом параметрів своїх клієнтів, одночасно створюючи їм умови для роботи. Ці інкубатори надають підтримку як фірмам високих технологій, так і нетехнологічному підприємництву [3, С.61].

Бізнес-інкубатори, що створюються в різних країнах, відрізняються один від одного за своїм функціональним призначенням. Їх відмінності обумовлені різницею в поставлених перед ними завданнях, в наборі джерел фінансування і т. д. У Європі, наприклад, деякі бізнес-інкубатори називаються центрами бізнес-інновацій. Більшість цих центрів були створені з ініціативи Економічної комісії за підтримки регіональних і міських властей. Такі бізнес-інкубатори більші за тих, що знаходяться в Північній Америці, і обслуговують малі та середні компанії-початківці, у той час як інкубатори США працюють в основному з початківцями, молодими фірмами або тими, що розвиваються [127, С. 30].

Тому, важливим завданням держави є заохочення співпраці науки та сільського господарства – створення кластерів, інноваційних центрів, наукових парків, технопарків та ін. Такі структури забезпечують обмін досвідом, полегшення шляху інновації від ідеї до реального продукту, зменшення фінансових ризиків тощо. Особливої уваги потребує створення умов для формування різноманітних фондів, як державних, так і приватних – венчурних, наукових, інноваційних. Актуальною для України є також активна участь у програмах ЄС та США, які передбачають співробітництво в науковій та інноваційній сферах [51, С.202].

На основі дослідження світових тенденцій фінансування інноваційної діяльності визначено, що для стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних підприємств доволі важливим є створення державного стимулювання із використанням світового досвіду, зокрема:

- активна підтримка стратегічно важливих, інноваційно активних підприємств;
- удосконалення законодавства, яке регулює інноваційну діяльність;
- удосконалення інноваційної структури за рахунок створення інноваційних центрів, консультаційних центрів, інноваційних банків тощо;
- активне впровадження венчурного фінансування.

Серед існуючих напрямів фінансового забезпечення інноваційного розвитку, що притаманні розвиненим країнам, доцільно обирати, ті, які б у повній мірі відповідали інфраструктурним можливостям, так і фінансовим складовим інноваційного потенціалу вітчизняного реального сектору економіки. А тому, на наш погляд, насамперед потрібно покращити інвестиційний клімат в країні, через створення сприятливих умов для розвитку венчурного фінансування, реалізації діяльності світових інноваційних фондів та їх співпраці з вітчизняними підприємствами, в тому числі, за програмами надання грантів. До того ж, потрібно розробити план заходів щодо залучення банківського і страхового капіталу до інноваційного фінансування сільськогосподарських підприємств. Доцільно активізувати пільгове кредитування підприємствам, що стали на інноваційний шлях розвитку.

Отже, в Україні необхідно розробити та реалізувати загальнодержавні та регіональні програми інноваційно - інвестиційного розвитку сільськогосподарського сектору економіки, які дадуть змогу здійснювати комплексне стимулювання інноваційних процесів загалом. Водночас вони дадуть змогу зменшити базу оподаткування на суму інноваційних витрат; надавати податковий кредит інноваційно-активним сільськогосподарським підприємствам.

1.3. Види та методи формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві

Становлення інноваційної моделі розвитку, складність впровадження нововведень у економічне життя суспільства зумовлюють необхідність формування системи фінансового забезпечення. Даний процес в Україні є нерівномірним, стикається з великою кількістю інституційних перешкод. Глибоких досліджень вимагає детальна розробка стратегії реалізації державної фінансової політики, спрямованої на поширення інноваційних засад господарювання, пошуки ефективних фінансових інструментів та методів,

джерел фінансування інновацій з метою підвищення рівня конкурентоспроможності української економіки та вирішення найскладніших економічних проблем сучасності.

Наша країна пройшла складний шлях розвитку науково-технічної революції в минулому. Здобутками вітчизняної аграрної науки на сьогодні користуються багато країн світу. Тут сформовано потужний інтелектуальний потенціал. На заході більш за все цінуються українські генетики, фізіологи, біохіміки. Однак при цьому лише 2,9% аграрних підприємств застосовують агротехнології світового рівня. А понад 90% нових технологічних розробок не впроваджується у виробництво [9, С.60].

Інноваційно-інвестиційний захист підприємств в сільському господарстві, який уможлиблює їх інноваційно-інвестиційний розвиток передбачає розробку нових та удосконалення існуючих елементів системи фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного бізнесу. Формування системи фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного бізнесу відбувається на основі таких принципів:

- органічна єдність науки, освіти і практики в умовах формування нового типу суспільства, заснованого на знаннях;
- збалансованість співвідношення фундаментальних і прикладних наукових досліджень;
- комплексність підходу до розв'язання наукових проблем фінансового забезпечення інноваційної діяльності;
- плановість, економічна доцільність та ефективність наукових досліджень і впровадження їх результатів;
- задоволення потреб інноваційного розвитку економіки у фінансових ресурсах;
- адекватність визначення фінансових можливостей (потенціалу) стабільного інноваційного розвитку економіки;
- моніторинг внутрішніх і зовнішніх загроз фінансового забезпечення розвитку в умовах відповідного етапу боротьби з світовою фінансовою кризою;

- оперативність і гнучкість реагування на попередження виникнення загрози дестабілізуючих чинників з використанням наявних можливостей;
- своєчасність та ефективність інформаційного забезпечення на базі використання новітніх технологій і інноваційних програмних продуктів;
- перманентність розробки заходів щодо підтримки адекватного рівня фінансового забезпечення інноваційного розвитку на усіх рівнях економіки, який відповідає визначеним орієнтирам (вектору розвитку) [103, С.49].

Складовими системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку є: фінансові методи; форми фінансування; фінансові інструменти; фінансові важелі [103, С.48].

Під «фінансовими методами» розуміють форм вираження фінансових відносин, що визначає конкретні способи формування і використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів для забезпечення ефективного функціонування всіх складових ланок фінансової системи, основними з яких є:

- бюджетне фінансування;
- кредитування;
- самофінансування.

У структурі методів фінансового забезпечення надається особливе значення фінансовому регулюванню, яке відбувається, у першу чергу і головним чином, через оподаткування, тобто через систему податкових важелів, спрямованих на вилучення частини доходів підприємств та організацій, а також населення і спрямування цих коштів у бюджет і державні цільові фонди для розвитку інноваційної діяльності.

Враховуючи можливість залучення для суб'єктів господарювання державних і приватних джерел фінансових ресурсів, відповідно, можна виокремити такі форми фінансування державної підтримки:

1) безповоротне бюджетне фінансування (фінансування, співфінансування інвестиційних проектів, здешевлення кредитів); поворотне бюджетне фінансування (пільгові кредити);

2) державні гарантії;

3) сприяння залученню приватних інвестицій; податкові, митні, амортизаційні пільги. Форми приватного фінансування: самофінансування за рахунок власних коштів, кредитування (банківський кредит, небанківське фінансування), венчурне фінансування, лізинг, кошти страхових компаній, іноземний капітал, заощадження фізичних осіб [31, С. 111].

Найбільш розповсюдженою формою непрямого фінансування є використання податкових пільг, які сприяють проведенню НДДКР і здійсненню інноваційної діяльності:

- податкове стимулювання розвитку інформаційних технологій та сучасних телекомунікаційних засобів;

- пільгове оподаткування інноваційних підприємств на початкових стадіях освоєння ними нових технологій і організації випуску нової продукції;

- вивільнення від оподаткування прибутку, отриманого підприємством-патентовласником від використання винаходу (корисної моделі, промислового зразка) на строк окупності витрат на придбання ним патенту (ліцензії), але не більше ніж на 5 років;

- виключення з оподаткованої бази всієї суми витрат організацій і підприємств статей витрат на наукові дослідження і дослідно-конструкторські розробки, які безпосередньо пов'язані зі створенням і виробництвом нової конкурентоздатної продукції, або спрямовані на освоєння високих технологій;

- зменшення оподаткованої бази всієї суми витрат через амортизаційні відрахування витрат на створення (придбання) основних засобів і модернізацію устаткування, які використовуються для виробництва і реалізації інноваційної продукції;

- повне звільнення від оподаткування частини прибутку, яка спрямовується на технологічний розвиток та модернізацію обладнання (за умов повного використання на зазначені цілі амортизаційних коштів);

- звільнення від оподаткування доходів і прибутку інноваційних підприємств, які експортують не менше 50 % товарів, виготовлених з

використанням інтелектуальної власності і ноу-хау, на період повернення інвестицій;

- з метою стимулювання організації спільного виробництва звільнення на певний період від усіх видів податків (з наступним 50 % оподаткуванням) за умови випуску інноваційним підприємством імпортозамінної продукції та реалізації її всередині України.

В основі таких відносин має бути переорієнтація політики державних інституцій з фінансової донорської підтримки окремих підприємств і галузей виробництва на створення привабливих умов і середовища для інвестування інноваційної діяльності та розповсюдження інновацій у всіх секторах вітчизняної економіки. Зміст основних принципів встановлення державою обсягів капіталовкладень у розвиток інституцій продукування наукових знань та інновацій визначимо як:

- випереджаюче нарощування обсягів витрат у дану сферу порівняно з державними витратами на розвиток економіки в цілому;

- збалансування обсягів бюджетних витрат на науку, освіту та виробництво на раціональному для інноваційних моделей економіки рівні;

- забезпечення відносно вищого ступеню фінансування пріоритетних напрямів науки та інновацій, збалансованості обсягів витрат на фундаментальні, прикладні дослідження і розробки на рівні співвідношень 15%: 25% : 60%;

- стимулювання розвитку вітчизняних наукових шкіл, наукових установ, які мають статус національного надбання;

- забезпечення рівноправної участі України в загальноєвропейських науково-технічних програмах [55, С.48].

Для формування концепції фінансового забезпечення інноваційної діяльності (ІД) потрібно чітко ідентифікувати об'єкт фінансування, визначити етапи інноваційного процесу та обґрунтувати релевантні форми та інструменти фінансування або їх комбінації для кожного з них. Пропонується дотримуватись широкого розуміння змісту ІД як комплексу заходів (наукових,

технологічних, виробничих, організаційних, фінансових та комерційних), які в сукупності зумовлюють інновації у вигляді нового або удосконаленого продукту (послуги) чи технології ведення бізнесу. Виділяємо такі три етапи ІД:

(1) початковий етап (наукова і науково-технічна діяльність (далі – ННТД);

(2) основний етап – впровадження (підготовка і початок серійного випуску інноваційної продукції);

(3) завершальний етап (досягнення запланованих обсягів випуску та експансія інноваційного продукту).

Вибір форми та механізмів фінансування ІД має здійснюватися з урахуванням притаманного кожному з її етапів рівня фінансового ризику та організаційно-правової форми суб'єкта ІД. На першому етапі ІД здійснюються наукові дослідження і розробки, або ННТД (за українською термінологією), для яких характерні надвисокі інвестиційні ризики у зв'язку із високою ймовірністю безрезультатного завершення наукового пошуку.

Цей етап у науковій літературі дістав назву ембріональна стадія або нульовий етап (the seed stage), коли ризики невдачі та втрати фінансування є максимальними, проте його обсяги є порівняно невеликими.

На сучасному етапі розвитку глобальною тенденцією є зростання витрат на ННТД з метою створення та подальшої комерціалізації наукових знань. Зростають як абсолютні витрати на ННТД, так і відносні – їх питома вага у ВВП. На основному етапі ІД здійснюється впровадження (реалізація) наукових розробок у новий чи удосконалений продукт. Фінансові ризики на цьому етапі залишаються високими, а обсяги фінансування витрат на впровадження технологій, виготовлення зразків інноваційної продукції та її просування є значно більшими, ніж на першому етапі. На діючих підприємствах джерелом фінансування ІД на цьому етапі можуть бути власні кошти (нерозподілений прибуток та амортизація).

На завершальних етапах ІД (організація і початок серійного виробництва інноваційної продукції) поряд із самофінансуванням стають вагомими такі

форми фінансового забезпечення, як податкові стимули, банківський кредит та публічне розміщення акцій (ІРО).

Податкові стимули зарекомендували себе як дієвий інструмент непрямої державної підтримки ІД саме на її завершальному етапі, з початком серійного випуску інноваційної продукції і отримання прибутків. Надання податкових стимулів дозволяє знизити середньозважену вартість капіталу (за рахунок економії на сплаті податків) лише прибутковим підприємствам. Тому надання податкових стимулів збитковим підприємствам є недоцільним.

Банківський кредит є релевантною формою фінансування на завершальному етапі ІД, коли проект починає генерувати позитивні грошові потоки від операційної діяльності. Доцільність розширення частки банківського кредиту у фінансуванні ІД на етапах серійного випуску та експансії інноваційного продукту підтверджується на практиці.

Публічне розміщення акцій (ІРО) та облігацій для фінансування ІД можливе лише на етапах переходу від "зрілості" інноваційного проекту до інноваційної експансії (характерними прикладами можуть бути колишні стартапи Apple, Microsoft тощо). Така форма дозволяє залучити достатні для фінансування масштабних інноваційних проектів кошти надпотужними компаніями з високими кредитними рейтингами.

Вибір джерел і форм фінансування ІД залежить від етапів інноваційного процесу (фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, розробок, впровадження та комерційного використання). Із наближенням до завершення інноваційного процесу (етапу освоєння нової продукції на основі впровадження результатів ННТД) роль держави поступово знижується, тоді як участь приватного капіталу (власних коштів підприємств і позичкового капіталу) у фінансуванні ІД зростає.

Концептуальною основою фінансового забезпечення ІД в Україні має бути принцип концентрації (зосередження) державної підтримки на фінансуванні ІД підприємств на початкових етапах інноваційного процесу.

До потенційного кола можливих реципієнтів державної фінансової підтримки на перших етапах ІД доцільно включити фінансово вразливі інноваційні МСП, які беруть на себе найвищі фінансові ризики. На завершальних етапах ІД державну підтримку доцільно надавати великим підприємствам, які мають потенціал щодо експансії інноваційних продуктів на ринках [52, С.216].

Ефективне функціонування системи фінансового забезпечення інновацій є однією з ключових передумов, які визначають темп і результат реального втілення інноваційного проекту та активізації інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств України в сучасних умовах. Взаємозв'язок інноваційної діяльності та інвестиційного фінансового забезпечення приводить до постійного розвитку економіки і суспільства.

Розглянемо основні фактори, які суттєво вплинули на розвиток інноваційних проектів на сільськогосподарських підприємствах та наведемо частку інноваційних підприємств (ІП) та неінноваційних підприємств (НІП).

Таблиця 1.8.

Розподіл підприємств за найбільш суттєвими чинниками, що перешкождали здійсненню інновацій

(% від загальної кількості обстежених підприємств)

Групи чинників	Окремі чинники	ІП	НІП
Цінові чинники	Відсутність коштів у межах підприємства або групи підприємств	7,8	16,3
	Відсутність фінансування за межами підприємства	4,6	8,7
	Занадто високі витрати на інноваційну діяльність	6,2	12,0
Інформаційні чинники	Відсутність кваліфікованого персоналу	1,5	3,4
	Відсутність інформації про технології	1,0	2,1
	Відсутність інформації про ринки	0,8	1,9
	Труднощі знаходження партнерів інноваційної діяльності	2,4	5,3
Ринкові чинники	На ринку домінують певні підприємства	3,9	7,1
	Незначний попит на інноваційні товари чи послуги	1,9	4,2
Причини інноваційної бездіяльності	Немає необхідності у зв'язку з попередньою інноваційною діяльністю на підприємстві	1,1	2,0
	Непотрібно у зв'язку з невизначеним попитом або немає попиту на інновації	1,8	5,7

Джерело: наведено за даними Державної статистики України [98, С.15]

З наведеної таблиці можемо зробити висновок, що головною причиною гальмування інноваційних проектів на інноваційних підприємствах є занадто високі витрати на інноваційну діяльність, та частка в загальній кількості обстежених підприємств становить 6,2%, а на неінноваційних підприємствах даний показник становить 12%. Хоча управлінські органи неінноваційних підприємств стверджували, що головною причиною стримування розвитку інноваційних проектів на сільськогосподарських підприємствах є відсутність коштів у межах підприємства або групи підприємств. Тобто цінові чинники грають найважливішу роль у розвитку та впровадженні інновацій у вітчизняному сільськогосподарському секторі.

Слід також зауважити, що заробітна плата для інноваторів не виконує в достатній мірі відтворювальну і стимулюючу функції. Підкреслимо, що для підвищення продуктивності інноваційної діяльності працівників необхідною є нематеріальна мотивація за умови достатнього рівня матеріального забезпечення [98].

Також організаційний персонал підприємств зауважив, що виникають труднощі у знаходженні партнерів інноваційної діяльності. Частка інноваційних підприємств, які погодилися з даним твердженням, становила 2,4%, а неінноваційних - 5,3%. При цьому 3,9% інноваційних підприємств та 7,1% неінноваційних підприємств відмітили те, що на сучасному ринку інноваційної діяльності вже домінують певні підприємства.

Недостатня кількість фінансових ресурсів та застарілість матеріально-технічної бази підприємств суттєво обмежує можливість проведення в Україні наукових та інноваційних досліджень. Макроекономічними показниками інноваційної активності є також сумарна кількість об'єктів інтелектуальної власності зареєстрованих в країні, наукомісткість виготовленої інноваційної продукції. Слід зазначити, що на інноваційну активність господарюючих суб'єктів впливає також інтелект нації, народу, тобто це сукупність здібностей і творчих обдарувань людей, їх освітньо - кваліфікаційний та культурний рівні. На державному рівні такими чинниками є організаційні структури управління

організаціями, ступінь розвитку економічної демократії в країні, кількість ризикових підприємств, які хочуть займатися інноваційною діяльністю, реалізація проектів інноваційного менеджменту, умов конкурентної боротьби на сучасному ринку інноваційної діяльності в країні, та здійснення ефективної інноваційної політики держави [5, С.217].

На сьогоднішній день Україна має потужний науковий потенціал. До нього слід віднести Національну академію наук, тисячі галузевих наукових та дослідницьких установ, вищих навчальних закладів, які займаються науковими та інноваційними проектами в аграрному секторі в тому числі. Але, як бачимо, науковий потенціал використовується далеко не повною мірою [116, С.59].

Наукову діяльність, що забезпечує розвиток сільськогосподарського сектора економіки, здійснюють 86 організацій НААНУ та 63 організації Міністерства аграрної політики і продовольства України. НААНУ серед інших національних академій наук займає головне місце: 27,8% наукових організацій; 14,2% друкованих праць; 15,8% витрат на їх виконання; 30,9% наукових і науково-технічних робіт; 18,2% фахівців, що виконують наукові та науково-технічні роботи; 33,0% охоронних документів, отриманих у Державній службі інтелектуальної власності [104, С.4].

Але, слід відмітити, що питома вага цих показників за останні роки зменшується. На думку д.е.н., професора В. І. Перебийніс, для прискорення розвитку інноваційних процесів в сільськогосподарському секторі економіки країни, потрібно удосконалити систему формування державного замовлення на розробку аграрних інновацій, конкурсного відбору інновацій для аграрної сфери, застосування грантової підтримки наукових досліджень в аграрному секторі [104, С.4]. Дані питанням ми будемо розглядати у третьому розділі дисертаційного дослідження.

Розглянемо більш детально кількість працівників наукових організацій України за категоріями персоналу. З даної таблиці можемо зробити висновок, що за досліджуваний період кількість докторів наук зменшилась на 4081 особу, кандидатів наук на 21842 особи, наукових дослідників на 58412 особи та

професійних техніків на 5509 особи, що є негативним для наукової та інноваційної діяльності країни, оскільки зменшується науково-дослідний потенціал економіки в цілому.

Таблиця 1.9

Кількість працівників наукових організацій України за категоріями персоналу, осіб

Роки	Мають науковий ступінь		Дослідники	Техніки
	Доктора наук	Кандидати наук		
2012	11172	42050	122106	15509
2013	11155	41196	115806	14209
2014	9983	37082	101440	12299
2015	9571	32849	90249	11178
2016	7091	20208	63694	10000
Відхилення 2016 до 2012 рр.	-4081	-21842	-58412	-5509

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України

Скорочення загальної кількості наукових працівників пояснюється залишковим принципом фінансування науки. Спадна динаміка у підприємницькому секторі пояснюється, на жаль, не стільки активізацією співпраці науки та бізнесу та розміщенням замовлень на проведення досліджень у наукових установах, скільки дефіцитом власних ресурсів підприємств, низьким попитом на інновації, відсутністю належної підтримки державою [150, С. 154]. Сучасний стан інноваційної діяльності характеризується слабким взаємозв'язком між освітою, наукою, державою та бізнесом в процесі побудови фундаменту для подальшого науково-технічного, дослідницького та інноваційного розвитку країни [24, С. 22].

Необхідно підкреслити, що інноваційна діяльність відрізняється від звичайної діяльності. Її відмінність полягає в тому, що вона здійснюється з метою задоволення не сьогоденних споживчих потреб, а довгострокових, спрямованих на розвиток і зростання ринкової вартості бізнесу. Інноваційна діяльність вимагає більших інтелектуальних здібностей для реалізації креативних ідей у сфері виробництва та управління, постійного оновлення знань. Тому інноваційні підприємства потребують державної підтримки. Але ця

підтримка повинна здійснюватись не у вигляді бюджетних асигнувань чи дотацій з боку держави, а використання обґрунтованої та ефективної стимулюючої системи для заохочення сільськогосподарських підприємств до інноваційної діяльності. Стимулювання впровадження новацій сільськогосподарськими підприємствами в країнах, що обрали інноваційну модель розвитку економіки, здійснюється в рамках державних програм, де використовуються різні правові і економічні механізми, що забезпечують інноваційно-інвестиційний розвиток аграрного бізнесу. На сьогодні гостро стоїть питання необхідності селекції державної підтримки, поєднання компенсаторних заходів, орієнтованих на попередження загальної деградації аграрного бізнесу та сільських територій, із заходами пріоритетного стимулювання інвестиційних проектів, територіальних сегментів і сфер, що забезпечують якісний «прорив», і володіють найбільшим інноваційним потенціалом, в тому числі і на основі використання інструментів і важелів податкового регулювання (рис. 1.3).

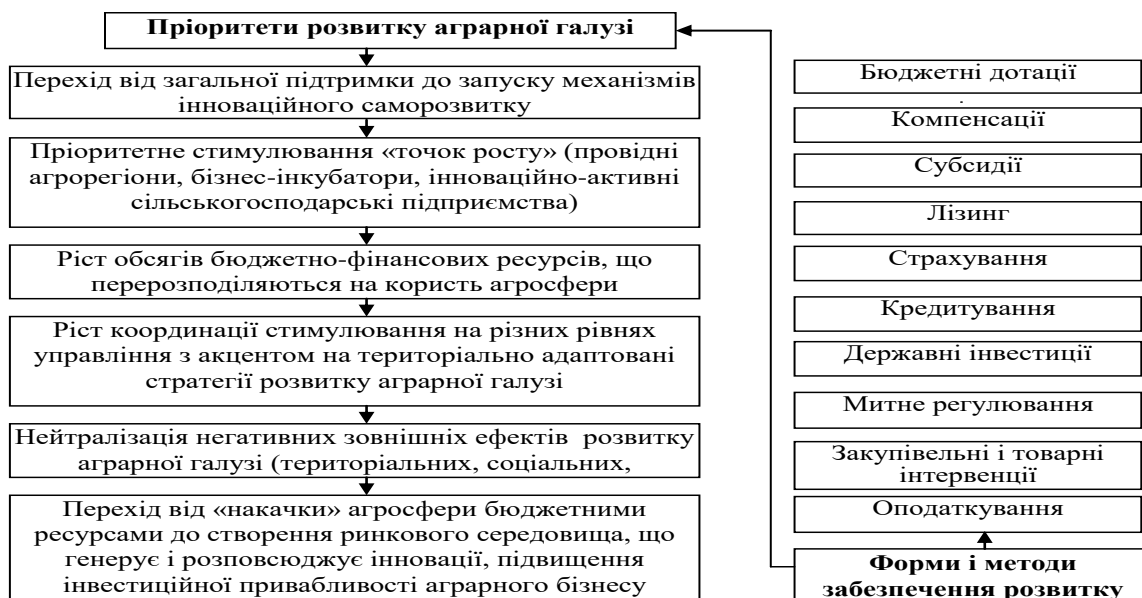

Рис. 1.3. Форми і методи забезпечення реалізації пріоритетів інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного бізнесу

Наряду з фінансовими формами і методами формування інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного бізнесу необхідно застосовувати інші економічні методи. Структура фінансових та економічних методів забезпечення

інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві наведена в табл. 1.10.

Таблиця 1.10

Організаційно-економічні методи забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку аграрних підприємств

Прямі економічні методи	Побічні економічні методи
Бюджетні	
- Формування структури доходів і видатків бюджетів	- Надання бюджетних субсидій на розвиток відсталих територій і галузей АПК
- Міжбюджетні дотації і субвенції для фінансування інноваційних проектів	- Надання субсидій на підготовку і навчання спеціалістів в сфері інноваційного менеджменту
- Розробка, затвердження і фінансування інноваційних проектів за рахунок бюджетних коштів, конкурсний відбір інноваційних проектів	- Встановлення порядку і умов надання бюджетних кредитів
- Розміщення на конкурсній основі бюджетних коштів між суб'єктами для фінансування затверджених інноваційно-інвестиційних проектів	- Бюджетні гарантії приватним інвесторам
- Контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, виділених на фінансування затверджених інноваційно-інвестиційних проектів	- Стимулюючі субвенції для підприємств, які знаходяться в складних фінансово-економічних і екологічних умовах
Фіскальні	
- Визначення складу, ставок, порядку і строків уплати податків до бюджетів різного рівня	- Регулювання оподаткування
	- Надання податкових скидок на інвестиції в інноваційні проекти (податковий кредит)
	- Прискорена амортизація основних засобів
Кредитно-грошові	
- Випуск державних, місцевих, корпоративних цінних паперів	- Операції з державними, місцевими і корпоративними ЦП на фондовому ринку
- Цільове кредитування	- Страхування ризиків
Антимонопольні	
- Регулювання цін і тарифів	- Розвиток конкурентного середовища
- Встановлення певного рівня цін на деякі товари і послуги	- Створення бізнес-інкубаторів (кластерів тощо)
	- Надання інформаційних та консультативних послуг з організації бізнесу, інноваційно-інвестиційному бізнес-плануванню тощо
Зовнішньоекономічні	
- Торгова політика	- Залучення іноземних інвестицій
- Державний контроль за придбанням і поставками іноземної техніки і технологій	- Координація і контроль за здійсненням зовнішньоторговельної діяльності суб'єктів інноваційної діяльності
- Закупка державою іноземних технологій, патентів і ліцензій	- Митне регулювання
	- Надання пільг в сфері зовнішньоекономічних зв'язків

Джерело: розроблено автором

Економічні методи забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств полягають у забезпеченні узгодженості інтересів останніх із державними структурами та іншими суб'єктами ринкового середовища. Інноваційні підприємства активно взаємодіють на різних етапах інноваційного процесу, при цьому переслідують різні цілі і відображають власні специфічні інтереси, що зумовлює багатомірність інноваційного процесу. Основним рушійним мотивом цілеспрямованої діяльності суб'єктів інноваційної сфери є можливість досягнення позитивного ефекту в конкретній сфері діяльності (науково-технічній, інвестиційній, виробничій, маркетинговій тощо). Так, наприклад, інвестори, як правило, зацікавлені у збільшенні капіталу інвестування, реципієнти - у підвищенні ефективності виробництва, і як наслідок – в зростанні прибутку.

Інтереси держави і регіону полягають у розширенні бази оподаткування і отримання більших фінансових ресурсів для вирішення соціально-економічних і екологічних проблем. Тільки збіг у довгостроковій перспективі інтересів всіх взаємодіючих суб'єктів інноваційної діяльності уможливорює активізацію інноваційних процесів і покращення інноваційного клімату у конкретно взятому регіоні чи в країні в загалі. Неузгодженість інтересів означає недосягнення ефективного впливу на фактори управління, а внаслідок, неможливість досягнення поставленої мети.

Інноваційний розвиток економіки країни – це основний показник економічного зростання та посилення її конкурентоспроможності на міжнародному ринку інноваційних технологій. Саме від цього залежить спроможність отримання сільськогосподарськими підприємствами високих прибутків, які в свою чергу, мають місце в процесі розподілу та є джерелом формування бюджетів усіх рівнів та вітчизняного ВВП.

Для оцінки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві пропонується використовувати авторську розробку алгоритму оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств в сільському господарстві та зовнішнього інноваційного середовища.

Рис.1.4. Алгоритм оцінки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві

Авторська методика оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств в сільському господарстві передбачає розрахунок показників, які характеризують інноваційну діяльність підприємства і в кінцевому рахунку пропозиції щодо впровадження.

Висновки до розділу 1

Сільськогосподарські підприємства є невід'ємною складовою частиною економік більшості розвинених країн. Аграрні підприємства створюють значну частку ВВП, забезпечують роботою більше половини населення країн Західної Європи та США, вносять суттєвий вклад в експортний потенціал, сприяють оперативному впровадженню у виробництво останніх досягнень науки і техніки тощо. Також останнім часом інноваційний розвиток все частіше розглядається як найбільш ефективний спосіб розвитку депресивних регіонів країни, а також усунення територіальних та галузевих диспропорцій економічного розвитку країни.

В той же час аналіз стану сільськогосподарських підприємств України показав, що рівень розвитку вітчизняного сільськогосподарського підприємництва поки не може вважатись задовільним. Але проблема, перш за все, полягає не в кількісних, а в якісних показниках розвитку. Із року в рік зберігається низка негативних тенденцій. Це і збільшення частки непрацюючих підприємств, збитковість сільськогосподарського сектору, невеликий обсяг вкладень в технічні інновації, скорочення числа зайнятих наукових співробітників в інноваційній діяльності тощо.

Ця ситуація склалась багато в чому завдяки існуючій системі підтримки сільськогосподарських підприємств. Політика в цій сфері вимагає нових підходів, так проведений аналіз показав, що вона все ще знаходиться на етапі становлення, а більшість задач поставлених перед центральними органами влади в цій області не було вирішено повною мірою.

До того ж світовий досвід показує, що кардинальне розширення масштабів діяльності сільськогосподарських підприємств і збільшення їх внеску в економічний і соціальний розвиток країни вимагає створення стабільної та ефективної системи державної підтримки аграрних підприємств на всіх рівнях: загальнодержавному, регіональному і місцевому.

При цьому особливе місце займає проблема полегшення доступу аграрних підприємств до зовнішнього фінансування. Серед причин більш високої, ніж у великих підприємств залежності від зовнішніх джерел фінансових ресурсів можна виділити: обмеженість власного капіталу; невисока кваліфікація підприємців у питаннях фінансового менеджменту і неможливість мати повний штат необхідних фахівців; ускладнений доступ до ресурсів.

Але проблема фінансового забезпечення має вирішуватись у комплексі з питанням побудови відповідної інфраструктури підприємництва. Це дасть додатковий поштовх розвитку вітчизняного аграрного бізнесу, а також забезпечить у кінцевому підсумку покращення кількісних та якісних показників його розвитку. Накоплений досвід в області побудови інфраструктури підприємництва досить обширний. Найбільш ефективними структурами, що

дозволяють досягнути комплексного ефекту (зростання чисельності підприємств, скорочення числа банкрутств тощо), є організації, які здійснюють «інкубування» сільськогосподарських підприємств. До них відносять: класичні бізнес-інкубатори, наукові (технологічні) парки, територіально-виробничі комплекси та коопераційні мережі.

Результати дослідження, представлені у Розділі I, опубліковані у працях автора: [144, с. 158-161; 89, с.25-28; 88, с. 168-174; 146, с.157-158].

В розділі I використано матеріали з відповідними посиланнями на такі наукові джерела зі списку літератури:[15, С.22; 4, С.124; 12, С.45; 11, С. 103 ; 21, С.12; 23, С.296; 111; 15, С. 93; 115, С.111; 8, С. 91; 121; 128; 97; 70; 122; 43; 20, С.37; 28, С.12; 98, С.15; 116, С.59; 22, С. 518; 151, С.120; 118, С.47; 38, С. 66; 67, С.60; 56, С.107; 77, С. 41; 26, С.146; 94, С.10; 32, С.86; 32, С.133; 138, С.18; 61, С.452; 37, С. 8; 106, С.176-177; 139, С.94; 69, С. 133; 57, С. 874; 107, С. 65; 105, С.43; 101, С.313; 29, С.60; 102, С.20; 53, С.45; 49, С.42; 142, С.51; 62, С.77; 153, С.417; 117, С.11; 149, С.410; 64, С.133; 7, С.15; 133, С. 119; 14, С.72; 141, С. 297; 119, С.200; 137, С.241; 99; 127, С. 31; 53, С. 17; 41, С. 79; 6, С. 97; 113, С.20; 130, С.149; 135, С.72; 44, С.206-207; 131, С.41; 76, С. 49-50; 140, С.89; 65, С.54-55; 148, С. 56; 135, С.78; 51, С.195; 66, С.123; 78, С.19; 66, С.123; 78, С.20; 125, С.262; 42; 1, С.71; 36, С.267; 152, С.250; 95; 3, С.61; 127, С. 30; 51, С.202; 9, С.60; 103, С.48; 31, С. 111; 55, С.48; 52, С.216; 98, С.15; 5, С.217; 116, С.59; 104, С.4; 24, С. 22].

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

2.1. Сучасний стан формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві

На сьогоднішній день сільське господарство потребує значних інноваційних зрушень в агротехнологічному секторі виробництва. Для реалізації інноваційних процесів в агросекторі в першу чергу потрібно вирішити нагальні проблеми фінансового забезпечення, а саме відновлення процесу функціонування ринку ефективних та новітніх агротехнологій в сільському господарстві.

Сільське господарство сильно впливає на навколишнє середовище. Зі зростанням попиту на сільськогосподарську продукцію та стійке зростання продуктивності сільського господарства являється важливим питанням та потребує швидкого вирішення. Це включає не тільки збільшення продуктивності врожаю, але також збільшення ефективності агротехнологій та зростання індустріалізації продовольства. Наступним важливим питанням в сільському господарстві є швидка адаптація до різких кліматичних змін. Розвиток інноваційних технологій можуть забезпечити уникнення ризикових ситуацій пов'язаних з погодними умовами.

Світова інноваційна сфера сільського господарства має широкий спектр новітніх технологій, що підвищує ефективність виробництва продуктів харчування. Нове обладнання та пристрої є центром таких технологій. Точне землеробство підвищує можливості використання адаптованих знань та інформаційних технологій. Сучасне сільське господарство веде до повного автоматизму обробки сільськогосподарських угідь та догляду за тваринами. Все більше і більше промислові та сервісні технології пропонують нові можливості в сільському господарстві. Ці нові можливості також стають все більш

доступними для малих інноваційних підприємств у всіх секторах. Щоб скористатися отриманими можливостями, в рамках нашої економіки, потрібно розробити механізм стабільного фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. В першу чергу, потрібно скористатися досвідом, отриманим внаслідок успішного минулого досвіду як нашої країни так і високорозвинених країн Європейського Союзу та інших, і передбачити нові можливості для сільського господарства та виробництва продуктів харчування. За показником глобального інноваційного індексу можна сказати, що інноваційний розвиток притаманний всім високорозвиненим країнам, що також є запорукою розвитку всіх галузей економіки країни, в тому числі сільського господарства. Розглянемо в таблиці 2.1 яке місце в рейтингу Глобального інноваційного індексу займає Україна та як змінилася ситуація на протязі останніх 5 років.

Таблиця 2.1

Ранжування країн світу згідно з Global Innovation Index за 2012-2016 рр.

Країна	Ранг країни					Відхилення (+/-) 2016 від 2012 рр.
	2012	2013	2014	2015	2016	
Швейцарія	1	1	1	1	1	-
Швеція	2	3	3	2	2	-
Нідерланди	4	5	4	9	3	-1
США	5	6	5	4	4	-1
Велика Британія	3	2	2	3	5	3
Данія	9	8	10	8	6	-3
Сінгапур	8	7	7	6	7	-1
Фінляндія	6	4	6	5	8	2
Німеччина	15	13	12	10	9	-6
Ірландія	10	11	8	7	10	-
...	...	...	...	...	...	...
Польща	49	45	46	39	38	-11
В'єтнам	76	71	52	59	47	-29
Україна	71	63	64	56	50	-21
Таїланд	57	48	55	52	51	-6
...	...	...	...	...	...	...
Ємен	142	141	137	128	127	-15

Джерело: сформовано автором на основі даних рейтингу Глобального інноваційного індексу

в 2012-2016 рр.[83]

Згідно рейтингу Глобального індексу інновацій 1 місце за досліджуваний період займає Швейцарія (див. табл. 2.1), на протязі 2012 - 2016 рр. дана країна не змінювала позицій та займала лідируючу позицію зі значенням 1,00. Наступне місце в рейтингу займає Швеція, за досліджуваний період дана країна не змінила положення, але в 2014 році та в 2013 році займала 3 місце, потім у 2015 та 2016 році знову зайняла 2 місце [83].

Такі високорозвинені країни як Швеція, Нідерланди, США, Велика Британія, Данія, Сінгапур, Фінляндія, Німеччина, Ірландія потрапляють в десятку кращих за рівнем інноваційного розвитку, значення процентного рангу коливається від 0,89 – 0,99 (див. табл. 2.3.).

Також за досліджуваний період Польща змістила своє положення з 49 до 38 місця, що також свідчить про сприятливе інноваційне середовище в економіці країни. Україна в рейтингу Глобального інноваційного індексу в 2016 році займає 50 місце із 127 країн зі значення 0,83 процентного рангу. З таблиці 2.1 можемо зробити висновок, що Україна за досліджений період 2012-2016 роки піднялася в рейтингу зі 71 до 50 місця.

В кожному з досліджуваних років Україна посідала все вище положення, так наприклад у 2013 році займала 63 місце, у 2014 – 64 місце, у 2015 році – 56 місце та у 2016 році відповідно 50 місце. Дана стабільна тенденція, говорить про позитивний розвиток інноваційного росту широкого спектра сфер економіки України.

ГП базується на двох під-індексах – під-індекс, що дозволяє проводити інноваційну діяльність та під-індекс інноваційного виробництва, або виходу інновацій, кожен з яких складається з ключових елементів. П'ять перших під-індекс охоплюють елементи національної економіки, які дозволяють проводити та підтримувати інноваційну діяльність: інститути (включає політичне середовище, законодавче та бізнес-середовища); людський капітал та дослідження; інфраструктура; розвиненість ринку (кредитування, інвестиції та рівень конкуренції); розвиненість бізнесу (знання працівників, сприйняття знань, інноваційні зв'язки).

Два інші під-індекси фіксують фактичне свідчення інноваційних результатів, до них належать: знаннієві та технологічні результати; результати творчої діяльності [18].

Розглянемо в таблиці 2.2 процентні ранги України згідно з під-індексами ГІІ за 2012-2016 рр.

Таблиця 2.2

**Оцінка складових глобального інноваційного індексу України,
2012-2016 рр.**

Елементи національної економіки	Роки					Відхилення (+/-)
	2012	2013	2014	2015	2016	
Інститути	51,4	52,9	52,2	48,7	47,9	-3,5
Людський капітал та дослідження	37,9	36,6	40,4	40,8	39,6	1,7
Інфраструктура	26,0	27,1	26,3	32,3	39,3	13,3
Розвиненість ринку	44,0	45,2	43,9	42,1	43,2	-0,8
Розвиненість бізнесу	30,2	29,1	32,4	30,6	35,3	5,1
Знаннієві та технологічні результати	32,0	38,2	36,4	34,1	32,8	0,8
Результати творчої діяльності	35,3	30,6	31,3	31,0	35,6	0,3

Джерело: розраховано автором на основі даних рейтингу Глобального інноваційного індексу в 2012-2016 рр.

Примітка: При визначенні й оцінці діючих факторів враховувалось, що Україна належить до країн з доходом на душу населення нижче середнього [18].

Потрібно відмітити, що за даною шкалою оцінювання різних під-індексів лідерські позиції можуть займати різні країни, для кращого розуміння наведемо приклад: Фінляндія може лідирувати по під-індексу інститути та людський

капітал, за під-індексами інфраструктура та розвиненість бізнесу – Сінгапур, США за розвиненістю ринку та ін.

Оцінка економіки України в системі під-індексів ГП дає більш детальну інформацію про стан її інноваційного розвитку за досліджуваний період 2012-2016 рр. (див. табл. 2.2).

За досліджуваний період 2012 – 2016 роки за під-індексом «Інститути» бали зменшились на 3,5 пунктів порівняно з 2012 роком та становили у 2016 році 47,9 балів. Найвищі бали можемо спостерігати у 2013 та 2014 роках, які становили 52,9 та 52,2 балів відповідно. Під-індекс «Розвиненість ринку» зменшився на 0,8 та становив у 2016 році 43,2 бали, найвищим даний показник був у 2013 році та становив 45,2 бали.

Результати вищенаведеного твердження показані на рисунку 2.1.

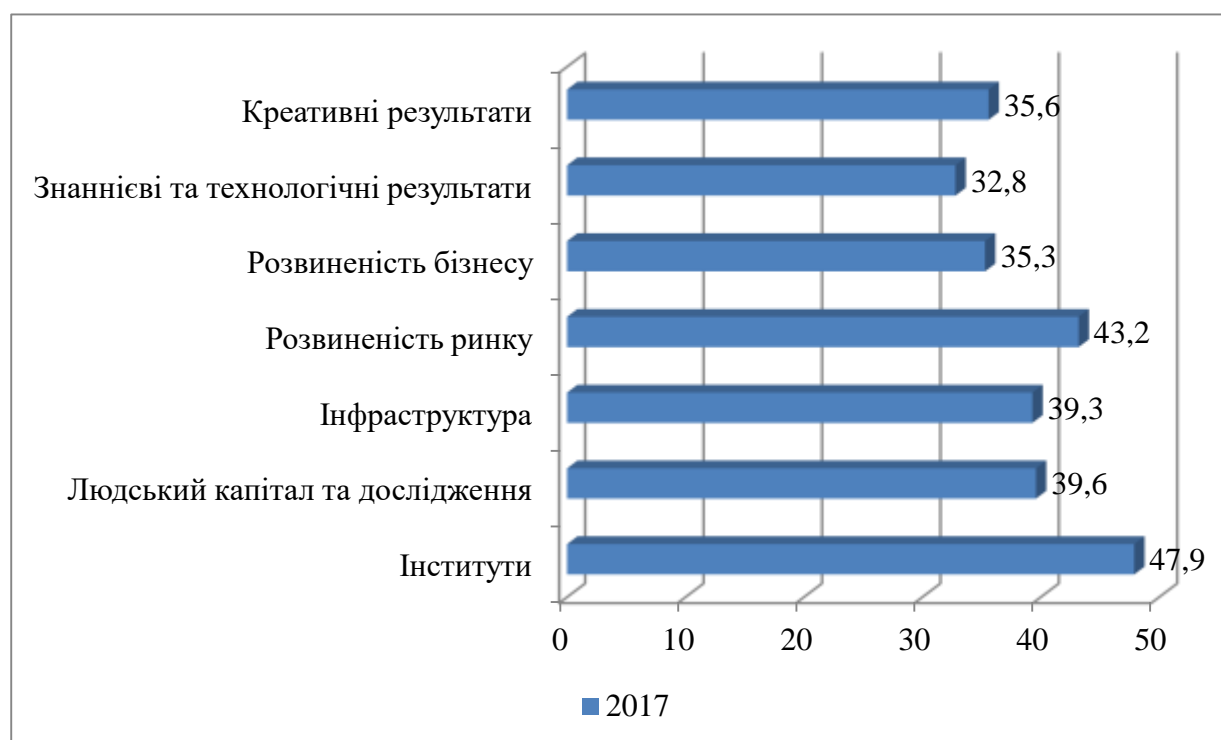

Рис. 2.1. Оцінка економіки України згідно під-індексу ГП за 2016 рік [18]

З даної діаграми видно, що під-індекси «Інститути та розвиненість ринку» у 2016 році займають лідируючі позиції та становлять 47,9 та 43,2 балів.

Слід відзначити вагоме зростання під-індексу «Інфраструктури» на 13,3 бали, що є позитивним для економіки України, також позитивна динаміка спостерігається за такими під-індексами, як «Людський капітал та дослідження» (1,7), «Розвиненість бізнесу» (5,1), «Знаннієві та технологічні результати» (0,8), «Результати творчої діяльності» (0,3). Загалом можна зробити висновок, що 5 із 7 під-індексів мають тенденцію до зростання, що є позитивним для економіки України та свідчить про зростання рівня інновацій.

З вище наведеного можна виділити сильні та слабкі сторони України у 2016 році. Сильні сторони України пов'язані з розвитком бізнесу (51 місце), якістю людського капіталу (41 місце) та розвитком освітньої сфери (32 місце) та вихідними результатами творчої діяльності, які займають 49 місце [83].

Найбільше заважають стабільному розвитку інноваційної сфери України недосконале та нестабільне інституційне середовище, а саме з найнижчими балами є політична стабільність країни (17,0 балів), що займає 101 місце у рейтингу, інфраструктура займає 90 місце, показники розвитку внутрішнього ринку займають 81 місце.

Показники вхідного під-індексу оцінюють фактичний стан інноваційного потенціалу країн світу, а вихідний під-індекс оцінює їх ефективність. Глобальний інноваційний індекс розраховується як середнє арифметичне вхідного та вихідного під-індексів. У свою чергу, індекс ефективності інновацій розраховується за наступною формулою:

$$IER = \frac{\text{Innovation Output Sub-Index}}{\text{Innovation Input Sub-Index}} \quad (2.1.)$$

де IER – коефіцієнт ефективності інновацій;

Innovation Output Sub-Index - вихідний під-індекс ГІІ;

Innovation Input Sub-Index - вхідний під-індекс ГІІ [59, С.145].

Не менш інформативними являються результати ранжування країн світу за індексом ефективності інновацій (Innovation Efficiency Ratio). Розглянемо місце України у рейтингу країн світу та її індекс ефективності інновацій у 2016 році.

Таблиця 2.3

Рейтинг країн світу за Innovation Efficiency Ratio у 2016 році

Ранг країни	Країна	Процентний ранг країни
1	Люксембург	0,97
2	Швейцарія	0,95
3	Китай	0,94
4	Нідерланди	0,93
5	Ісландія	0,86
6	Ірландія	0,85
7	Німеччина	0,84
8	Мальта	0,84
9	Туреччина	0,84
10	В'єтнам	0,84
11	Україна	0,83
12	Швеція	0,83
13	Чехія	0,83
14	Республіка Корея	0,82
15	Болгарія	0,80

Джерело: Складено автором за даними Глобального інноваційного індексу

Розглядаючи рівень Innovation Efficiency Ratio у 2016 році, варто зазначити, що Україна посіла 11 місце у загальному рейтингу країн світу за даним коефіцієнтом. Першу трійку лідерів за рівнем IER займають Люксембург, Швейцарія та Китай, які мають процентний ранг 0,97, 0,95 та 0,94 відповідно [83].

Досліджуваний показник IER вимірює як багато інноваційного виходу країни отримано на інноваційному вході економіки [60, С. 72]. Наприклад, якщо під-індекс «Інноваційний вихід» України в 2016 р. складає 32,4, а під-індекс «Інноваційний вхід» – 41,0, то відношення інноваційного виходу до входу дорівнює 0.83, як зазначено в таблиці 2.3. Тобто, чим більш близьке значення індикативних показників інноваційного входу та виходу, тим більше

значення коефіцієнта ефективності інновацій. Однак, з іншого боку даний коефіцієнт не можна вважати найголовнішим показником високого рівня інноваційного розвитку країни.

Наведемо приклад, у 2016 році Ефіопія займає 32 місце серед 127 країн світу у рейтингу ефективності інновацій, коефіцієнт ефективності інновацій становить 0,70, але стоїть наприкінці списку (122 місце) під-індексу «Інноваційний вхід» з величиною 28,2 [18], та 91 місце в рейтингу під-індексу «Інноваційний вихід» зі значенням 20,2 [18].

В таблиці 2.4 розглянемо рівень ефективності інновацій країн світу та України в тому числі за період 2012-2016 рр.

Таблиця 2.4

Рівень Innovation Efficiency Ratio, 2012-2016 рр.

Країна	Процентний ранг країни					Відхилення (+/-)
	2012	2013	2014	2015	2016	
Швейцарія	1,00	0,95	1,01	0,94	0,95	-0,05
Швеція	0,81	0,85	0,86	0,86	0,83	0,02
Нідерланди	0,91	0,91	0,92	0,82	0,93	0,02
США	0,74	0,77	0,79	0,79	0,78	0,04
Велика Британія	0,80	0,83	0,86	0,83	0,78	-0,02
Данія	0,76	0,76	0,75	0,74	0,71	-0,05
Сінгапур	0,64	0,61	0,65	0,62	0,62	-0,02
Фінляндія	0,79	0,80	0,77	0,75	0,70	-0,09
Німеччина	0,87	0,86	0,87	0,87	0,84	-0,03
Ірландія	0,81	0,79	0,88	0,89	0,85	0,04
...	...	...	...	...	...	...
Польща	0,68	0,72	0,66	0,65	0,67	-0,01
В'єтнам	0,96	0,95	0,92	0,84	0,84	-0,12
Україна	0,89	0,90	0,87	0,84	0,83	-0,06
Таїланд	0,76	0,76	0,76	0,70	0,75	-0,01
...	...	...	...	...	...	...
Ємен	0,62	0,60	0,65	0,34	0,40	-0,22

Джерело: розраховано автором на основі даних Глобального інноваційного індексу

Проведене дослідження рівня коефіцієнта інноваційної ефективності свідчить, що за досліджуваний період 2012 – 2016 років індекс ефективності інновацій України зменшився на 0,06 пункти відсотків та становив у 2016 році

0,83. Найвище значення досліджуваного коефіцієнта становило 0,90 у 2014 році. За весь період дослідження 2013 - 2016 років даний показник має тенденцію до зменшення. Але, незважаючи на негативну тенденцію, Україна займає 11 місце у рейтингу коефіцієнтів інноваційного розвитку країн світу. Також слід відмітити, що трійка лідерів Глобального Інноваційного індексу, а саме Швейцарія, Швеція та Нідерланди, також мають зміни в рівні коефіцієнта інноваційної ефективності. Коефіцієнт інноваційної ефективності Швейцарії за досліджуваний період 2012-2013 року зменшився на 0,05 пунктів відсотків та становив у 2016 році 0,95. Найвище значення даного коефіцієнта Швейцарія мала у 2014 році, який становив 1,01. Стосовно Швеції та Нідерландів можемо сказати, що коефіцієнт інноваційної ефективності у 2016 році становив 0,83 та 0,93 відповідно, що на 0,02 вище порівняно з 2012 роком [83].

Глобальний інноваційний індекс розраховується по рівню ВВП, тому розглянемо як змінився валовий внутрішній продукт України за досліджуваний період 2012-2016 рр. в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка ВВП за 2012-2016 рр., млрд. дол. США

Показник	Роки					Відхилення	
	2012	2013	2014	2015	2016	%	+/-
ВВП	180,2	177,8	130,7	90,5	87,2	48,39	-93,0

Джерело: складено автором за даними Глобального інноваційного індексу

У таблиці 2.5 наведено дані по ВВП України починаючи з 2012 року і закінчуючи 2016 роком. Проаналізувавши дану таблицю можемо зробити висновок, що за досліджуваний період 2012-2016 рр. валовий внутрішній продукт України зменшився на 48,39% або на 93 млрд. доларів США.

Загалом можемо зробити висновок, що для країн з високим показником ефективності інновацій (Україна входить в даний перелік країн зі значенням 0,83 у 2016 році) передусім необхідно інвестувати кошти в інноваційні входи.

З 2012 по 2016 р. в рейтингу Global Innovation Index за показником ефективності інновацій позиція України майже не змінювалася (середнє значення процентного рангу становить 0,86), що говорить про відсутність істотних змін у динаміці інноваційного розвитку країни. Чотири групи показників інноваційного розвитку, що оцінюють людський капітал, дослідження та розробки, розвиток бізнесу, вихідні результати творчої діяльності України вищі за середні показники по країнах світу, та можуть бути визначені сильними сторонами інноваційної системи. Слабкими сторонами національної інноваційної системи згідно проведеного дослідження виявилися недостатній розвиток інфраструктури, несприятлива ситуація для розвитку інновацій мають політичне та законодавче середовища, недостатня нерозвиненість ринку. Провівши аналіз балів під-індексів Глобального індексу інновацій та рівня ефективності інновацій, можемо зробити висновок, що Україна потребує інвестицій в наукову та технологічну сферу, та розвиток інфраструктури української національної інноваційної системи.

Систематичний аналіз інноваційного сектору аграрних підприємств є ключовим чинником їх конкурентоспроможності. Потужність інноваційного потенціалу створюється здатністю до ефективної діяльності з урахуванням умов та можливостей аграрного підприємства.

Основним завданням на сьогоднішній день для аграрного підприємства є втримання конкурентної позиції у галузі агровиробництва, а також покращити позицію на ринку. Важливим елементом вирішення даного завдання є наявність високо-інноваційного потенціалу аграрного підприємства. Одним з головних елементів інноваційного розвитку підприємства є наявність високорозвиненої науково-дослідної сфери.

В науковій літературі інформація про наукові винаходи відноситься до інноваційного потенціалу підприємств [132, С. 71]. У науковій праці Сидорчука І.П. зазначається, що інноваційний потенціал ґрунтуються на структурному підході, виділяючи такі основні елементи, як науково-дослідна, кадрова, інформаційна, матеріально-технічна, фінансова складові [123, С. 97].

Також поняття інноваційний потенціал розглядається як накопичена певна кількість інформації про результати науково – технічних робіт, проектно - конструкторських розробок та винаходів [63, С. 41].

Мікроекономічне вимірювання інноваційного потенціалу підприємства проводиться за допомогою вимірювання інноваційних показників, що є актуальним для того чи іншого аграрного підприємства, або показники які пов'язані з інноваціями або впливають на їх продуктивність. На мікроекономічному рівні інновації можуть вимірюватися дослідженнями та розробками підприємств, ефективністю виробничого процесу, задоволенням споживачів, трансфером технологій, а також рівнем мотивації працівників. До основних показників оцінки інноваційного потенціалу підприємств можна віднести наступні: доходи від продажу нових продуктів; вартість досліджень і розробок; тривалість життєвого циклу нового товару; кількість патентів або впровадження нових виробничих та інформаційних технологій.

Наведені показники є невід'ємними елементами для повного та розширеного аналізу інноваційного потенціалу аграрних підприємств. Формування інноваційного потенціалу аграрного підприємства потребує такого фінансового забезпечення, яке буде сформоване на основі різних джерел. Фундаментальні наукові дослідження мають фінансуватися на 90-100 % державою. Прикладні дослідження фінансуються з різних джерел, а саме за державні кошти, за рахунок інвестиційних фондів, коштів підприємств, венчурних компаній або спонсорських внесків.

Науковий сектор інноваційного потенціалу забезпечує появу нововведення на підприємстві. Освітній сегмент дає змогу його продуктивного використання. Інвестиційний сектор перетворює нововведення безпосередньо в інновацію. Таким чином, величина інноваційного потенціалу розраховується як сукупний підсумковий результат діяльності трьох наступних сегментів інноваційного потенціалу, до них відноситься наука, освіта та інвестиції [73, С. 63].

Виходячи с вище викладених висновків та результатів дослідження глобального інноваційного індексу, проаналізуємо стан інноваційного

потенціалу України та Сумської області в тому числі. Розглянемо як проходив процес фінансування інноваційної діяльності України за 2012-2016 рр.

Таблиця 2.6

Динаміка фінансування ІД України, млн. грн., 2012-2016 рр.

Джерела фінансування	Роки					Відхилення	
	2012	2013	2014	2015	2016	%	+/-
Державний бюджет	224,3	24,7	344,1	55,1	179,0	79,80	-45,3
Частка, %	1,95	0,26	4,47	0,40	0,77	-	-1,18
Іноземні інвестори	994,8	1253,2	138,7	58,6	23,4	2,35	-971,4
Частка, %	8,67	13,11	1,80	0,42	0,10	-	-8,56
Інші джерела	2925,6	1311,3	672,8	273,0	991,1	33,88	-1934,5
Частка, %	25,48	13,71	8,74	1,98	4,27	-	-21,22
Власні кошти	7335,9	6973,4	6540,4	13427,0	22036,0	300,39	14700,1
Частка, %	63,90	72,92	84,99	97,20	94,86	-	30,96
Загальна сума витрат	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7	23229,5	202,34	11748,9

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [30]

Виходячи з розрахованих даних таблиці 2.6 можемо зробити висновок, що за досліджуваний період 2012-2016 рр. фінансування інноваційної діяльності за рахунок державного бюджету зменшилось на 45,3 млн. грн.. За досліджуваний період, фінансування інновацій за рахунок державного бюджету коливається з року в рік та має нестабільну тенденцію. Фінансування інновацій за рахунок іноземних інвесторів має тенденцію до зниження. Найбільше іноземних інвестицій було інвестовано в 2014 році та становили 1253,2 млн. грн. з часткою в загальній сумі витрат на фінансування інноваційної діяльності 13,1%. За 2014-2016 роки фінансування інноваційної діяльності, за рахунок іноземних інвестицій, має негативну тенденцію.

Представлені дані таблиці 2.6 свідчать, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності України є власні кошти. Загалом

спостерігається негативна тенденція структури джерел фінансування інноваційної діяльності. Загальна сума витрат є нестійкою, характеризується суттєвими коливаннями за обсягами та суттєво залежить від циклічності економічного розвитку. Однак, незважаючи на позитивну тенденцію загальних витрат на фінансування інноваційної діяльності України за період 2012-2016 рр., а саме у 2016 році сума фінансування становила 23229,5 млн. грн., а це майже в два рази більше порівняно з 2012 роком, де сума фінансування була 11480,6 млн. грн., слід зауважити, що найбільшу частку фінансування займають власні кошти. Підводячи підсумки, можна сказати, що держава відіграє найменшу та останню роль в підтримці та розвитку інноваційної діяльності України, і це є основною проблемою реалізації інноваційної політики на вітчизняних підприємствах, в тому числі і на підприємствах аграрного сектору економіки. Також, низька частка іноземного інвестування, в загальній структурі фінансування, свідчить про низький рівень інвестиційної привабливості інноваційного сектора і для зовнішніх інвесторів країни.

На основі викладених вище фактів, ми можемо зробити висновок про те, що тенденції фінансування інноваційної діяльності останніх років засвідчують наявність значних проблем в фінансовому забезпеченні інноваційної сфери та низький рівень розвитку інноваційної діяльності країни, що, в свою чергу, негативно відображається на рівні конкурентоспроможності виробленої продукції підприємствами та розвитку економіки України в цілому.

Дослідження та розробки є критично важливими елементами інноваційного розвитку та тісно пов'язані з загальним розвитком країни та її економічним зростанням. Крім того, має бути сильна синергія між академічною спільнотою та працівниками сфери виробництва сільськогосподарської продукції. Інновації - це складний процес створення винаходів, технологій і нових відкриттів. Технологія, яка є результатом досліджень і розробок, часто лежить в основі інновацій. Але слід пам'ятати, що інновації - це не просто творчість, інновація починається з етапу створення ідеї, та наступного етапу її реалізації. Головним чинником економічного розвитку інновацій має бути

продукт співпраці між науковими установами та підприємствами. Зростання співпраці між наведеними сферами діяльності призведе до підвищення рівня життя. Проаналізуємо стан фінансування науково – дослідного сектору економіки України, оскільки наукова сфера є основним елементом інноваційного потенціалу країни.

За досліджуваний період 2012-2016 років сума витрат на фундаментальні наукові дослідження зменшилась на 389,6 млн. грн. або на 14,9 % та становили у 2016 році 2225,7 млн. грн.. Найвища сума витрат на фундаментальні наукові дослідження була у 2013 році – 2698,2 млн. грн..

Витрати на прикладні наукові дослідження за 2012-2016 рр. зросли на 538,0 млн. грн. або на 26,59 % та становили у 2016 році 2561,2 млн. грн., а в 2012 році розмір витрат становив 2023,2 млн. грн.

Таблиця 2.7

Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт, млн. грн.

Види робіт	Роки					Відхилення 2016 р. до 2012 р.	
	2012	2013	2014	2015	2016	%	+/-
Фундаментальних наукових досліджень	2615,3	2698,2	2452	2460,2	2225,7	85,10	- 389,6
Прикладних наукових досліджень	2023,2	2061,4	1882,7	1960,6	2561,2	126,59	538,0
Науково-технічних (експериментальних) розробок	4781,4	5488,9	5152,8	6582,8	6743,8	141,04	1962,4
Усього, у фактичних цінах	9419,9	10248,5	9487,5	11003,6	11530,7	122,41	2110,8

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Даний вид діяльності має практичний характер, тому ріст витрат говорить про те, що в країні йде процес розробки технологій та технологічного обладнання, нових методів лікування хвороб, нових сільгоспкультур, нових порід свійських тварин та промислових риб, нових технологій сільгоспвиробництва. Також, слід відмітити, що за досліджуваний період 2012-2016 роки, витрати на експериментальні розробки зросли на 1962,4 млн. грн.,

або на 41% та становили у 2016 році 6743,8 млн. грн.. Найменше коштів було витрачено у 2012 році, а саме 4781,4 млн. грн.

Розглянемо наукоємність ВВП, видатки на науку за всіма видами діяльності у відсотках до ВВП у 2016 році. Питома вага фундаментальних наукових досліджень у ВВП України за досліджуваний період має позитивну тенденцію, хоча ріст не такий стрімкий як ріст питомої ваги витрат на науково-технічні (експериментальні) розробки. Якщо поглянути на зміну питомої ваги НДТР у ВВП України в 2012—2016 роках, очевидно стає тенденція до зростання важливості витрат на НДТР. Якщо у 2012 році частка НДТР у ВВП становила 5,2%, то у 2016 році вона стала майже вдвічі більшою — 12,1%. Ці показники є достатньо значними, а зростаюча тенденція може в майбутньому позитивно відобразитися на економічному зростанні країни.

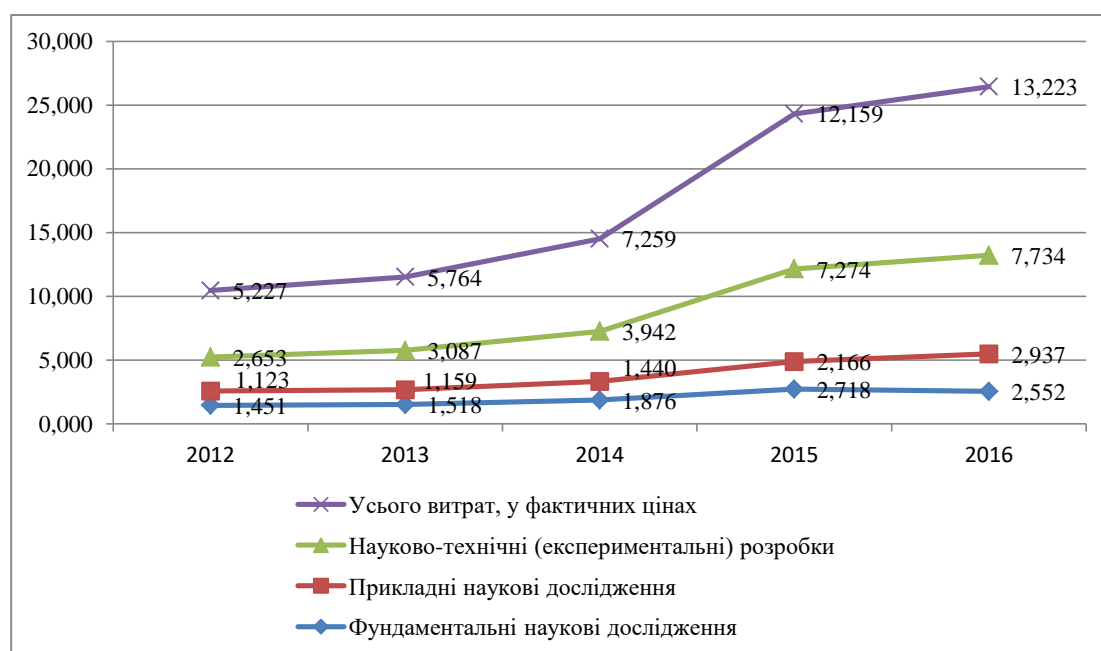

Рис. 2.2. Динаміка наукоємності ВВП, %

У сучасній економіці інноваційна діяльність має велику цінність, оскільки конкурентоспроможність регіону безпосередньо залежить від здатності економіки генерувати та ефективно використовувати інновації. Стимулювання інноваційної діяльності дозволяє державам створювати сприятливі умови для

наукової, технічної та інноваційної діяльності підприємств, підвищити ефективність інноваційних систем.

Тому доцільним є аналіз рівня інноваційної активності в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

**Інноваційна активність в економіці України
за 2012 – 2016 рр., млн. грн.**

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками					
		Дослідження і розробки	У тому числі		Придбання інших зовнішніх знань	Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	Інші витрати
			Внутрішні НДР	Зовнішні НДР			
2012	11480,6	1196,3	965,2	231,1	47,0	8051,8	2185,5
2013	9562,6	1638,5	1312,1	326,4	87,0	5546,3	2290,9
2014	7695,9	1754,6	1221,5	533,1	47,2	5115,3	778,8
2015	13813,7	2039,5	1834,1	205,4	84,9	11141,3	548,0
2016	23229,5	2457,8	2063,8	394,0	64,2	19829,0	878,4
Відхилення 2016 - 2012 рр. (+/-)	11748,9	1261,5	1098,6	162,9	17,2	11777,2	-1307,1

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

З наведеної таблиці інноваційної активності можемо зробити висновок, що загальна сума інноваційних витрат становила у 2016 році 23229,5 млн. грн., та зросла порівняно з 2012 роком на 11748,9 млн. грн. Найменша сума витрат була у 2014 році, та становила 7695,9 млн. грн.

Аналізуючи дані таблиці, можемо сказати, що основні фінансові ресурси були витрачені на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення порівняно з іншими напрямками витрат на інноваційну діяльність в економіку країни. За досліджуваний період сума витрат зросла на 11777,2 млн. грн. та становила у 2016 році 19829,0 млн. грн. Найменша сума витрат за

досліджуваний період була в 2014 році та становила 5115,3 млн. грн. Починаючи з 2014 року сума витрат має стабільну тенденцію до зростання. Друге місце по витратам має напрям досліджень та інноваційних розробок. Починаючи з 2012 року сума витрат за досліджуваний період має стабільну тенденцію до зростання. Найбільші суми витрачалися на внутрішні науково - дослідні роботи. Так у 2016 році сума внутрішніх витрат на інноваційний розвиток становила 2063,8 млн. грн., що на 1098,6 млн. грн. менше порівняно з 2012 роком.

Загалом з даної таблиці видно, що майже по всім напрямам витрати на інноваційну діяльність зросли, але слід відмітити зменшення інших витрат на 1307,1 млн. грн. за досліджуваний період 2012-2016 рр. У 2016 році сума інших витрат становила 878,4 млн. грн., а в 2012 році сума витрат становила 2185,5 млн. грн. Але порівняно з 2014 та 2015 роком сума інших витрат зросла на 99,6 млн. грн. та 330,4 млн. грн. відповідно, що є позитивним та говорить про загальний розвиток інноваційної сфери економіки України.

Компанія з високим інноваційним потенціалом знаходиться у передовому інформаційному просторі, має патенти, дослідницькі розробки, винаходи, нові ідеї, нові технології тощо. Управління інноваційним потенціалом є невід'ємною частиною управління інноваціями та вирішує проблеми планування та впровадження інноваційних стратегій для сталого розвитку підприємства. Недостатньо придумати чудові ідеї - підприємства повинні в кінцевому результаті перетворити ці ідеї на прибуток. На сьогоднішній день керівники підприємств, менеджери та фахівці мають доступ до основної інформації, яка необхідна для збереження конкурентоспроможності підприємства у відповідній сфері того чи іншого ринку, яка має тенденцію швидко змінюватися в теперішніх економічних умовах.

Розглянемо на графіку, яка питома вага підприємств, що займалися інноваціями та як вона змінювалася за досліджуваний період 2012-2016 років.

З даного графіку можемо зробити висновок, що за досліджуваний період питома вага підприємств, які займалися розвитком інновацій зросла на 1,5 п. в.,

та становили у 2016 році 18,9%. Найменша питома вага спостерігається у 2014 році та становить 16,1%.

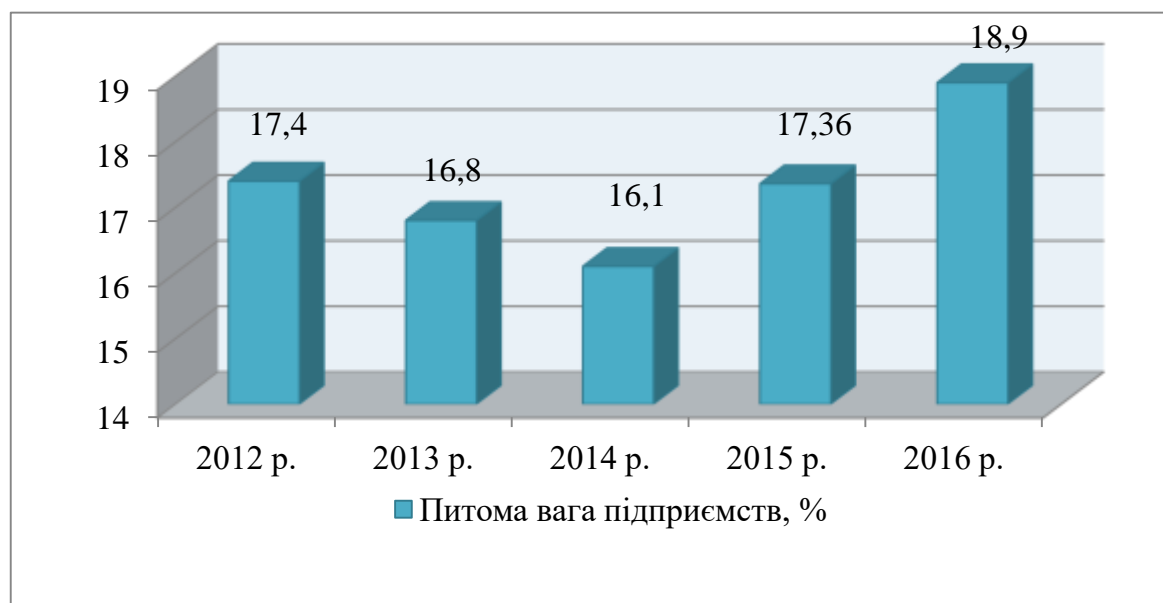

Рис. 2.3. Питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю за 2012 -2016 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Тенденція з 2012 року по 2014 рік має тенденцію до зменшення, потім з 2014 року по 2017 рік має тенденцію до зростання. Це говорить про розвиток інноваційної діяльності на підприємствах України та високий рівень управління інноваційним потенціалом підприємств, а також добре побудовані інноваційні стратегії їх розвитку. Для стабільного розвитку даної позитивної тенденції, яку ми спостерігали за період 2012-2016 років (рис. 2.3.), доцільним є застосування певних методів для стимулювання інноваційної діяльності та утримання на даному рівні наведені результати, або отримання більш кращих.

Також слід звернути особливу увагу на те, що сільськогосподарське господарство розвивається не без участі промислового виробництва. Кожен напрям виробничого процесу сільського господарства тісно пов'язаний економічними, технологічними і організаційними зв'язками з певними галузями промисловості. Так зернове господарство пов'язане з подальшим

мукомельним процесом та макаронною і хлібопекарською промисловістю, буряківництво сільського господарства тісно пов'язане з цукровою промисловістю, картоплярство - з спиртовою і крохмальною, садівництво і овочівництво - з овочеплодоконсервною, тваринництво - з м'ясопереробною промисловістю, льонарство - з лляною і текстильною та подальшим виробництвом одягу, хмелярство - з пивоварством і т. д. Розвиток наведених вище зв'язків сільського господарства та промисловості відбувається на основі вертикальної кооперації і поступової агропромислової інтеграції з яких перша представляє собою планомірну, організовану співпрацю сільськогосподарських і промислових підприємств, які на основі суспільного поділу праці беруть участь у різних технологічних процесах, а саме: здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції; здійснюють переробку виробленої продукції; забезпечують зберігання виробленої та переробленої продукції; займаються її реалізацією.

Відбувається процес постійного поглиблення економічних, технологічних і організаційних зв'язків між окремими господарствами, підприємствами і галузями сільського господарства та промисловості. В сучасних умовах ринкової економіки взаємовідносини між сільськогосподарськими підприємствами та промисловими відповідно, розвиваються на основі товарно - грошових відносин, а саме аграрні підприємства в більшості випадків продають сировину тільки тим підприємствам, які більше платять та згодні зі встановленою ціною, а промислові підприємства, в свою чергу, її купують в тих господарствах, де вона найдешевша. В наведеній ситуації, в силу вступає ринкова конкуренція, яка суттєво впливає на економічну ефективність як сільськогосподарського так і промислового виробництва.

Відсутність державних дотацій, велика дестабілізація цін і товарно - грошових відносин, стихійний перехід до ринкової економіки зумовили деформацію зональних і галузевих аграрно - територіальних комплексів. На основі вертикальної кооперації і агропромислової інтеграції в процесі агропромислового комплексування, формування і розвиток територіальних і

галузових агропромислових комплексів, кожний з яких представляє собою структуровану, завершену, збалансовану і взаємозв'язану систему в якій органічно поєднуються виробництво, переробка, зберігання і реалізація сільськогосподарської продукції [50]. Виходячи з вище викладеного, доцільним є розгляд стану впровадження інновацій на промислових підприємствах України, оскільки сільське господарство та промисловість тісно пов'язані між собою.

Таблиця 2.9

**Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах
України за 2012 – 2016 рр.**

Напрями інноваційної діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	Відхилення 2016 р. від 2012 р. (+/-)
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	13,6	13,6	12,1	15,2	16,6	3,0
Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	2188	1576	1743	1217	3489	1301
у т. ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	554	502	447	458	748	194
Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	3403	3138	3661	3136	4139	736
з них нові види техніки	942	809	1314	966	1305	363
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	3,3	3,3	2,5	1,4	-	-

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Аналізуючи таблицю динаміки впровадження інноваційних технологій на промислових підприємствах, можемо зробити висновок, що питома вага підприємств, які впроваджували інновації зросла за досліджуваний період на 3 п. в. та становили у 2016 році 16,6 %. Найменша питома вага була в 2014 році та становила 12,1 %. За 2014-2016 роки можемо спостерігати позитивну тенденцію росту питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації.

Також слід відмітити зростання кількості впровадженого виробництва інноваційних видів продукції за досліджуваний період 2012 – 2016 рр. на 736 у. о., що становили у 2016 році 4139 у. о. Спостерігається не стабільна тенденція, оскільки кількість впровадженої в виробництво інноваційної продукції

коливається з року в рік. Так у 2013 році кількість впровадженої інноваційної продукції становила 3138 у. о., в 2014 році їх кількість становила 3661 у. о., а в 2015 році – 3136 у. о., що переходить у різке зростання до 4139 у. о. в 2016 році.

З таблиці 2.9 можемо зробити висновок, що у 2016 році було вироблено нових видів техніки у кількості 1305 у. о., що на 363 у. о. більше порівняно з 2012 роком, де їх кількість становила 942 у. о.. За досліджуваний період 2012 – 2016 роки спостерігається не стабільна тенденція з незначним коливанням кількості впровадженої у виробництво нової техніки з року в рік. Слід відмітити зменшення питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, за досліджуваний період 2012 – 2015 роки на 1,9 п. в., яка становила у 2015 році 1,4 %. Спостерігається негативна тенденція на протязі всього періоду дослідження.

Фермерські господарства також відіграють важливу роль в аграрному секторі економіки. Фермерські господарства є одними з найбільш переважаючих форм сільського господарства у всьому світі, як у країнах, що розвиваються, так і у розвинених країнах. Цей сектор охоплює широкий спектр типів господарств, починаючи від дуже великих фермерських господарств до малих господарств. Фермерське господарство є «засобом» організації сільськогосподарського, лісогосподарського, риболовецького та аквакультурного виробництва, яке управляється, в основному сім'єю і переважно залежить від сімейної праці.

На національному рівні існує ряд факторів, які є ключовими для успішного розвитку сімейного господарства, такі як: агроекологічні умови; територіальні характеристики; політичне середовище; доступ до ринків; доступ до землі та природних ресурсів; доступ до новітніх технологій та служб розповсюдження інформації; доступ до фінансування господарської діяльності; демографічні, економічні та соціально-культурні умови; наявність спеціалізованої освіти серед працівників тих чи інших фермерських господарств.

Проведемо економічну оцінку фермерських господарств Північно – Східного регіону України, а саме Сумська, Харківська та Полтавська області за

допомогою методу RISE (Розвиток стійкого сільського господарства - 360 ° оцінка господарства та розробка загальної стратегії розвитку). Даний метод має на меті підняти фермерські господарства, шляхом виявлення прогалин та можливостей в їх діяльності, що сприятимуть переходу до більш збалансованого розвитку. Фермерські господарства мають не тільки економічні функції, а й цілий ряд інших "прихованих" функцій, включаючи екологічні, репродуктивні, соціальні та культурні.

Фермерські господарства - це важлива соціально-економічна база розвитку малого бізнесу в сільській місцевості. Сьогодні в Україні фермерські господарства не є конкурентами для великих сільськогосподарських підприємств за кількістю виробленої продукції, але за якістю вони здатні конкурувати з ними. Фермерські господарства не можуть забезпечити достатні технічні та технологічні процеси з виробництва та переробки сільськогосподарської сировини, тому вихід з цієї ситуації є добровільне співробітництво з іншими господарствами і партнерами.

Сучасні процеси глобалізації зумовлюють необхідність створення високоефективного, конкурентоспроможного фермерського господарства, здатного підтримувати продовольчу безпеку країни. Успіх ринкових перетворень в аграрному секторі великою мірою визначається тим, як буде реалізований потенціал фермерства [2]. Найголовнішим етапом у створенні рентабельного, стійкого, ефективно діючого фермерського господарства із міцним положенням на ринку є регулярна оцінка фермерського господарства та своєчасна розробка стратегічного плану розвитку. Сільське господарство займає 10,43% в структурі ВВП України. Наша країна посідає 3 місце після Албанії (21,83%) та Молдови (13,8%) за даним показником. Сільське господарство є одним з головних джерел надходжень валюти в країну [134].

Оцінка фермерських господарств проводилася за допомогою RISE – методу, що представляє собою комп'ютерний метод, розроблений науковою установою HAFL (Бернський університет прикладних наук, Інститут сільського господарства, лісництва та продовольства). Даний метод дозволяє провести

комплексну оцінку сільськогосподарського виробництва. Оцінка базується на основі 9 параметрів, які відображають екологічні, економічні та соціальні аспекти діяльності підприємства. Даний метод також може бути застосований з метою моніторингу та дозволяє проводити візуалізацію тенденцій сталого розвитку на сільськогосподарському рівні та у регіональному масштабі.

Станом на 1 листопада 2015 року в Україні було зареєстровано 38850 фермерських господарств, що більше ніж у 2,5 рази порівняно з 1991 роком, де їх кількість на кінець року складала 14681 господарство. Площа землі у їх користуванні становить 4391,9 тисяч гектарів. Аналіз фермерських господарств засвідчує, що найбільша їх кількість припадає на Кіровоградську, Одеську, Миколаївську, Дніпропетровську, Херсонську та Запорізьку області [92]. Основна увага приділяється дослідженням показників економічної доцільності та існуючій системі управління фермерськими господарствами. В ході даного наукового дослідження були використані такі методи: загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція); евристичні методи (анкетування, інтерв'ювання) [39]; економіко-логічні методи (методи загального аналізу (методи порівняння і групування, методи середніх величин, графічні методи, методи комплексної оцінки)); економіко-математичні методи (методи кореляційно-регресійного зв'язку) [46].

Фермерські господарства – це економічно-правова форма підприємництва, самостійний рівноправний господарський суб'єкт організаційної системи сільськогосподарського виробництва, що займається виготовленням товарної сільськогосподарської продукції, її реалізацією чи переробкою [19].

Оцінка фермерських господарств Північно-Східного регіону України проводиться на основі результатів анкетування за RISE-методом.

Система показників оцінювання діяльності фермерських господарств може бути умовно поділена на 9 груп, що характеризують різні її аспекти, а саме економічна доцільність, управління фермерським господарством, землекористування, використання матеріалів та охорона навколишнього середовища, використання водних ресурсів, енергія та клімат, біорізноманіття,

умови праці, рівень життя. До кожної групи, у свою чергу, входить декілька показників. Однак при проведенні аналізу фермерських господарств ми розглядали тільки показники економічної доцільності та управління фермерським господарством.

Фермерське господарство повинно досягати економічних цілей, працюючи в рамках відповідних екологічних і соціальних обмежень. Мета діяльності фермерського господарства полягає у забезпеченні короткострокової і довгострокової рентабельності господарювання, а також збереження або підвищення продуктивності праці, для самостійного та стабільно розвитку. Це дозволить гарантувати отримання коштів як для розвитку фермерського господарства, так і забезпечити всі необхідні платежі.

У даному розділі розглядаються такі аспекти економічної доцільності фермерських господарств Північно-Східного регіону України: ліквідність та рентабельність; стабільність та боргові зобов'язання; безпека джерела прибутку.

Проаналізовано показники ліквідності та рентабельності які відносяться до економічної доцільності діяльності фермерських господарств (табл. 2.10). Для збереження конфіденційності інформації фермерських господарств, назви підприємств позначали літерами англійського алфавіту.

Оцінка ліквідності характеризує можливість підприємства в будь-який момент розрахуватися за своїми зобов'язаннями за допомогою майна, яке є на його балансі [16].

Сутність розрахунку показника ліквідності за RISE – методом полягає у співвідношенні між грошовими коштами і доступними кредитними лініями, що у середньому оцінюється щотижневими виплатами. Наприклад, 100 пунктів = 40 тижнів резерву ліквідності, 0 пунктів = 0 тижнів резерву ліквідності. Граничні значення можуть різнитися залежно від регіону [129]. Проведені розрахунки показали, що із 21 фермерського господарства сім мають 40 тижнів резерву ліквідності, вісім фермерських господарств мають 30 тижнів, а шість – лише 20 тижнів резервної ліквідності.

Таблиця 2.10

Показники фінансових результатів фермерських господарств Північно – Східного регіону України у 2017 році, пункти

Назва ФГ	Рентабельність	Ліквідність
A	50	50
B	100	100
C	100	75
D	25	50
E	63	50
F	100	75
G	88	100
H	63	50
I	63	75
J	50	75
K	50	50
L	75	100
M	63	75
N	100	100
O	63	50
P	25	75
Q	63	100
R	100	100
S	75	75
T	63	100
U	100	25
Середнє значення	70	74

Джерело: розраховано автором за результатами дослідження по RISE – методу

Фермерське господарство «U», з даної таблиці, має 10 тижнів резервної ліквідності. Це готівковий резерв, тобто зарезервована частина капіталу, яка використовується для несподіваних високорентабельних інвестицій, резерву ліквідності. Загалом по регіону, фермерські господарства в змозі, за рахунок власних ресурсів, виплачувати заробітну плату працівникам, оплачувати платежі постачальникам, виконувати фінансові зобов'язання і виплачувати відсотки по кредитам.

Основним показником результативності будь-якої фінансової операції є її рентабельність [16]. Проаналізуємо показник рентабельності фермерських

господарств України у 2017 році. Даний показник оцінюється відношенням операційного грошового потоку до обсягу продажів. Відношення грошового потоку до об'єму продажів за RISE – методом оцінюється так: 20% = 100 пунктів; 0% = 0 пунктів [129].

Аналіз даних таблиці 1 показав, що 6 фермерських господарств з 21 мають 20% рентабельності, 7 фермерських господарств мають 12% рентабельності, а інші рівно або менше ніж 10%.

Виходячи з цього можна зробити висновок, що діяльність досліджуваних фермерських господарств є фінансово вигідною як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Це свідчить про те, що результати їх діяльності дозволяють виконувати свої фінансові зобов'язання, здійснювати інвестиції та отримувати прибуток, який адекватно компенсує власний капітал, інвестований в бізнес.

У випадках, коли фермерські господарства втратили свою здатність підтримувати оптимальну пропорційність у розвитку свого виробництва, адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища, нагальним питанням постає впровадження відповідної системи підвищення їх фінансової та економічної стабільності як найважливішої складової забезпечення конкурентоспроможності у процесі реалізації стратегічних цілей розвитку.

Серед проблем, що потребують термінового вирішення, важливого значення набуває аналіз фінансової стабільності. Практика довела, що фінансова стабільність фермерських господарств значною мірою залежить від виду економічної діяльності та раціонального розміщення ресурсів в основних фондах і оборотних засобах [13].

Фінансова стабільність фермерського господарства залежить від забезпеченості фінансовими ресурсами. Велике значення для стабільного фінансового забезпечення фермерського господарства мають власні фінансові ресурси. Чим більша частка власних фінансових ресурсів і менша позикових, тим менший фінансовий ризик [13].

Фермерське господарство є фінансово стабільним якщо має змогу оптимально функціонувати, та що довгострокове виробництво на фермерських господарствах забезпечене і в майбутньому.

Для дослідження фінансового стану фермерських господарств проведено аналіз показники стабільності, стан боргових зобов'язань та безпека джерел прибутку (табл. 2.11).

Стабільність фермерського господарства оцінюється у 100 пунктів, якщо воно має необхідну інфраструктуру, ринки збуту у всіх ключових напрямках своєї діяльності. Крім цього, на основне джерело доходу припадає менше 20% від загального доходу бізнесу (немає концентрації ризику), гарантується довгостроковий доступ до земельних ресурсів, а також має високий коефіцієнт власного капіталу [129].

Проведений аналіз показав, що середнє значення стабільності фермерського господарства по регіону становить 68 пунктів, тобто на основне джерело доходу припадає 13,6% від загального доходу бізнесу.

Ці господарства мають кілька альтернативних джерел прибутку (або запасні активи), підтримують сучасну інфраструктуру і, завдяки чому, повністю не залежать від тенденцій ринкових цін або індивідуальних клієнтів.

Даний показник є достатньо позитивним для фермерських господарств Північно-Східного регіону України, та говорить про стабільність їх господарювання.

За програмою RISE, боргові зобов'язання фермерських господарств розраховуються як співвідношення позикових коштів до власного капіталу тобто співвідношення чистого боргу та операційного грошового потоку. Це дозволяє розрахувати кількість потенційно необхідних років, для повного погашення боргів господарства з її поточним грошовим потоком.

Також за даною програмою розраховується співвідношення між чистими доходами та обслуговуванням короткострокового боргу, тобто співвідношення між обов'язковим коефіцієнтом обслуговування боргу (відсотки та обов'язкова амортизація) і грошовим потоком.

Таблиця 2.11

**Показники фінансового стану фермерських господарств Північно –
Східного регіону України у 2017 році, пункти**

Назва ФГ	Стабільність	Боргові зобов'язання	Безпека джерела прибутку
A	56	33	25
B	94	92	63
C	69	92	0
D	69	75	38
E	56	58	25
F	81	83	63
G	56	67	63
H	56	58	25
I	56	0	38
J	69	50	50
K	56	0	50
L	69	92	63
M	69	83	75
N	81	100	63
O	56	58	25
P	81	0	0
Q	81	100	88
R	63	75	100
S	69	75	63
T	44	92	25
U	88	100	0
Середнє значення	68	66	45

Джерело: розраховано автором за результатами дослідження по RISE – методу

Дане співвідношення показує відсоток грошового потоку, який у даний час використовується для виплати боргів, та чи є можливість взяти ще короткострокові позики на період несприятливих умов на ринку або з метою інвестицій. За цією програмою показники даних двох пунктів розраховуються як середнє значення з двох компонентів при цьому, 100 пунктів означає, що фермерському господарству буде потрібно 5 років, щоб погасити свої борги з операційного грошового потоку [129].

Співвідношення між чистими доходами та обслуговуванням боргу показує, що 0% грошового потоку, який використовується для обслуговування боргу

дорівнює 100 пунктів, при 50% дорівнює 67 пунктів і 100 % дорівнює 0 пунктів [129]. Виходячи з вище зазначеного, можемо стверджувати, що приблизно 50 % чистого доходу йде на обслуговування боргу, оскільки в середньому по досліджуваному регіону у 2017 році даний показник становить 66 пунктів. Загалом рівень заборгованості досліджуваних господарств не є проблематичним та відповідає їх фінансовим ресурсам.

Безпека джерела прибутку розраховується як співвідношення між приватними витратами та скоригованим прожитковим мінімумом. Прожитковий мінімум коригується залежно від розміру сім'ї фермера та віднімаються будь-які виплати у натуральній формі, отримані від діяльності фермерського господарства. Приватні витрати членів сім'ї, які не отримують зарплату (сім'я фермера) повинні чітко перевищувати прожитковий мінімум. При цьому 100 пунктів, якщо дохід фермерського господарства принаймні у два рази вище межі бідності [129].

Оскільки середнє значення даного показника становить 45 пунктів, то можна зробити висновок, що фермерські господарства знаходяться майже на межі бідності. Отже, дохід даних господарств є недостатнім для забезпечення їх економічного добробуту.

Дослідження управління фермерським господарством пов'язане із регулюванням складової стабільного розвитку згідно з основними положеннями SAFA (Sustainability Assessment of Food and Agriculture systems) . Це відбувається менш формалізовано, ніж для інших груп RISE. Мета полягає у тому, щоб встановити шляхи удосконалення процесу управління конкретним фермерським господарством.

Зовнішньоекономічне середовище однакове в даній країні, а економічна стійкість і ефективність будь-яких аграрних бізнесових господарств залежать від професіоналізму їх менеджера чи менеджерів [79].

Досліджуючи стан управління фермерськими господарствами у 2017 році (табл. 2.12), проведемо аналіз їх бізнес цілей.

Таблиця 2.12

Показники управління фермерськими господарствами Північно-Східного регіону України

Назва ФГ	Бізнес цілі	Доступність інформації	Управління ризиками	Стійкі зв'язки
A	54	59	32	83
B	81	70	28	75
C	75	93	57	75
D	81	64	57	92
E	63	80	41	67
F	75	59	57	92
G	77	81	33	63
H	63	80	41	67
I	75	68	37	83
J	81	71	41	67
K	75	69	41	67
L	75	75	57	75
M	73	75	100	92
N	70	40	57	92
O	63	80	41	67
P	81	85	100	83
Q	79	60	100	92
R	79	48	50	50
S	58	78	37	75
T	75	75	57	92
U	71	100	57	92
Середнє значення	73	72	53	78

Джерело: розраховано автором за результатами дослідження по RISE – методу

Цей показник охоплює як раціональний (планування і прогнозування), так і суб'єктивний (цінності) аспекти процесу стратегічного розвитку, що проводить фермер. 100 пунктів характеризують ситуацію коли фермер має добре продумані цілі та відповідні стратегії розвитку господарства, а також систематично їх реалізує. Ці аспекти оцінюються як фермером (задоволеність тим, як він/вона управляє підприємством), так і агентом служби сільськогосподарського консалтингу (наскільки повна та добре продумана стратегія і як успішно вона реалізовується). Стратегія також оцінюється з точки

зору того, наскільки вона є комплексною, тобто чи беруться до уваги соціальні, екологічні та економічні аспекти [129].

Проведені дослідження показали, що, на фермерських господарствах, у середньому по регіону, розробка та підтримання бізнес цілей становить 73 пункти. Це означає, що фермери приділяють достатню уваги розробці бізнес цілей та реалізують їх у достатній мірі.

Проводячи оцінку того, чи мають фермери доступ до всієї необхідної і достовірної інформації та надійних інструментів планування, які необхідні для систематичного управління, та чи вони справді використовуються за необхідності, можемо сказати, що даний показник у середньому по регіону становить 72 пункти. Слід зазначити, що у 100 пунктів оцінюється ситуація коли фермер має доступ до всієї необхідної інформації та надійних інструментів планування, використовує їх у разі необхідності з метою збалансованого управління фермерським господарством.

Отже, можемо стверджувати, що у разі необхідності, люди, які відповідають за управління фермерським господарством., мають доступ до необхідної та достовірної інформації, а також надійних інструментів планування для систематичного і професійного управління ним.

Показник системи управління ризиками характеризує те, як люди, що відповідають за управління господарством, долають ризики, які загрожують джерелам його прибутку. Проводиться оцінка того, яку свободу дій має керівництво у межах господарства, особливо береться до уваги не лише запобігання ризикам, а й мінімізація негативних наслідків будь-яких небажаних явищ. 100 пунктів – якщо відомі усі ризики, що загрожують джерелам прибутку господарства, та вживаються необхідні заходи для захисту від них. Проведене дослідження показало, що тільки три фермерські господарства на 100% здатні управляти ризиками. У середньому по регіону даний показник становить 53 пункти, це говорить про те, що особи, які відповідають за управління цими господарствами, недостатньо інформовані про ризики і взаємозв'язки, які

можуть створити загрозу для їх існування. Слід вжити усіх необхідних та доступних заходів для мінімізації цих ризиків [129].

Показник стійких зв'язків характеризує рівень стабільності внутрішніх і зовнішніх відносин та партнерських зв'язків ферм. 100 пунктів свідчать про те, що успішно розвинулись стійкі зв'язки як на території фермерського господарства, так і за його межами, які забезпечують міцну основу для успішного його розвитку. Даний показник (табл. 212) в середньому по регіону становить 78 пунктів. Отже можна стверджувати, що фермерські господарства займаються продуманою і продуктивною співпрацею з іншими господарствами та приватними особами. Високий рівень управління внутрішніми і зовнішніми відносинами фермерських господарств забезпечує міцну основу для їх довгострокового успіху.

Сталий розвиток фермерських господарств слід розглядати як процес відтворення їх виробництва, ресурсів, капіталу та економічних відносин, що у тривалому періоді забезпечує конкурентоздатність їх продукції, активну операційну, інвестиційну та інші види діяльності, а також досягнення умов ефективності. Виходячи з вищезазначеного, основною метою забезпечення сталого розвитку фермерського господарства у перспективі має бути максимально можливе вирішення невідкладних стратегічних завдань господарства з мінімальними витратами залучених для цього ресурсів [17].

Проведений аналіз і систематизація отриманих результатів щодо стану економічної доцільності та стану управління фермерськими господарствами, дозволяє більш наглядно розглянути економічний стан досліджуваних господарств Північно-Східного регіону України (Рис. 2.4.)

Отже, рівень безпеки джерела прибутку та система управління ризиками знаходиться на низькому рівні, оскільки дані показники становлять 45 та 53 пункти. Всі інші показники також не мають високого значення, однак це не заважає, на даний момент, функціонуванню фермерських господарств.

З часом дані показники можуть погіршитись та призвести до збитковості, якщо не прийняти відповідні рішення стосовно стратегічного планування на досліджуваних фермерських господарствах.

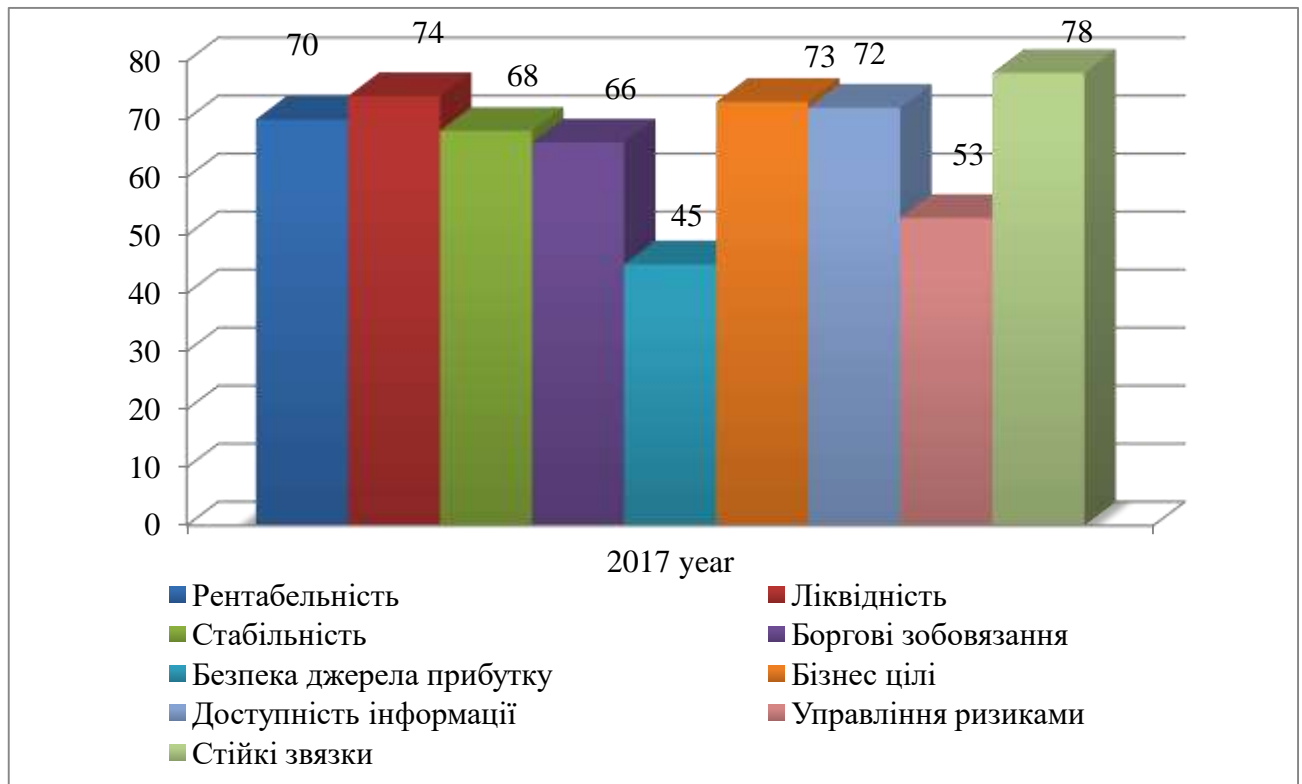

Рис. 2.4. Стан економічної доцільності та управління фермерськими господарствами в середньому по регіону у 2017 рік, пункти.

Функціональні характеристики, зокрема, рівень технічної забезпеченості, застосування технології, налагодженість переробки сільськогосподарської продукції знаходяться на низькому рівні.

Проведений аналіз діяльності фермерських господарств показав, що найбільш ефективною буде стратегія зростання (розвитку), яка відображає його намір збільшувати обсяги продажу, прибутку, капіталовкладень, диверсифікувати виробництво, проводити та впроваджувати у виробництво результати науково-дослідної діяльності, реалізовувати інвестиційні проекти; поліпшувати якісний склад працівників, сприяти підвищенню кваліфікації, матеріального стимулювання, впроваджувати органічне землеробство.

Органічне землеробство дає можливість охопити різні сфери виробництва здорових, біологічно повноцінних, безпечних продуктів харчування рослинництва, тваринництва, садівництва, бджільництва, птахівництва. Для вирішення цих завдань важливо відмовитися від синтетичних добрив, пестицидів, штучних регуляторів росту і кормових добавок [25].

Для фермерських господарств, у яких рівень економічної доцільності та система управління знаходиться на низькому рівні, необхідно використовувати стратегію розвитку ризик-менеджменту.

Система управління ризиками у сільському господарстві достатньо складний процес, оскільки багато різних процесів виробництва тісно пов'язані між собою. Ефективний процес управління агровиробництвом буде запорукою стабільних фінансових результатів.

Існують зовнішні та внутрішні фактори ризиків у сільському господарстві. Деякі з них піддаються впливу, а деякі неможливо передбачити. До зовнішніх факторів відносяться погодні умови, епідемії рослин та тварин, зміни законодавства в країні, коливання курсу валют тощо. За цих умов фермери в змозі лише швидко реагувати та адаптуватись. Але щоб протидіяти внутрішнім чинникам, а саме несправність техніки й обладнання, кадрові проблеми та інше, розробляються спеціальні системи управління ризиками та фінансовими відносинами, включаючи в себе стратегію управління ризиком.

Фінансові ризики пов'язані з фінансуванням капіталу підприємства. Фермер може ризикувати внаслідок коливань процентних ставок за позиковим капіталом або зазнавати труднощів з грошовим потоком, якщо не вистачає коштів для погашення кредитів. Велике значення для стійкого фінансового забезпечення підприємства мають власні фінансові ресурси. Чим більша частка власних фінансових ресурсів і менша позикових, тим менший фінансовий ризик. Але як показує практика, ефективність використання позикових фінансових ресурсів вища, ніж ефективність використання власних [13].

Виробничі ризики пов'язані з природними умовами. До них відносяться надмірна або недостатня кількість опадів, екстремальні температури, град,

навала комах та хвороби рослин та тварин. Технологія грає головну роль у виробничому ризику для фермерів. Швидке впровадження нових сортів сільськогосподарських культур і технології виробництва часто створюють потенціал для підвищення ефективності. Крім традиційних проблем (слабка матеріально-технічна база, відсутність можливостей переробки продукції, забезпечення добривами, насінням тощо) нагальною стала також обмеженість у можливостях реалізації виробленої продукції. Супермаркети здебільшого зорієнтовані на імпортовану сільськогосподарську продукцію (переважно за рахунок кращого вигляду, якості упакування та кращої транспортабельності), а заплановані оптові сільськогосподарські ринки, створені місцевими органами влади, виправдали себе лише частково. Як результат – низька закупівельна ціна та висока роздрібна. Для фермерів, основним завданням яких є виробництво сільськогосподарської продукції, це значно знизило рентабельність діяльності, що в багатьох випадках стала збитковою [45].

Фермерські господарства мають справу з товаром першої життєвої необхідності. Тобто є ризик невчасного постачання товару кінцевому споживачу. Отже, необхідно своєчасно, в потрібному об'ємі і асортименті, з урахуванням віку, статі, національних традицій, стану здоров'я споживачів задовольняти їх потреби і інтереси. Товар, як правило, швидкопсувний, тому потрібна оперативність постачання, доцільна упаковка, естетичне обслуговування.

Кадрові ризики — це проблеми зі здоров'ям працівників або особисті відносини, які можуть вплинути на фермерський бізнес. Вони є загальними для усіх фермерів. Низька кваліфікація та недобросовісне відношення працівників підприємства до своїх обов'язків також значно впливають на урожайність і на якість кінцевого продукту. Тому головним шляхом вирішення цього питання є підвищення кваліфікації працівників фермерських господарств та контроль за процесом їх роботи.

Цінові або ринкові ризики пов'язані зі зміною цін на продукцію або додаткових витрат у процесі виробництва. Наприклад, для тваринництва, як

правило, потрібні регулярні інвестиції у корм і обладнання, які можуть не давати віддачу протягом декількох місяців або навіть років. Будь-яке обумовлене ціною політикою рішення залежить від того, яким чином і де підприємство реалізує свої продукти [74]. Країни-експортери та імпортери досить тісно пов'язані між собою, а тому на дохід аграрія можуть сильно вплинути події в інших країнах.

В аграрному секторі, який залежить від погодних умов, дуже багато ризиків. Але контролювати цей ризик можливо за допомогою страхових компаній, які беруть не більше 0,3-10,6 % від страхової суми [33]. У разі втрати урожаю, виробники можуть розраховувати на компенсацію. З цими фінансами в аграріїв буде можливість вкласти кошти у наступну посівну.

Існують ризики, які пов'язані з коливанням цін на продукцію. Уникати їх допомагає використання ф'ючерсних контрактів. Ф'ючерс — фінансовий інструмент, стандартний строковий біржовий контракт купівлі-продажу базового активу, при укладанні якого сторони домовляються тільки про рівень ціни та строк постачання [75]. Тобто, навіть якщо ціна на вироблений продукт знизиться, то за контрактом його все одно придбають за обговореною раніше вартістю.

Для забезпечення ефективної діяльності фермерського господарства важливо складати прогнози фінансових результатів таких як, виручка від реалізації продукції, очікуваний щорічний приріст виробництва у зв'язку з можливостями підприємства, оцінку щорічного зростання цін на всю господарську продукцію. Крім цього, в основу процедури прийняття, реалізації та визначення критеріїв ефективності прийнятих рішень повинен бути покладений вибір інструменту оцінки ризику, що забезпечить більш гнучке управління.

В результаті дослідження фермерських господарств, за RISE – методом, визначений напрям стратегічного розвитку фермерських господарств, який є послідовністю загальнонаукових та спеціальних методів обробки інформаційного матеріалу. Процес дослідження включає в себе декілька етапів

обробки інформаційного матеріалу стосовно функціонування фермерських господарств. Наукова новизна запропонованого стратегічного напрямку розвитку таких господарств обумовлена поєднанням, у процесі дослідження, аспектів всебічного розвитку вітчизняного фермерства у масштабі конкретного регіону, аналізу показників економічної доцільності господарювання, системи управління фермерським господарством та особливим значенням методів дослідження, побудованих на використанні анкетних даних та висновків експертів.

Загалом можемо зробити висновок, що фінансова забезпеченість інноваційного розвитку агрофомувань має низький рівень розвитку. Проаналізувавши динаміку фінансування інноваційної діяльності України, можемо сказати що фінансування за рахунок державного бюджету за досліджуваний період зменшилось на 45,3 млн. грн, за рахунок іноземних інвесторів також зменшилось на 971,4 млн. грн., це говорить про не привабливий інвестиційний клімат в країні. Але слід відміти зростання фінансування за рахунок власних коштів на 14700,1 млн. грн. , також спостерігається позитивна тенденція за досліджуваний період. Це говорить про прибутковість інноваційних коштів в різних секторах господарської діяльності країни.

Позитивна тенденція спостерігається на фінансування наукових досліджень і розробок, а саме зростання витрат на прикладні наукові дослідження (538,0 млн. грн), науково – технічні (експериментальні розробки) (1962,4 млн. грн).

За досліджуваний період зросла наукоємність ВВП країни, у 2016 році частка витрат наукові дослідження становила 13,2 %, а у 2012 році 5,2 %. Слід відмітити позитивну тенденцію інноваційної активності в економіці України. На придбання інших зовнішніх знань у 2016 році було витрачено 64,2 млн. грн., що на 17,2 млн. грн. більше порівняно з 2012 роком та становила 47,0 млн. грн. Зросли витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення

за досліджуваній період на 11777,2 млн. грн. та мали позитивну тенденцію до зростання в період з 2014 року по 2016 рік.

Питома вага підприємств, які займалися інноваційною діяльністю за період 2012 – 2016 рр. також зросла, та становила у 2016 році 18,9 %, а в 2012 році 17,4%.

Також слід відмітити позитивну динаміку впровадження інновацій на промислових підприємствах України. За 2016 рік було впроваджено 3489 нових технологічних процесів, виробництво 4139 інноваційних видів продукції, з них 1305 нових видів техніки, що на 362 у. о. більше порівняно з 2012 роком.

У ході дослідження за RISE – методом можемо відмітити неефективність функціонування фермерських господарств, оскільки рівень технічної безпеки, застосування технології та регулярність переробки сільськогосподарської продукції є низькими.

Загалом можемо зробити висновок про в цілому стабільний стан фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, з незначними негативними показниками економічної діяльності, а саме низьким рівнем технологічної забезпеченості фермерських господарств, які знаходяться на шляху розвитку.

2.2. Оцінка рівня інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств в сільському господарстві

Важливим кроком у процесі прийняття рішень інвестором є оцінка інвестиційної привабливості підприємства. Він характеризує операційну активність, ринкову позицію та можливі ризики, пов'язані з процесом інвестування. Інвестиційна привабливість компанії є економічною категорією, що демонструє ефективність функціонування, характеризується набором кількісних показників та якісних компонентів, які охоплюють різні аспекти

бізнесу та визначають можливість максимізації прибутку для інвесторів. На сьогоднішній день розроблено велику кількість методів, які мають свої особливості та характеризують інвестиційну привабливість підприємств з різних сторін.

Сьогодні підприємства ведуть жорстку конкуренцію. Отже, є необхідність швидкої реакції на зміни зовнішнього середовища та підвищення прибутковості сільськогосподарських підприємств. Постійний розвиток є запорукою успіху будь-якого підприємства. Однак цей процес вимагає інвестицій – прискорення розвитку підприємств. Єдиний спосіб залучити інвестиційний капітал та зміцнити ринкові позиції - це підвищити рівень інвестиційної привабливості. Ефективність управління інвестиційною привабливістю - одне з головних завдань для будь-якого підприємства.

Активізація і розширення фінансового забезпечення інноваційної діяльності аграрного виробництва в того чи іншого регіону України є однією з головних передумов успішного сталого розвитку агроформувань та їх стабільного врівноваженого економічного зростання.

Водночас нині в нестабільній економічній ситуації України, спостерігаються перешкоди, що блокує динамічний розвиток інноваційної діяльності аграрного виробництва. Зокрема, брак дієвих фінансових механізмів регулювання інноваційної діяльності аграрного виробництва регіону призвів до того, що підприємства в сільському господарстві фактично позбавлені дієвих важелів розв'язання інноваційно-інвестиційних проблем і не мають можливостей зміцнювати свою матеріально-технічну базу й розгортати та нарощувати капітальні інвестиції в аграрне виробництво.

Так, проявом загострень означених проблем є висока зношеність основних засобів агроформувань та унеможливлення їх модернізації, що звужує фінансовий стан сталого розвитку суб'єктів аграрної сфери і спонукає до пошуків нетрадиційних каналів імобілізації довгострокових інвестиційних ресурсів.

Водночас наукова спільнота недостатньо зосереджує увагу на теоретичних розробках щодо економічного наповнення та можливостей фінансових механізмів регулювання інноваційної діяльності аграрного виробництва в таких нестабільних економічних умовах та колізій економічного простору [144, С.158].

Інвестиційну привабливість агроформувань для іноземних та національних інвесторів можна оцінювати розглядаючи рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, розвиненість збуту та експортні ринки та виробничі потужності сільськогосподарських підприємств.

Інноваційно – інвестиційна привабливість залежить від конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, податкової системи, рівня кваліфікації робочої сили, корпоративної прибутковості, громадської інфраструктури тощо. Таким чином, це багатогранна та складна змінна, яку можна оцінювати з різних сторін.

Основним завданням в даному підрозділі є розгляд окремих техніко-економічних проблем інноваційного розвитку аграрних підприємств, проведення аналізу основних показників їх фінансового стану та визначення основних напрямків покращення інноваційної привабливості аграрних підприємств.

Для забезпечення підвищення якості сільськогосподарської продукції необхідно забезпечити для галузей вирощування та переробки сільськогосподарської сировини формування механізму інноваційно-інвестиційного розвитку. Серед підприємств сільського господарства гідне місце займають агрохолдинги, серед яких Авангард, Агротон, Агротерейд, Кернел та ІМК, які в Україні є різноманітними за розмірами та структурою.

Аналізуючи рівень інвестиційної привабливості цих підприємств на етапі формування інвестиційної стратегії, вважаємо за потрібне проаналізувати, перш за все, фінансовий стан підприємства - інноватора, який характеризується як абсолютними, так і відносними показниками, такими як доход від реалізації,

прибуток, рентабельність, показники фінансової незалежності, ліквідності балансу та платоспроможності підприємства.

Основні показники результатів діяльності підприємств сільського господарства свідчать про те, що український аграрний ринок розвивається динамічно.

Так, дохід від реалізації продукції агрохолдингів України зменшується щорічно. З п'яти аналізованих агрохолдингів, тільки в ТОВ «ІМК» спостерігається зростання доходу від реалізації сільськогосподарської продукції на 65,8%.

Таблиця 2.13

Дохід від реалізації сільськогосподарської продукції аграрних холдингів України, тис. дол. США

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Темп приросту, %
ПАТ "Авангард"	629306,0	661202,0	419618,0	229924,0	191304,0	30,4
ПАТ «Агротон»	88001,0	81393,0	58968,0	42150,0	44227,0	50,3
ТОВ «Агротрейд»	212033,0	269858,0	310543,0	131498,0	149765,0	70,6
ТОВ «Кернел»	2157441,0	2796752,0	2393251,0	2329507,0	1988520,0	92,2
ТОВ «ІМК»	75249,0	114767,0	138267,0	140388,0	124744,0	165,8

Джерело: розраховано автором за звітністю агрохолдингів

Результат найбільшого виробника яєць погіршено, ПАТ «Авангард» за досліджуваний період 2012-2016 рр. зменшився на 69,6%, або на 438002,0 тис. дол. США.

Діяльність ТОВ «Агротрейд» має також негативні результати - зменшення доходу від реалізації сільськогосподарської продукції за досліджуваний період 2012-2016 рр. на 62268,0 тис. дол. США, або на 29,4%. Але порівнюючи 2016 рік, де дохід від реалізації становив 149765,0 тис. дол. США, з 2015 роком, можемо свідчити про збільшення доходу від реалізації продукції на 18267,0 тис. дол. США. З 2012 року по 2014 рік спостерігається позитивна тенденція до

збільшення доходу від реалізації сільськогосподарської продукції, але в період 2014 року та 2015 року спостерігається різке зменшення доходу від реалізації продукції на 179045,0 тис. дол. США.

В період з 2012 по 2015 роки дохід від реалізації сільськогосподарської продукції ТОВ «Кернел» зростає, але в 2016 році порівняно з 2015 роком дохід зменшився на 7,8%, або на 340987,0 тис. дол. США, та становив у 2016 році 1988520,0 тис. дол. США в результаті зниження світових цін на аграрну продукцію. Зокрема, експортні продажі склали 98% загальної виручки компанії. Відповідно в результаті скорочення продажів кукурудзи і падінням цін на цю культуру в 2016.

Курсові збитки за підсумками 2016 року оцінюються в 5,2 млн. дол. США. Як зазначає агрохолдинг, станом на кінець березня 2016 року гривня знецінилася на 9% по відношенню до долара в порівнянні з кінцем грудня 2015 року. Агрохолдинг за звітний період (станом на 2016 рік) наростив доходи від продажів ВРХ, але скоротив по інших напрямках діяльності.

Загалом можемо сказати, що дохід від реалізації сільськогосподарської продукції агрохолдингів за період 2012-2016 має стабільну тенденцію до зменшення. Головним фактором такого зменшення є складні економічні та ринкові умови. Зміна в структурі продажів і зростання темпів девальвації української гривні по відношенню до основних світових валют привело до зменшення середньої ціни реалізації в доларовому вираженні, що також сприяло зменшенню доходів від реалізації сільськогосподарської продукції.

Функціонування будь-якого підприємства, незалежно від видів його діяльності і форм власності, в умовах ринку визначається його здатністю створювати необхідну і достатню величину доходу або прибутку. Тому аналіз прибутку займає провідне місце в системі комплексного економічного аналізу, оскільки за ним оцінюється ступінь досягнення кінцевої мети діяльності підприємства.

Чистий прибуток використовують відповідно до статуту підприємства. За його рахунок інвестують виробничий розвиток, виплачують дивіденди

акціонерам підприємства, створюють резервні і страхові фонди тощо. Зростання чистого прибутку за період 2012 -2016 років спостерігається у трьох з п'яти агрохолдингів, а саме ПАТ «Агротон», ТОВ «Кернел» та ТОВ «ІМК». Тенденцію до зменшення чистого прибутку мають ПАТ «Авангард» та ТОВ «Агротрейд».

Таблиця 2.14

Чистий прибуток сільськогосподарських агроформувань України, тис. дол. США

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Темп приросту, %
ПАТ "Авангард"	227856,0	279903,0	-771668,0	413800,0	96245,0	42,2
ПАТ «Агротон»	6783,0	5690,0	-76275,0	1383,0	25054,0	369,4
ТОВ «Агротрейд»	27892,0	16053,0	-24042,0	6278,0	8530,0	30,6
ТОВ «Кернел»	210782,0	104926,0	-107406,0	95533,0	226844,0	107,6
ТОВ «ІМК»	18715,0	25815,0	-47328,0	14041,0	21838,0	116,7

Джерело: розраховано автором за звітністю агрохолдингів

Чистий прибуток ПАТ «Авангард» за період 2012 - 2013 років має стабільну тенденцію до збільшення, але в 2014 році чистий збиток становив 771668,0 тис. дол. США. Спостерігається різке чистого прибутку у 2015 році, а у 2016 році чистий прибуток зменшився на 57,8 %, або на 131611,0 тис. дол. США порівняно з 2012 роком. Головним фактором зменшення є високе боргове навантаження.

За досліджуваній період 2012-2016 років у ТОВ «ІМК» спостерігається зростання чистого прибутку на 16,7 %, або на 3123,0 тис. дол. При цьому 94% продажів в першому півріччі 2016 прийшлося на врожай кукурудзи у 2015 року. З 2012 року по 2014 рік ТОВ «Кернел» має тенденцію до зменшення чистого прибутку, а в звітному 2014 році взагалі має збиток у розмірі -47328,0 тис. дол. Дане зменшення найбільше було пов'язане з девальвацією гривні в 2014 році та ІМК отримала чистий збиток, пов'язаний із курсовою різницею.

Найбільшим показником темпу приросту чистого прибутку відзначився ПАТ «Агротон», що зріс за досліджуваний період на 269,4%, або на 18271,0 тис. дол. Компанія «Агротон», найбільший диверсифікований вертикально-інтегрований сільськогосподарський виробник Східної України, завершила 2016 рік із чистим прибутком 25054,0 тис. дол. проти чистих збитків у розмірі 76275,0 тис. дол. у 2014 році. При цьому компанія скоротила реалізацію пшениці на 15,8% – до 135,66 тис. тонн, кукурудзи – вдвічі, до 7,82 тис. тонн, але збільшила продажі соняшнику на 3,8% – до 57,56 тис. тонн. Продажі молока знизилися до 10,97 тис. тонн проти 11,05 тис. тонн у 2015 році.

Загалом, в 2016 рік не мав таких сильних коливань долара, як в 2015 році

У держбюджеті на 2016 рік заклали долар по 24,1 грн, а під кінець року – 24,4 грн. В офіційних курсах НБУ долар США у 2015 році сягнув 30,01 грн. Тому більшість компаній змогли поліпшити показник чистого прибутку за рахунок зниження курсових втрат. Але в той же час на компанії негативно впливає падіння цін на продукцію. У 2015 році в Україні було зібрано зернових – головних експортних культур, що на 6,1% менше, ніж в 2014 р. При цьому врожай пшениці збільшився на 9,9%, ячменю – скоротився на 8,5%, кукурудзи – зменшився на 18,5%. Валовий збір соняшнику в 2016 році виявився на 10,2% більше, ніж в 2014 р. Ріпаку зібрано на 20,8% менше (позначається спад інтересу до біодизеля), а врожай сої залишився без змін. Цукрових буряків зібрали на 34,7% менше, ніж у 2015 році.

Але зростанню надходжень від експорту сільгосппродукції перешкоджає несприятлива цінова кон'юнктура. Так у грудні 2016 року було зафіксовано падіння Індексу продовольчих цін ФАО (продовольчої організації ООН), який за 2015 р знизився майже на 19%. Це падіння пояснюється зниженням міжнародних цін практично на всі продовольчі товари, які використовуються при його розрахунку, за винятком цукру та рослинних олій. Головні причини – наявність значних запасів і слабкий попит на світових ринках, а також зміцнення долара США. Зниження значення індексу триває вже четвертий рік поспіль

Прибуток є основним джерелом фінансування витрат на виробничий і соціальний розвиток підприємства, а показники прибутковості є визначальними в оцінках ефективності функціонування господарюючого суб'єкта за всіма видами діяльності. Прибутковість підприємства вимірюється двома показниками — прибутком і рентабельністю. Прибуток виражає абсолютний ефект без урахування використаних ресурсів. Тому для більш детального аналізу його доповнюють показником рентабельності.

Рентабельність — це відносний показник ефективності роботи підприємства, який у загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат (ресурсів). Рентабельність має кілька модифікованих форм залежно від того, які саме прибуток і ресурси (витрати) використовують у розрахунках. Передусім виокремлюють рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу) і рентабельність продукції. Рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу) обчислюється в кількох модифікаціях: рентабельність активів та рентабельність власного капіталу. Рентабельність активів характеризує ефективність використання всього наявного майна підприємства. За досліджуваний період можемо стверджувати, що у чотирьох агрохолдингів з п'яти ефективно використовується все наявне майно зазначених агроформувань.

Рентабельність активів ПАТ «Авангард» зросла за 2012-2016 роки на 0,88 п. в. та становила у 2016 році 16,69%, але зменшилась по відношенню до 2015 року на 33,09 п. в. відповідно. Протягом періоду дослідження рентабельність активів ПАТ «Агротон» підвищилася. Якщо в 2015 р. ПАТ «Агротон» отримала 1,65 центів чистого прибутку на кожен вкладений долар активів, то в 2016 р. - вже 33,05 центів.

Факторами такого підвищення є оптимізація структури оборотних активів, і підвищення суми чистого прибутку. Загалом, діяльність компанії була ефективною в 2015-2016 рр. За досліджуваний період 2012-2016 років рентабельність активів зросла на 29,35 п. в., що є позитивним для підприємства та говорить про ефективність використання активів компанії для генерації прибутку.

Таблиця 2.15

**Рентабельність активів сільськогосподарських агроформувань
України за 2012-2016 рр., %**

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
ПАТ "Авангард"	15,80	16,48	-54,01	49,78	16,69	0,88
ПАТ «Агротон»	3,70	3,05	-53,69	1,65	33,05	29,35
ТОВ «Агротрейд»	23,50	9,26	-12,60	3,64	4,98	-18,52
ТОВ «Кернел»	11,42	4,68	-5,02	5,65	15,25	3,83
ТОВ «ІМК»	9,77	8,51	-17,35	7,83	13,09	3,33

Джерело: розраховано автором за звітністю агрохолдингів

Оскільки у 2014 році компанія була збитковою, то рівень рентабельності становить відповідно -53,69%, причиною даного зменшення є складні економічні умови країни.

Рентабельність активів ТОВ «Кернел» зросла за досліджуваний період 2012 – 2016 рр. на 3,83 п. в. та становила у 2016 році 15,25%, що на 9,6 п. в. більше порівняно з 2015 роком. Різке зменшення показника порівняно з 2013 роком свідчить про неефективність використання активів компанії, головною причиною зменшення даного показника є збитковість компанії у 2014 році, збиток становив -107406,0 тис. дол. США. Загалом показник рентабельності активів ТОВ «Кернел» за досліджуваний період 2012-2016 рр. має тенденцію до зростання.

Отже, можемо зробити висновок, що рентабельність активів за досліджуваний період має тенденцію до зростання, що є позитивним для аграрних компаній та говорить про ефективність використання їх активів для формування прибутку.

Ще одним вагомим показником є період окупності активів - період, протягом якого активи компанії окупають себе, тобто генерують чистий прибуток, що дорівнює обсягу використаних активів. Зворотнім показником

якого є рентабельність активів. Окупність активів розраховується як співвідношення середньорічної вартості активів до суми чистого прибутку, оскільки рентабельність активів розрахована, можемо отримати значення терміну окупності за зворотною схемою, а саме сто відсотків поділимо значення показника рентабельності активів. Термін окупності є індикатором загальної ефективності роботи компанії.

Термін окупності ПАТ «Авангард» у 2016 році за розрахунками становить 6 років, що є позитивним для компанії великого масштабу. З 2014 року спостерігається негативна тенденція до зростання терміну окупності активів підприємства в сільському господарстві.

Таблиця 2.16

**Термін окупності активів підприємств в сільському господарстві,
2012-2016 рр.,**

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012, (+/-)
ПАТ "Авангард"	6,3	6,1	-1,9	2,0	6,0	-0,3
ПАТ «Агротон»	27,0	32,8	-1,9	60,6	3,0	-24,0
ТОВ «Агротрейд»	4,3	10,8	-7,9	27,5	20,1	15,8
ТОВ «Кернел»	8,8	21,4	-19,9	17,7	6,6	-2,2
ТОВ «ІМК»	10,2	11,8	-5,8	12,8	7,6	-2,6

Джерело: розраховано автором за звітністю агроформувань

Термін окупності активів у ПАТ «Агротон» за період дослідження зменшився на 24 роки, та у 2016 році ПАТ «Агротон» потребував 3 роки, щоб окупити свої активи. Найбільший термін окупності активів зафіксований у 2015 році та становив 60,6 років, що є достатньо високим для даного підприємства в сільському господарстві. Це говорить про неефективність роботи компанії у 2015 році, а в 2014 році взагалі мав від'ємне значення, що свідчить про деструктивні процеси в організації. За досліджуваний період термін окупності активів у ТОВ «ІМК» зменшився на 2,6 років, та становив у 2016 році 7,6 років. З 2012 року по 2015 рік спостерігається негативна тенденція до зростання

терміну окупності активів агроформувань, що говорить про зменшення ефективності роботи компанії. Але значення показників терміну окупності відповідають розмірам підприємства, тому вони є прийнятними для достатньо високого рівня функціонування компанії.

Загалом можемо зробити висновок, що терміни окупності активів компаній відповідають їх розмірам, а отже, можна свідчити про постійне зростання ефективності роботи сільськогосподарських агроформувань за досліджуваний період 2012-2016 років, що дозволяє говорити про гарні перспективи подальшого їх розвитку.

Рентабельність необоротних активів показує здатність компанії забезпечувати достатній обсяг річного прибутку по відношенню до середньорічної вартості основних засобів компанії. Чим вище показник рентабельності необоротних активів, тим ефективніше використовуються основні кошти компанії.

Діяльність ПАТ «Авангард» характеризується зменшенням рентабельності необоротних активів за досліджуваний період на 4,46 п. в. що становила у 2016 році 23,65 % - найнижче значення показника за весь період дослідження.

Найвищим показником рентабельності необоротних активів було зафіксовано у 2015 році та становила 78,64 %. З 2012 року по 2014 рік компанія мала неготивну тенденцію до зменшення показника рентабельності необоротних активів, але починаючи з 2014 року по 2015 рік зросла, потім знову зменшилась у 2016 році порівняно з 2015 роком на 54,99 п. в.. Отримане значення показника в періоді негативно характеризується, але якщо розглядати саме значення коефіцієнта у 2016 році, то його значення відповідає нормам та свідчить про ефективність використання необоротних коштів компанії.

Рентабельність необоротних активів ПАТ «Агротон» за досліджуваний період зросла на 157,52 п. в. та становила у 2016 році 165,42 %, це найвище значення коефіцієнта за весь період дослідження, та говорить про ефективність використання господарських засобів компанії.

Таблиця 2.17

**Рентабельність необоротних активів сільськогосподарських компаній
України, 2012-2016 рр., %**

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012, (+/-)
ПАТ "Авангард"	28,11	26,00	-85,94	78,64	23,65	-4,46
ПАТ «Агротон»	7,90	5,90	-135,19	5,44	165,42	157,52
ТОВ «Агротрейд»	56,50	27,20	-29,17	7,47	9,90	-46,60
ТОВ «Кернел»	23,94	9,26	-9,27	10,31	28,43	4,49
ТОВ «ІМК»	18,48	17,09	-37,05	16,35	26,84	8,36

Джерело: розраховано автором за звітністю агрохолдингів

У 2014 році рентабельність необоротних активів в ПАТ «Агротон», ТОВ «Кернел» та ТОВ «ІМК» має від’ємне значення. Головною причиною цього є збитковість компаній у 2014 році, в результаті складних економічних умовв країні.

Загалом можемо зробити висновок, що більшість сільськогосподарських компаній мають позитивну тенденцію до зростання рентабельності господарських засобів. Слід відзначити достатньо високі показники рентабельності необоротних активів по кожному з досліджуваних років.

Важливим показником ефективності господарської діяльності компанії є термін окупності необоротних активів. Термін окупності необоротних активів показує, за який період будуть компенсовані чистим прибутком інвестовані в необоротні активи кошти, тобто за який термін окупляться всі основні засоби, капітальні інвестиції, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції, інші необоротні активи підприємства, враховуючи досягнутий їх рівень рентабельності за аналізований період.

Діяльність ПАТ «Авангард» характеризується зростанням терміну окупності за досліджуваний період 2012 – 2016 рр. на 0,7 років та становила у 2016 році 4,2 роки. Термін окупності у 2016 році відповідає нормативним значення, враховуючи розміри досліджуваної сільськогосподарської компанії.

Таблиця 2.18

**Термін окупності необоротних активів сільськогосподарських
компаній України, 2012-2016 рр.**

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012, (+/-)
ПАТ "Авангард"	3,6	3,8	-1,2	1,3	4,2	0,7
ПАТ «Агротон»	12,7	16,9	-0,7	18,4	0,6	-12,1
ТОВ «Агротрейд»	1,8	3,7	-3,4	13,4	10,1	8,3
ТОВ «Кернел»	4,2	10,8	-10,8	9,7	3,5	-0,7
ТОВ «ІМК»	5,4	5,9	-2,7	6,1	3,7	-1,7

Джерело: Розраховано автором за звітністю агроформувань

Термін окупності необоротних активів ПАТ «Агротон» зменшився на 12,1 роки за досліджуваний період 2012 – 2016 рр. В 2016 році спостерігається різке зменшення терміну окупності необоротних активів. Дане зменшення свідчить про швидку окупність інвестованих коштів в необоротні активи компанії та високу ефективність господарської діяльності. Можемо стверджувати про ефективність використання необоротних активів ТОВ «Агротрейд», адже в період дослідження термін окупності був достатньо низький, враховуючи великі розміри досліджуваного агрохолдингу.

Можемо зробити висновок, що термін окупності необоротних активів за період дослідження зменшився та становив оптимальну кількість років необхідних для окупності інвестованих коштів в необоротні активи компанії.

Основою економічного розвитку компанії є прибуткове використання активів, а саме оборотних. На балансі, поточні активи, як правило, відображаються в порядку ліквідності або легкості, з якою вони можуть бути перетворені на готівку. Показником ефективності використання оборотних активів є прибутковість компанії, адже це являється індикатором якості управління, здатності генерувати прибуток для формування необхідної суми власного оборотного капіталу, що є основою раціонального фінансування оборотних активів компанії. Отже, ефективність процесу виробництва та

реалізації продукції в достатній мірі залежить від своєчасного аналізу рентабельності оборотних активів компанії.

Рентабельність обігових активів компанії показує її можливості в гарантуванні обсягу річного прибутку по відношенню до середньорічної суми обігових активів. Зростання даного коефіцієнта свідчить про ефективність використання обігових коштів.

Таблиця 2.19

**Рентабельність оборотних активів сільськогосподарських компаній
України, 2012-2016 рр., %**

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012, (+/-)
ПАТ "Авангард"	36,09	44,99	-146,78	135,65	56,64	20,56
ПАТ «Агротон»	6,94	6,31	-89,06	2,36	41,30	34,35
ТОВ «Агротрейд»	40,24	14,05	-22,17	7,10	10,02	-30,22
ТОВ «Кернел»	21,83	9,47	-10,95	12,48	32,90	11,07
ТОВ «ІМК»	20,72	16,97	-32,62	15,04	25,56	4,85

Джерело: розраховано автором за звітністю агрохолдингів

За досліджуваний період 2012 – 2016 рр. рентабельність оборотних коштів зросла у ПАТ «Авангард», ПАТ «Агротон», ТОВ «Кернел» та ТОВ «ІМК». Рентабельність ТОВ «Агротрейд» зменшилась за досліджуваний період 2012-2016 рр. на 30,22 п. в. Це сталося в результаті зменшення чистого прибутку на 19362 тис. дол. та зростання середньорічної суми активів за період 2012 – 2016 року на 15829,5 тис. дол. (Додаток А, Б). За досліджуваний період рентабельність оборотних активів найбільше зросла у ПАТ «Агротон» на 34,35 п. в. та становила у 2016 році 41,30 %. Це сталося за рахунок зменшення середньорічної суми оборотних активів за досліджуваний період 2012-2016 рр. на 37029 тис. дол.

Показники рентабельності, які були розраховані с застосуванням середньорічних значень оборотних активів та чистого прибутку п'яти

досліджуваних агрохолдингів мають від'ємне значення у 2014 році, оскільки результатом діяльності був чистий збиток.

Показник рентабельності оборотних активів кожного підприємства досяг позитивного результату вже в 2015 році та мали тенденцію до збільшення в період 2014-2016 рр. Це відбулося за рахунок зростання чистого прибутку в період 2014 – 2016 рр. по кожному з досліджуваних підприємств.

Загалом можемо зробити висновок, що аграрні компанії України мають достатньо високі можливості в забезпеченні обсягу річного прибутку по відношенню до середньорічної суми обігових коштів, адже всі агрохолдинги мають тенденцію до зростання рентабельності оборотних активів за досліджуваний період.

Термін окупності оборотних активів показує, за який період будуть компенсовані чистим прибутком інвестовані в оборотні активи кошти, тобто за який термін окупляться оборотні кошти компаній, враховуючи досягнутий їх рівень рентабельності за аналізований період.

Термін окупності оборотних активів більше характеризує ліквідність діяльності досліджуваної компанії, а не прибутковість вкладених інвестицій в оборотні кошти, і тому цей показник найбільш актуальний у період інфляції. Чим швидше окупаються вкладені кошти в оборотні активи компанії, тим менше впливає на них інфляція.

Тому доцільним є проведення оцінки терміну окупності оборотних активів досліджуваних агрохолдингів України.

Найменший термін окупності був у 2014 році та 2015 році та становив 0,7 років. Найвищий термін окупності був у 2012 році, де становив 2,8 років. Загалом ситуація на підприємстві відносно терміну окупності оборотних активів є позитивною, та говорить про швидку окупність інвестованих коштів в оборотні активи ПАТ «Авангард», оскільки 1,8 років у 2016 році це достатньо малий термін окупності для великого агрохолдингу. У 2014 році термін окупності оборотних активів отриманий з від'ємним значенням по всіх

досліджуваних агрохолдингах. Основною причиною цього є збитковість аграрних компаній, у зв'язку з великою курсовою різницею 2014 року.

Таблиця 2.20

**Термін окупності оборотних активів сільськогосподарських компаній
України, 2012-2016 рр.**

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012, (+/-)
ПАТ "Авангард"	2,8	2,2	-0,7	0,7	1,8	-1,0
ПАТ «Агротон»	14,4	15,8	-1,1	42,4	2,4	-12,0
ТОВ «Агротрейд»	2,5	7,1	-4,5	14,1	10,0	7,5
ТОВ «Кернел»	4,6	10,6	-9,1	8,0	3,0	-1,5
ТОВ «ІМК»	4,8	5,9	-3,1	6,6	3,9	-0,9

Джерело: Розраховано автором за звітністю агрохолдингів

Аналізуючи ПАТ «Агротон», найбільший термін окупності був у 2015 році, який становив 42,4 роки, що є негативним для діяльності компанії, адже свідчить про малу швидкість ліквідності оборотних коштів. Головним фактором такого збільшення був малий чистий прибуток у 2015 році, який становив 1383,0 тис. дол. по відношенню до середньорічної суми активів – 58481,0 тис. дол.

Загалом термін окупності ТОВ «Кернел» за всі роки дослідження відповідають нормам, адже агрохолдинг ТОВ «Кернел» класифікується як велика аграрна компанія. Період окупності ТОВ «ІМК» відповідає нормам по досліджуваних роках, окрім 2014 року, в якому компанія отримала збиток у розмірі 43728,0 тис. дол. Отже, можемо зробити висновок, що термін окупності інвестованих коштів в оборотні активи компаній України відповідає нормам, враховуючи розміри досліджуваних аграрних формувань.

Одним із основних показників інноваційної привабливості підприємства є коефіцієнт рентабельності власного капіталу, тому що його рівень показує верхню межу дивідендних виплат. Рентабельність власного капіталу показує,

скільки компанія отримала прибутку від порівняно з загальною сумою акціонерного капіталу. Ефективний шлях до прибутковості компанії здатний забезпечити стабільне, величезне повернення капіталу протягом багатьох десятиліть.

Таблиця 2.21

**Рентабельність (збитковість) власного капіталу
сільськогосподарських компаній України, за 2012-2016 рр.,%**

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
ПАТ "Авангард"	21,63	21,41	-73,74	93,94	51,49	29,85
ПАТ «Агротон»	5,51	4,60	-92,15	3,05	42,79	37,29
ТОВ «Агротрейд»	41,96	18,13	-26,34	8,26	9,70	-32,25
ТОВ «Кернел»	19,09	8,19	-9,01	9,94	24,03	4,94
ТОВ «ІМК»	15,79	18,31	-52,24	32,17	36,41	20,61

Джерело: Розраховано автором за звітністю агрохолдингів

За досліджувані 2012-2016 рр. можемо стверджувати про зростання показника рентабельності власного капіталу загалом по досліджуваних підприємствах в сільському господарстві. Зниження рентабельності власного капіталу ТОВ «Агротрейд» за період дослідження 2012 – 2016 рр. викликано як негативним фактором (скорочення чистого прибутку на 19362,0 тис. дол.), так і зростанням суми власного капіталу, що веде до посилення фінансової автономії підприємства й тому є позитивною тенденцією. Загалом рівень рентабельності власного капіталу свідчить про низьку інвестиційну привабливість аналізованого підприємства в сільському господарстві, якщо тенденція рентабельності не зміниться в майбутніх періодах [85].

Найбільше зросла рентабельність власного капіталу за досліджуваний період у ТОВ «Агротон» на 37,29 п. в. та становила у 2016 році 42,79 %, що свідчить про високий рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в дане підприємство. У 2016 році показник рентабельності власного капіталу в

ПАТ «Авангард» становив 51,49 %, що на 29,85 п. в. більше порівняно з 2012 роком.

ПАТ «Авангард» має найвище значення рентабельності у 2016 році порівняно з іншими досліджуваними агрохолдингами України, отже представляє собою найбільший інтерес для наявних і потенційних власників й акціонерів, адже рівень рентабельності власного капіталу показує достатньо високу межу дивідендних виплат порівняно з іншими досліджуваними агрохолдингами.

ПАТ «Авангард» має найбільший рівень інвестиційної привабливості та має найбільший інтерес серед потенційних акціонерів. Основним фактором зменшення рентабельності у 2014 році є складні економічні умови в країні, а саме ріст курсової різниці, що в свою чергу вплинуло на зменшення чистого прибутку в 2013 році до рівня збитку в 2014 році.

Загалом можемо зробити висновок, що п'ять агрохолдингів України мають високий рівень рентабельності власного капіталу, а отже вони є інвестиційно привабливими для вітчизняних та іноземних інвесторів, оскільки розраховані показники рентабельності власного капіталу, показують високий рівень дивідендних виплат акціонерам. Рентабельність позикового капіталу показує суму чистого прибутку отриманої на 100 у. о. позикового капіталу. Розраховується даний показник як відношення чистого прибутку до середніх залишків позикового капіталу [85].

З таблиці рентабельності позикового капіталу сільськогосподарських компаній України можемо зробити висновок, що аналізований показник за досліджуваний період 2012-2016 рр. у ПАТ «Авангард» зменшився на 30,79 п. в. та становив у 2016 році 24,64 %. У 2015 році показник рентабельності позикового капіталу становив 106,34 %, що є достатньо великим значення з можливістю перекриття позикового капіталу, враховуючи, що він показує суму чистого прибутку отриманої на 100 у. о. позикового капіталу. За досліджуваний період 2015 рік має найвище значення показника рентабельності позикового капіталу.

Таблиця 2.22

**Рентабельність позикового капіталу сільськогосподарських компаній
України, за 2012-2016 рр.,%**

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
ПАТ "Авангард"	55,42	75,28	-196,63	106,34	24,64	-30,79
ПАТ «Агротон»	11,21	8,73	-177,63	5,82	232,87	221,65
ТОВ «Агротрейд»	38,38	16,60	-23,46	6,94	11,17	-27,21
ТОВ «Кернел»	23,27	10,34	-12,09	16,62	44,28	21,01
ТОВ «ІМК»	16,07	12,41	-30,24	12,25	23,26	7,19

Джерело: розраховано автором за звітністю агрохолдингів

Головною причиною зменшення даного показника стало зменшення чистого прибутку за 2012-2016 рр. на 131611 тис. дол. За 2012 – 2016 рр. спостерігається не стабільна тенденція до зменшення та до зростання рентабельності позикового капіталу.

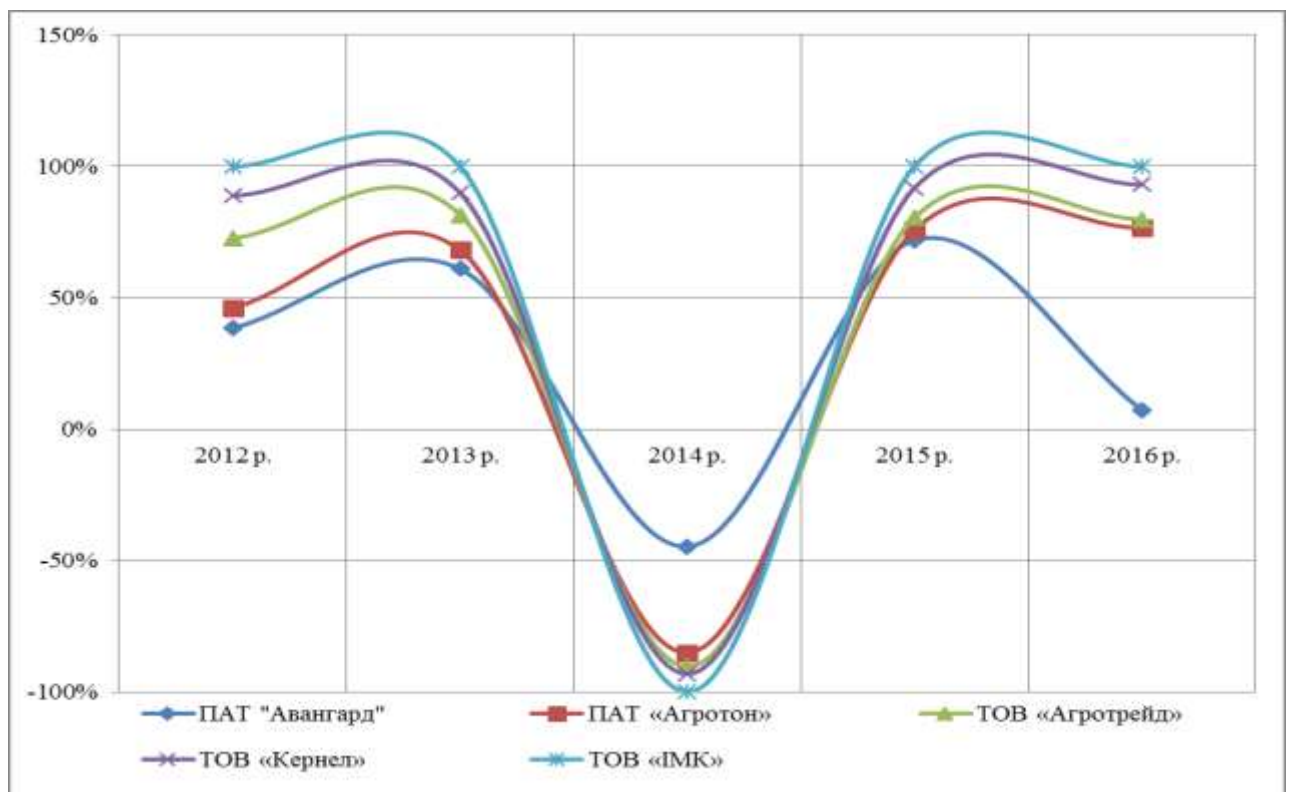

Рис. 2.5. Динаміка рентабельності позикового капіталу аграрних компаній України, 2012-2016рр.

Рентабельність позикового капіталу у 2014 році отриманий у від'ємному значенні, основним фактором цього є збитковість досліджуваних аграрних компаній. Головною причиною збитковості сільськогосподарських компаній у 2014 році був тяжкий економічний стан в країні, зростання курсової різниці і.д. Основною причиною зростання показника рентабельності позикового капіталу за період 2012 – 2016 рр. стало зростання чистого прибутку ТОВ «Кернел» у 2016 році порівняно з 2012 роком на 16062,0 тис. дол. та зменшення позикового капіталу на 393392,0 тис. дол.

Загалом можемо зробити висновок, що рентабельність позикового капіталу за досліджуваний період 2012 – 2016 рр. має тенденцію до збільшення у більшості підприємств, але якщо порівнювати рівень рентабельності позикового капіталу у 2016 році з 2015 роком, то можемо говорити про його збільшення майже по всіх сільськогосподарських компаніях.

Показник терміну окупності позикового капіталу в більшості випадків буде цікавим як для обслуговуючих банків тієї чи іншої компанії, так і для інвесторів. Даний показник демонструє швидкість окупності запозиченого капіталу компанії.

Таблиця 2.23

Термін окупності позикового капіталу сільськогосподарських компаній України, 2012-2016 рр.

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012, (+/-)
ПАТ "Авангард"	1,8	1,3	-0,5	0,9	4,1	2,3
ПАТ «Агротон»	8,9	11,5	-0,6	17,2	0,4	-8,5
ТОВ «Агротрейд»	2,6	6,0	-4,3	14,4	9,0	6,3
ТОВ «Кернел»	4,3	9,7	-8,3	6,0	2,3	-2,0
ТОВ «ІМК»	6,2	8,1	-3,3	8,2	4,3	-1,9

Джерело: розраховано автором за звітністю агрохолдингів

Зменшення терміну окупності ПАТ «Агротон» у 2016 році було спричинене зростанням чистого прибутку на 18271,0 тис. дол. порівняно з 2012 роком, де сума чистого прибутку становила 6783,0 тис. дол. Але показник терміну окупності відповідає розмірам досліджуваної компанії, що є позитивним для її ефективного функціонування.

Термін окупності ТОВ «Агротрейд» за досліджуваний період зріс на 6,3 роки, та становив у 2016 році 9 років. Головною причиною зростання даного показника було зменшення чистого прибутку за досліджуваний період 2012 - 2016 рр. на 19362,0 тис. дол. - чистий прибуток у 2016 році становив 8530,0 тис. дол. Термін окупності позикового капіталу ТОВ «Кернел» у кожному з досліджуваних років відповідає нормам, та говорить про швидку окупність позикових коштів компанії.

Отже, можемо зробити висновок, що за досліджуваний період 2012 – 2016 рр. термін окупності позикового капіталу компаній відповідає нормам, а отже можна стверджувати про швидку окупність позикових коштів, що є позитивним для аграрних компаній та свідчить про їх ефективну господарську діяльність.

Рентабельність продукції за валовим прибутком показує, скільки прибутку припадає на 1 грн собівартості реалізованої продукції компанії. Даний показник характеризує прибутковість виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг або продажу товарів. Отже, проведення аналізу рентабельності продукції компаній є доцільним, оскільки він показує прибутковість того чи іншого напрямку виробничої діяльності.

Рентабельність продукції більшості сільськогосподарських компаній за досліджуваний період зменшилась. До цієї категорії відносяться такі компанії, як ПАТ "Авангард", ТОВ «Агротрейд», ТОВ «ІМК», де рентабельність зменшилась на 57,63 п. в., 12,83 п. в. та 0,5 п. в. Тільки дві компанії отримали позитивний результат збільшення рентабельності продукції у 2016 році, а саме ПАТ «Агротон» рентабельність продукції якого збільшилась на 31,77 п. в. та ТОВ «Кернел» рентабельність збільшилась на 1,39 п. в.

Таблиця 2.24

Рентабельність продукції сільськогосподарських компаній України за валовим прибутком, за 2012-2016 рр.,%

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
ПАТ "Авангард"	65,13	62,06	38,53	10,58	7,50	-57,63
ПАТ «Агротон»	23,27	53,19	31,26	46,15	55,04	31,77
ТОВ «Агротрейд»	25,32	15,86	11,98	17,22	12,49	-12,83
ТОВ «Кернел»	28,33	17,22	20,74	28,56	29,72	1,39
ТОВ «ІМК»	47,37	46,45	47,70	70,96	46,87	-0,50

Джерело: розраховано автором за звітністю агрохолдингів

У 2016 році рентабельність продукції за валовим прибутком у ПАТ «Авангард» становила 7,5 %, що порівняно з 2013 роком менше на 57,63 п. в. Головною причиною зменшення рентабельності продукції стало зменшення валового прибутку компанії у 2016 році на 245340,0 тис. дол. порівняно з 2013 р. де сума валового прибутку складала 258573,0 тис. дол. Найвища рентабельність була у 2012 році – 65,13 %.

Рентабельність продукції ПАТ «Агротон» у 2016 р. становила 55,04 %, що на 31,77 п. в. більше порівняно з 2012 р. – це найвище значення показника рентабельності за досліджуваний період 2012 - 2016 рр. Основною причиною зростання рентабельності було зростання валового прибутку у 2016 році на 7790,0 тис. дол. та зменшення собівартості реалізованої продукції на 32732,0 тис. дол. Найменше значення рентабельності продукції було у 2012 році та становила 23,27 %. Слід зауважити, що рентабельність продукції ПАТ «Агротон» в динаміці має не стабільний характер, адже з року в рік показник рентабельності прямує як до зменшення так і до збільшення. Загалом рентабельність продукції за валовим прибутком має високе значення у кожному з досліджуваних років та характеризує високий рівень прибутковості господарської діяльності компанії.

Рентабельність продукції ТОВ «Агротрейд» у 2016 році зменшилась 12,83 п. в. та становила 12,49 %. Головною причиною зменшення рентабельності продукції було зменшення валового прибутку на 26214,0 тис. дол. Рентабельність продукції ТОВ «Агротрейд» в динаміці має не стабільний характер та демонструє зміни рентабельності в бік збільшення, так і до зменшення з року в рік. Найменше значення рентабельності було у 2014 році та становило 11,98 %. Загалом рентабельність продукції за валовим прибутком характеризується позитивно, оскільки рентабельність в кожному з досліджуваних років має достатньо високе значення.

Діяльність ТОВ «Кернел» демонструє збільшення показника рентабельності продукції за валовим прибутком у 2016 р. порівняно з 2012 р. Збільшення відбулось на 1,39 п. в. та рентабельність продукції становила у 2016 році 29,72 %. Збільшення рентабельності продукції відбулось за рахунок зростання валового прибутку на 2806,0 тис. дол. та зменшення собівартості реалізованої продукції на 65962,0 тис. дол. Найменше значення показника було у 2013 році та становило 17,22 %, головною причиною зменшення показника було скорочення валового прибутку компанії. З 2014 по 2016 рік спостерігається позитивна тенденція до зростання показника рентабельності продукції компанії. Загалом, можемо зробити висновок, що ТОВ «Кернел» веде ефективну господарську діяльність, оскільки рентабельність за досліджуваний період зросла та має позитивне значення в кожному з досліджуваних років.

Отже, можемо зробити висновок, що рентабельність продукції ТОВ «Агротрейд» є достатньо низькою порівняно з іншими досліджуваними підприємствами. Не зважаючи на це, ТОВ «Агротрейд» має позитивне значення показника рентабельності, що говорить про стабільний рівень функціонування господарської діяльності компанії. Відносно інших компаній, можемо сказати про ефективність їх господарської діяльності виходячи з отриманих результатів показника рентабельності продукції за валовим прибутком.

Проведемо ранжування сільськогосподарських підприємств за рівнем забезпеченості власним капіталом.

Таблиця 2.25

Рентабельність продукції сільськогосподарських компаній України за валовим прибутком, за 2012-2016 рр.,%

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
До 1,5 млрд дол.						
ПАТ "Авангард"	1167195	1447098	645888	235 055	138 810	-1 028 385
ТОВ «Кернел»	1210701	1352355	103068 6	890844	997055	-213 646
До 160 млн дол.						
ТОВ «ІМК»	128013	153922	27274	60023	65057	-62 956
ПАТ «Агротон»	126603	120913	44638	46021	71075	-55 528
До 100 млн.						
ТОВ «Агротрейд»	80541	96584	72329	79758	95635	15 094

Джерело: розраховано автором за звітністю агрохолдингів України

За рівнем забезпечення власним капіталом агрохолдинги України можуть бути згруповані у 3 групи: 1) до 1,5 млрд. до цієї групи відносяться ПАТ «Авангард» та ТОВ «Кернел»; 2) 160 млн. дол., до цієї групи відносяться ТОВ «ІМК» та ПАТ «Агротон»; 3) 100 млн. дол. до даної групи можна віднести ТОВ «Агротрейд».

З проведеного фінансового аналізу можемо сказати, що чотири найбільших агрохолдингів України мають високий рівень рентабельності власного капіталу і тільки один з агрохолдингів, а саме ТОВ «Агротрейд» має низький рівень рентабельності власного капіталу порівняно з іншими досліджуваними підприємствами в сільському господарстві. Загалом можемо зробити висновок, що агрохолдинги України в достатній мірі забезпечені власними фінансовими ресурсами, а також досліджувані аграрні компанії України спроможні фінансувати велику частину своїх активів за рахунок власних фінансових ресурсів.

Можемо вивести дві теорії в результаті групування агроформувань України. Перша теорія включає агрохолдинги 1 групи, та говорить про те, що дані підприємства в сільському господарстві є монополістами та їх не потрібно фінансувати з зовнішніх джерел та не потребують фінансування інноваційної діяльності, попит на вироблену ними продукцію буде постійним та стабільним.

До другої та третьої групи агрохолдингів відносяться ТОВ «ІМК», ПАТ «Агротон» та ТОВ «Агротрейд», оскільки їх рівень фінансового забезпечення найменший порівняно з іншими агрохолдингами. Друга теорія свідчить про те, що підприємства в сільському господарстві другої та третьої групи мають фінансові ресурси, вони можуть фінансувати інноваційну діяльність та їм потрібно розвиватись у даному напрямку.

З проведеного аналізу прибутковості підприємства, як головного джерела внутрішнього фінансового забезпечення, можемо зробити висновок, що досліджувані підприємства в достатній мірі забезпечені власними коштами. Для більш ефективного функціонування господарської діяльності підприємства потрібно активізувати зовнішнє фінансування. Загалом, внутрішнє фінансування підприємства проводиться за рахунок власних фінансових ресурсів та передбачає використання таких джерел фінансування, як амортизаційні відрахування, нерозподілений прибуток, та надходження від реалізації або обміну частини майна підприємства. А зовнішнє фінансування підприємства представляє собою використання залучених в господарську діяльність ативів від інших зацікавлених інвесторів, держава, банківські установи і т.д. До зовнішніх джерел ми можемо віднести надходження від емісії акцій, збільшення кредиторської заборгованості підприємства та його державна підтримка. Власний капітал формовується за рахунок внесків власників підприємства або варіантом реінвестування прибутку.

Відобразимо розподіл фінансування підприємства та структурно-логічні взаємозв'язки між окремими його формами у вигляді матриці, наведеної в наступному рисунку.

Джерело фінансування	Реструктуризація активів	Власний капітал	Позичковий капітал
Зовнішнє	Дезінвестиції	Внески учасників та засновників	Банківські комерційні позички, державне фінансування
Внутрішнє	Амортизаційні відрахування	Нерозподілений прибуток	Забезпечення наступних витрат і платежів

Рис.2.6. Матриця розподілу фінансування підприємства

Побудуємо матрицю розподілу фінансування інноваційної діяльності підприємств України та виділимо найбільш дієвий спосіб та напрям фінансування.

Провівши аналіз фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України, можемо зробити висновок, що основним напрямом розвитку підприємств має бути його капіталізація, тому що на протязі 2012-2016 рр. основним джерелом фінансування інноваційної діяльності підприємств було за рахунок власних коштів підприємств України. Більш детально розглянемо данні у наступній таблиці.

Таблиця 2.26

Матриця розподілу фінансування інноваційної діяльності підприємств України, млн. грн.

Джерело фінансування		2012 р.	2014 р.	2016 р.	Відхилення, %
Зовнішні	Державний бюджет	224,3	344,1	179,0	79,80
	Іноземні інвестори	994,8	138,7	23,4	2,35
Внутрішні	Власні кошти	7335,9	6540,4	22036,0	300,38

Джерело: розраховано астором за даними Державної служби статистики України [9]

У 2016 році фінансування за рахунок державного бюджету склало 179,0 млн., а за рахунок власних коштів 22036,0 млн. грн.. У порівнянні з 2012 р. фінансування за рахунок державного бюджету скоротилося на 79,8 %. Фінансування за рахунок власних вджерел фінансування у 2016 році порівняноз

2012 р. зросло більше ніж на 300%, що говорить про стабільний розвиток інвестиційної діяльності на підприємствах України саме за рахунок власних коштів підприємств.

Можемо зробити висновок, що саме за рахунок власних джерел фінансування проводиться інноваційна діяльність на підприємствах України, якимивже зазначаюи вище, це відбувається за рахунок капіталізації підприємств.

2.3. Моделювання інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств в сільському господарстві з урахуванням регіональних особливостей

Зростання рівня капіталізації підприємства може бути досягнутим при довготривалій фінансовій стійкості, яка являє собою здатність суб'єкта господарювання стабільно працювати та розвиватися на протязі довготривалого періоду, підтримувати баланс своїх активів та зобов'язань у мінливому внутрішньому та зовнішньому економічному середовищі, що може гарантувати її платоспроможність та інвестиційну привабливість для потенційних іноземних та вітчизняних інвесторів у довгостроковій перспективі.

Стабільний фінансовий стан, може бути досягнутий за рахунок достатнього рівня капіталу компанії, що є головним завданням нашого дослідження, а також високої якості активів, адекватного рівня прибутковості з урахуванням операційних та фінансових ризиків, високої ліквідності фінансових ресурсів, стабільного доходу та широких можливостей запозичення фінансових ресурсів.

Для забезпечення фінансової стабільності компанії, повинна бути розроблена гнучка структура капіталу, зі здатністю організувати свій рух таким чином, щоб забезпечити постійний надлишок надходжень над витратами компанії, щоб підтримувати платоспроможність і створювати умови для самофінансування виробничої, операційної, фінансової, комерційної та іншої

діяльності. Фінансовий стан підприємства, його стабільна діяльність залежать від результатів своєї операційної та фінансової діяльності. Якщо виробничі та фінансові плани будуть успішними, це позитивно вплине на фінансовий стан компанії.

Навпаки, внаслідок падіння виробництва та збуту відбувається збільшення собівартості продукції, зменшення надходжень і суми прибутку, а отже - погіршення фінансового стану підприємства та його платоспроможності. Отже, стабільний фінансовий стан є результатом компетентного, вмілого управління цілим комплексом факторів, що визначає результати діяльності компанії. Стабільний фінансовий стан, у свою чергу, впливає на реалізацію виробничих планів та забезпечення потреб виробництва необхідними ресурсами. Тому фінансова діяльність, як невід'ємна частина ділової активності, повинна бути спрямована на забезпечення належного отримання та витрачання грошових ресурсів, впровадження дисципліни прогнозування та досягнення раціональних пропорцій боргу перед власним капіталом. Одним із шляхів ефективного управління компанії є своєчасний аналіз її фінансового стану та прогнозування економічної ситуації в найближчий період.

Сьогодні підприємства працюють у швидко мінливому макроекономічному середовищі, і цей фактор слід брати до уваги при прогнозуванні фінансових показників компанії. Проте, розробка моделі оцінки фінансової стабільності компанії з урахуванням макроекономічних чинників ускладнюється проблемою включення в модель деяких факторів. Наприклад, курси валют і ціни на сировину нафту можуть змінюватися щодня, щотижня або щомісяця. Базова процентна ставка не є постійною, оскільки Центральний банк може змінювати основну процентну ставку залежно від ринкових умов. Тим часом фінансові показники компанії публікуються у піврічних та річних звітах.

У сучасних економічних умовах оцінка фінансової стійкості підприємства відіграє ключову роль в управлінні підприємством. Показники фінансової стійкості характеризують всі види діяльності в цілому, визначають проблемні області управління грошовими потоками, планування та їх розподілу. У зв'язку

з цим проведення оцінки основних показників, що впливають на фінансову стабільність, дуже важливе для управління фінансами та розробки ефективних стратегій. Зв'язок між інвестиційною діяльністю та фінансовою стійкістю суб'єктів господарювання має пряме відношення, адже вплив інвестицій на фінансовий стан компанії, також грає важливу роль в розвитку її конкурентоспроможності, розвитку та модернізацію виробництва. Виходячи з вище викладеного, доцільним буде проведення оцінки фінансового стану сільськогосподарських компаній України.

Проведемо оцінку фінансової незалежності компаній від зовнішніх джерел фінансування їх діяльності за допомогою розрахунку та аналізу коефіцієнта автономії.

Коефіцієнт фінансової автономії ПАТ «Авангард» за досліджуваний період зменшився на 0,48 пункти, що є негативним для компанії, адже свідчить про зростання фінансової залежності.

Таблиця 2.27

**Коефіцієнт фінансової автономії сільськогосподарських компаній
України, за 2012-2016 рр.**

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
ПАТ "Авангард"	0,74	0,80	0,62	0,38	0,26	-0,48
ПАТ «Агротон»	0,68	0,65	0,46	0,66	0,87	0,19
ТОВ «Агротрейд»	0,53	0,50	0,41	0,47	0,56	0,03
ТОВ «Кернел»	0,57	0,57	0,54	0,61	0,66	0,09
ТОВ «ІМК»	0,52	0,43	0,15	0,34	0,41	-0,11

Джерело: розраховано автором за звітністю агрохолдингів

З огляду на те, що компанія є платоспроможною і прибутковою, можемо запропонувати реінвестувати прибуток, що отриманий за результатами фінансового року. За умови, що сума активів буде залишатися на рівні 2016 року, компанії необхідно залучити додаткові $(0,5 - 138\ 810,0 / 529\ 491,0) * 529\ 491,0 = 127\ 077,84$ тис. дол., Значення коефіцієнта 0,5 ми отримали в

результаті середнього оптимального значення коефіцієнта автономії 2014-2015 рр. В такому випадку значення показника фінансової автономії досягне мінімального нормативного значення 0,5. На слідуючому графіку ми отримали зміни, які відбулися після реінвестування коштів.

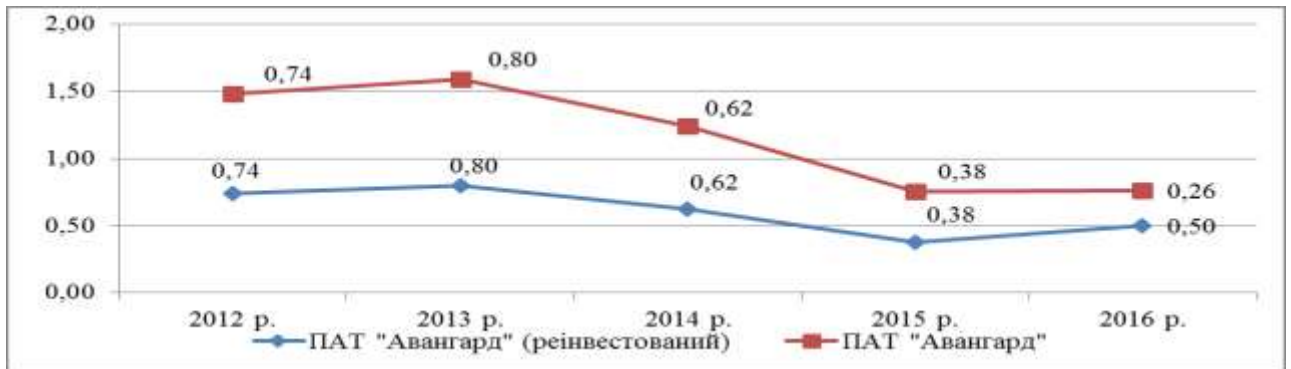

Рис. 2.7. Модель динаміки коефіцієнта автономії при реінвестуванні коштів

Побудувавши графік в табличному редакторі Excel, отримано графік лінійного тренду, що ілюструє залежність між періодами і питомою вагою коефіцієнта автономії (R^2), який обчислюється автоматично. Він дає можливість оцінити щільність зв'язку між досліджуваними явищами, що визначається кількісним значенням. Чим ближче R^2 до 1, тим надійнішою є лінія тренду, тобто точніше вибрана залежність відображає зв'язок між величинами [68]. На нашому графіку $R^2 = 0,8821$. Отже, зв'язок між величинами класифікується, як помітний, тобто побудована модель є адекватна реальним даним.

Враховуючи отримане рівняння тренду $y = -0,1374x + 0,9713$, де y – індивідуальне значення результативної ознаки, а саме питомої ваги значення коефіцієнта автономії, x – індивідуальне значення факторної ознаки, тобто фактичні і прогнозні періоди, розраховано прогнозне значення коефіцієнта автономії на 2012 - 2021 роки [84].

Коефіцієнт фінансової автономії ПАТ «Авангард» за досліджуваний період зріс на 0,19 пунктів. Компанія ПАТ «Авангард» незалежить від позикових

коштів і здатна фінансувати 87 % активів за рахунок власних коштів в 2016 р., що на 21 % більше порівняно зі значенням коефіцієнта автономії 2015 р.. З іншого боку, значення показника фінансової автономії є занадто високим, а потенціал для зростання компанії, збільшення частки ринку, збільшення обсягу продажів, підвищення ефективності роботи за рахунок залучення додаткових коштів є, то доцільно залучати додаткові позикові кошти.

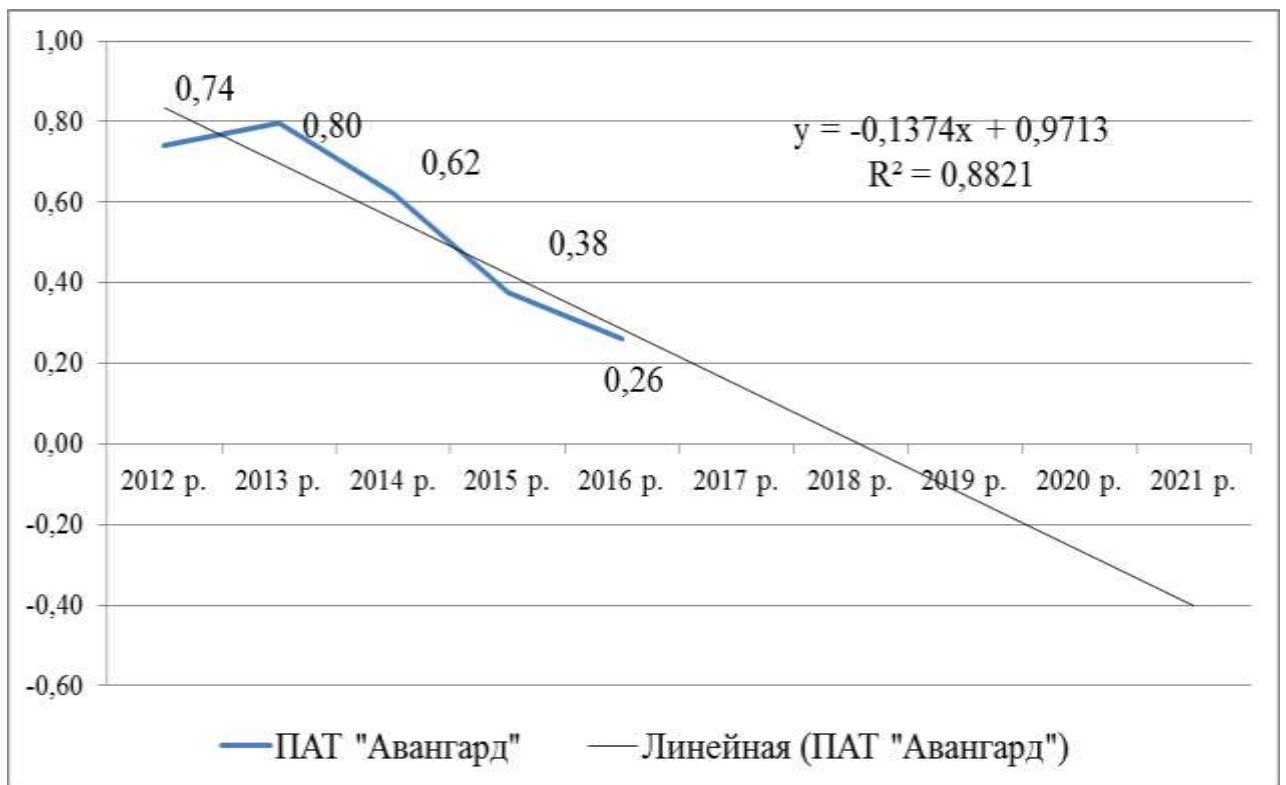

Рис. 2.8. Трендова модель коефіцієнта автономії компанії ПАТ «Авангард»

Найбільш оптимальне значення коефіцієнта є у 2013 р. та 2014 р. та становлять 0,65 п. та 0,46, наведені значення найбільше відповідають нормативним. Загалом можемо стверджувати, що компанія є фінансово незалежною [84].

Аналогічно побудовано лінію тренду коефіцієнта автономії ПАТ «Агротон» (рис. 2.9). Для коефіцієнта автономії значення $R^2 = 0,1807$, що вказує на достатньо низький зв'язок між величинами.

Рис. 2.9. Трендова модель коефіцієнта автономії компанії ПАТ «Агротон».

Використовуючи отримане рівняння тренду коефіцієнта автономії $y = 0,0393x + 0,5439$, розраховано прогнозне значення коефіцієнта фінансової незалежності на 2012 - 2021 роки. Отримані значення коефіцієнта автономії характеризуються їх зростанням протягом усього прогнозного періоду.

За досліджуваний період ТОВ «Агротрейд» має найбільш оптимальні значення коефіцієнта автономії. Можна стверджувати про стабільну фінансову незалежність ТОВ «Агротрейд» за досліджуваний період [84].

Коефіцієнт фінансової автономії ТОВ «Кернел» за досліджуваний період зріс на 0,09 пунктів. Компанія ТОВ «Кернел» не залежить від позикових коштів і здатна фінансувати 66 % активів за рахунок власних коштів в 2016 р., що на 5 % більше порівняно зі значенням коефіцієнта автономії 2015 р.. За весь період дослідження, коефіцієнт автономії має найближче значення до нормативного, порівнюючи з іншими досліджуваними компаніями. Загалом можемо зробити висновок, що компанія є фінансово незалежною. ТОВ «ІМК» має негативну тенденцію до зменшення показника фінансової незалежності на 0,11 п. у 2016 році порівняно з 2012 р., на відміну від ТОВ «Кернел». За 2014 – 2016 р. коефіцієнт автономії має тенденцію до зростання, що говорить про стабільні фінансову незалежність в майбутньому [84].

Загалом, можемо зробити висновок, що більшість досліджуваних компаній спроможні фінансувати високу частину своїх активів за рахунок власних фінансових ресурсів. Більшість із них мають достатньо високий коефіцієнт

фінансової автономії, який достатньо наближений до нормативного. Одна із досліджуваних компаній має і низькі значення показника за досліджуваний період, що сигналізує про високий рівень ризиків і низьку стійкість компанії в середньостроковій перспективі.

На сьогодні такі великі компанії, як агрохолдинги проводять свою діяльність в кількох країнах, наприклад «Кернел» та «Агротон» розміщують свої цінні папери на фондовому ринку Польщі. Українські компанії на Варшавській фондовій біржі представляють переважно аграрний сектор, який безпосередньо залежить від глобальних або локальних цін на сільськогосподарську продукцію. Отже, для того щоб займати лідируючі позиції на конкурентному міжнародному ринку, міжнародний досвід є дуже цінним досвідом. За допомогою оцінки зарубіжних підприємств, які більш успішні, а можливо і навпаки, можна досягнути швидших результатів розвитку. Міжнародний досвід навчає людей, розуміти такий нюанс, що та чи інша діяльність не завжди ведеться однаково в різних країнах світу. Отримати міжнародний досвід до недавніх пір було достатньо складним завданням, але останнім часом це стало дуже досяжною метою, у зв'язку з високорозвиненою міжнародною сферою співпраці. Отже, вважаємо за доцільне проведення оцінки фінансового стану польських сільськогосподарських компаній у порівнянні з українськими та матимемо можливість виявити головне джерело фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств сільському господарстві.

Коефіцієнт фінансової автономії Danko Hodowla Roslin Sp. z o.o. за досліджуваний період зменшився на 0,03 пункти, що є негативним для компанії, адже свідчить про зростання фінансової залежності у майбутньому.

Коефіцієнт фінансової автономії Fermu Drobiu Wozniak Sp. z o.o. за досліджуваний період зріс на 2 %. Компанія Fermu Drobiu Wozniak Sp. z o.o. залежить від позикових коштів і здатна фінансувати лише 29 % активів за рахунок власних коштів в 2016 р., що на 1 % менше порівняно зі значенням коефіцієнта автономії 2015 р..

Таблиця 2.28

**Коефіцієнт фінансової автономії сільськогосподарських компаній
Польщі, за 2012-2016 рр.**

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
Danko Hodowla Roslin Sp. z o.o.	0,90	0,89	0,88	0,89	0,87	-0,03
Fermy Drobiu Wozniak Sp. z o.o.	0,27	0,29	0,28	0,30	0,29	0,02
Karol Kania I Synowie Sp. z o.o.	0,82	0,86	0,88	0,86	0,82	0,00
Kws Lochow Polska Sp. z o.o.	0,65	0,79	0,88	0,77	0,86	0,21
Polskie Zaklady Zbozowe Sp. z o.o.	0,50	0,59	0,48	0,41	0,35	-0,15

Джерело: розраховано автором за звітністю аграрних компаній Польщі

Значення показника фінансової автономії за досліджуваний період 2012 – 2016 рр. є занадто низьким та не відповідає нормативному значенню.

За досліджуваний період Karol Kania I Synowie Sp. z o.o. має дуже високі значення коефіцієнта автономії. У 2016 році коефіцієнт автономії становить 82 %, що не відповідає нормативному значенню, яке б сприяло стабільному функціонуванню діяльності в середньо – та довгостроковій перспективі, та демонструє 82 % фінансування активів за рахунок власних коштів.

Нормальне мінімальне значення коефіцієнта автономії орієнтовано оцінюється на рівні 0,5, що припускає забезпеченість позикових коштів власними, тобто, реалізувавши майно, сформоване із власних джерел, підприємство зможе погасити зобов'язання [84].

Отже, можемо стверджувати, що більшість досліджуваних сільськогосподарських компаній Польщі спроможні фінансувати високу частину своїх активів за рахунок власних фінансових ресурсів. Більшість із них мають достатньо високий коефіцієнт фінансової автономії, але занадто високий, що говорить про потенційно можливий, не використаний потенціал компаній. Дві із досліджуваних компаній мають низькі значення показника за

досліджуваний період, що сигналізує про високий рівень ризиків і низьку стійкість агроформувань Польщі в середньостроковій та довгостроковій перспективі.

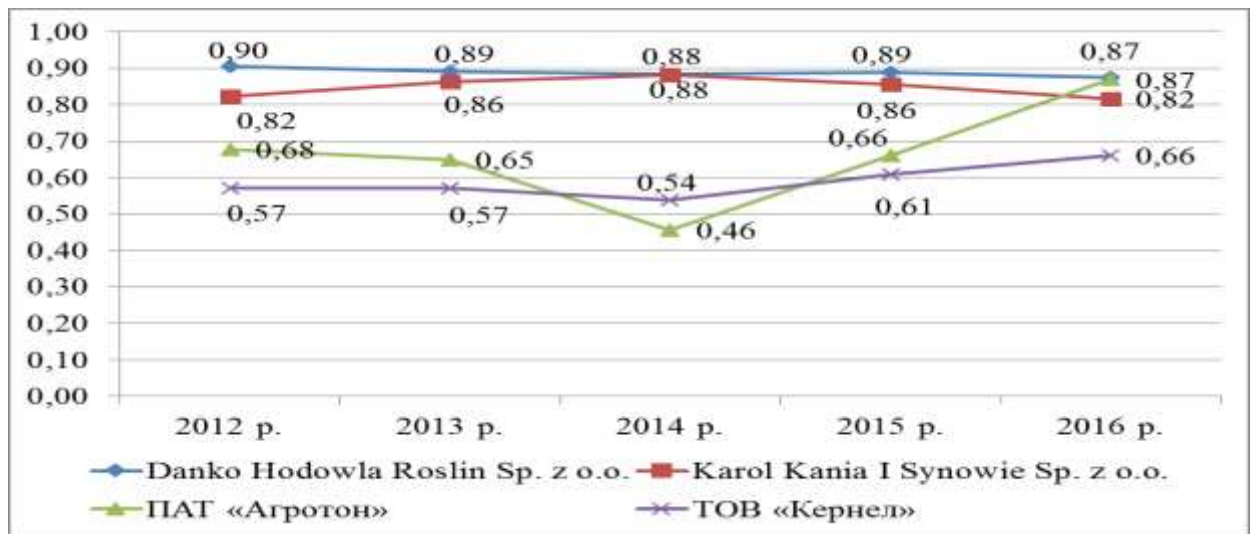

Рис. 2.10. Динаміка коефіцієнта автономії українських та польських аграрних компаній найбільш наближеного до нормативного значення, за 2012-2016 рр..

Порівняємо результати дослідження фінансової автономії українських та польських компаній, які характеризуються високим рівнем фінансової незалежності та достатньо низьким рівнем фінансової автономії.

До польських компаній, коефіцієнт яких найбільш наближений до нормативного відносяться Danko Hodowla Roslin Sp. z o.o. та Karol Kania I Synowie Sp. z o.o.. До українських компаній с високим рівнем коефіцієнта автономії відносяться ПАТ «Агротон» та ТОВ «Кернел» [84].

Графічне порівняння коефіцієнтів автономії аграрних компаній України та Польщі, говорить про більш стабільне фінансове становище польських аграрних формувань. Досліджувані українські агрохолдинги, з найвищими коефіцієнтами фінансової незалежності, які найбільше приближені до нормативного значення, менше забезпечені власним капіталом порівняно з польськими компаніями. Це говорить про більш ефективну господарську політику польських підприємств та доцільним буде використовувати їх досвід в

фінансовому управлінні компаніями для інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.

Порівняємо результати дослідження фінансової автономії українських та польських компаній, які характеризуються низьким рівнем фінансової незалежності.

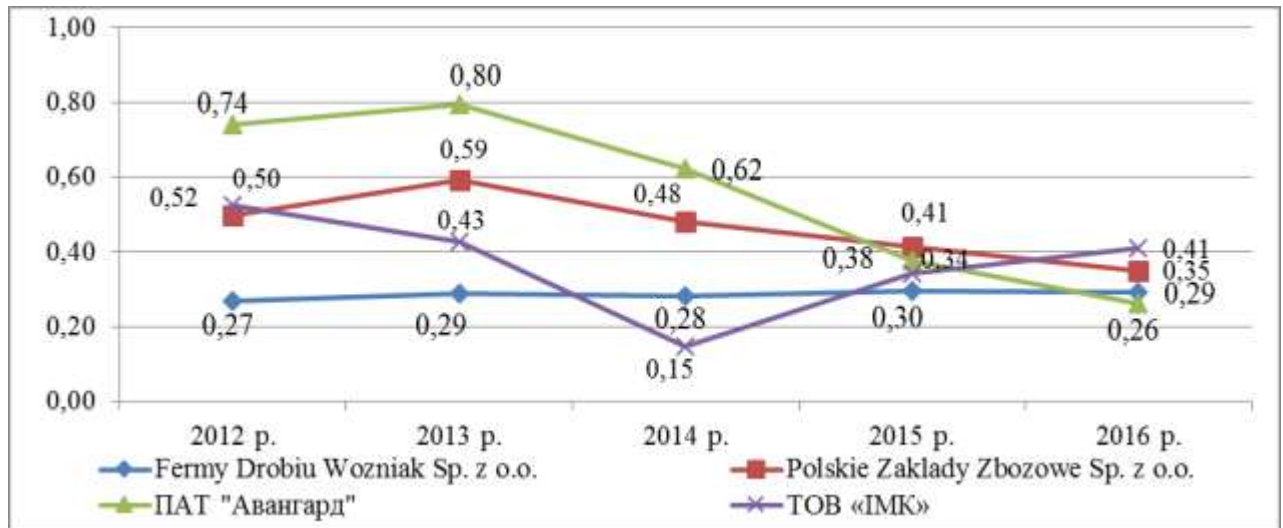

Рис. 2.11. Динаміка коефіцієнта автономії українських та польських аграрних компаній найбільш віддаленого від нормативного значення, 2012-2016 рр.

До польських компаній, коефіцієнт яких найбільш віддалений від нормативного відносяться Fermy Drobiu Wozniak Sp. z o.o. та Polskie Zaklady Zbozowe Sp. z o.o. До українських компаній з низьким рівнем коефіцієнта автономії, порівняно з іншими досліджуваними компаніями України, відносяться ПАТ "Авангард" та ТОВ «ІМК». З побудованого графічного порівняння, можемо зробити висновок, польські аграрні компанії мають більш стабільний рівень коефіцієнта протягом 2012 – 2016 рр.. Порівняно з українськими компаніями, діяльність яких демонструє не стабільний коефіцієнт автономії в динаміці. Проведемо оцінку коефіцієнта фінансової незалежності українських та польських аграрних компаній за 2012-2016 рр.

Нормативне значення показника для сільськогосподарських учасників ринку має бути менше значення 2,0.

Таблиця 2.29

**Коефіцієнт фінансової залежності сільськогосподарських компаній
України та Польщі, за 2012-2016 рр.**

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
Українські аграрні компанії						
ПАТ "Авангард"	1,35	1,26	1,61	2,66	3,81	2,46
ПАТ «Агротон»	1,48	1,54	2,20	1,52	1,15	-0,33
ТОВ «Агротрейд»	1,90	2,00	2,42	2,13	1,80	-0,10
ТОВ «Кернел»	1,75	1,75	1,86	1,65	1,51	-0,23
ТОВ «ІМК»	1,91	2,35	6,74	2,91	2,44	0,53
Польські аграрні компанії						
Danko Hodowla Roslin Sp. z o.o.	1,11	1,12	1,13	1,13	1,14	0,03
Fermy Drobiu Wozniak Sp. z o.o.	3,72	3,47	3,55	3,38	3,42	-0,3
Karol Kania I Synowie Sp. z o.o.	1,21	1,16	1,13	1,17	1,23	0,02
Kws Lochow Polska Sp. z o.o.	1,54	1,27	1,13	1,30	1,16	-0,38
Polskie Zaklady Zbozowe Sp. z o.o.	2,01	1,69	2,08	2,41	2,85	0,84

Джерело: розраховано автором за звітністю українських та польських аграрних компаній.

Загалом, можемо зробити висновок, що більшість сільськогосподарських компаній України та Польщі фінансово незалежні, що дозволить проводити їм прогнозовану діяльність в довгостроковій перспективі. Але деякі з них мають високий коефіцієнт фінансової залежності, тобто рівень фінансових ризиків компаній значний. Розглянемо коефіцієнт маневреності власного капіталу в динаміці.

Маневреність власного капіталу українських компаній є високою, і значення знаходиться вище нормативного значення протягом 2012-2016 рр. Власні кошти майже повністю направлені на фінансування оборотних активів.

Коефіцієнт показує співвідношення між власними оборотними ресурсами і власним капіталом компанії.

Таблиця 2.30

Коефіцієнт маневреності власного капіталу сільськогосподарських компаній України та Польщі, за 2012-2016 рр.

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
Українські аграрні компанії						
ПАТ "Авангард"	1,92	2,28	1,55	1,21	0,95	-0,97
ПАТ «Агротон»	1,75	1,12	0,71	0,86	1,05	-0,70
ТОВ «Агротрейд»	0,80	0,75	0,82	0,90	1,17	0,37
ТОВ «Кернел»	1,08	1,23	1,18	1,35	1,38	0,30
ТОВ «ІМК»	1,10	0,82	0,27	0,72	0,75	-0,35
Польські аграрні компанії						
Danko Hodowla Roslin Sp. z o.o.	1,88	1,90	2,01	2,04	1,94	0,05
Fermy Drobiu Wozniak Sp. z o.o.	0,45	0,49	0,46	0,46	0,45	0,00
Karol Kania I Synowie Sp. z o.o.	5,95	6,77	4,49	7,30	3,56	-2,39
Kws Lochow Polska Sp. z o.o.	1,14	1,31	1,58	1,27	1,57	0,43
Polskie Zaklady Zbozowe Sp. z o.o.	1,32	1,70	1,16	1,80	1,21	-0,11

Джерело: Розраховано автором за звітністю українських та польських аграрних компаній

Таким чином, значення показника по всіх досліджуваних компаніях України та Польщі говорить про те, що велика частина власного капіталу, використовується для фінансування оборотних активів. Коефіцієнт маневреності власного капіталу в більшості українських компаній має тенденцію до зменшення, інші до зростання коефіцієнта. В польських підприємствах навпаки, коефіцієнт маневреності власного капіталу в більшості компаній – зростає, а в меншості – зменшується.

В результаті зменшення показника маневреності власного капіталу таких компаній як ПАТ "Авангард", ПАТ «Агротон», ТОВ «ІМК», Karol Kania I Synowie Sp. z o.o. та Polskie Zaklady Zbozowe Sp. z o.o. необхідно працювати в напрямку збільшення частки власних ресурсів.

Це дозволить збільшити суму власних оборотних коштів, що призведе до збільшення значення показника маневреності власного капіталу. Нормативним вважається значення 0,1 і вище, тобто власний капітал українських та польських підприємств в достатній мірі маневрених.

Позитивне значення свідчить про достатність власних фінансових ресурсів компаній для фінансування необоротних активів і частини оборотних. Це веде до зростання фінансової стійкості досліджуваних сільськогосподарських компаній України та Польщі.

Розглянемо коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами компаній України та Польщі. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами - відноситься до групи показників фінансової стійкості, з розрахованих даних можемо стверджувати про високу фінансову стійкість компаній України та Польщі, та їх здатність фінансувати оборотний капітал за рахунок власних оборотних коштів.

Співвідношення власних оборотних коштів до оборотних активів українських компаній показало достатньо високі показники забезпеченості власними оборотними засобами за досліджуваний період 2012-2016 рр..

Можемо стверджувати, що в 2016 р. значення показника демонструє достатньо високу частку власних оборотних коштів у сумі оборотних активів ПАТ "Авангард", ПАТ «Агротон», ТОВ «Агротрейд», ТОВ «Кернел» та ТОВ «ІМК», де значення показників становило 0,68 п., 0,98 п., 0,37 п., 0,48 п. та 0,58 відповідно, адже нормативним значенням є 0,1 і вище. Достатньо високі показники забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами у 2016 році мають польські компанії, а саме Danko Hodowla Roslin Sp. z o.o., Fermy Drobiu Wozniak Sp. z o.o., Karol Kania I Synowie Sp. z o.o., Kws Lochow

Polska Sp. z o.o. та Polskie Zaklady Zbozowe Sp. z o.o., де значення коефіцієнтів становить 0,76 п., 0,63 п., 0,83 п., 0,92 п. та 0,38 п.

Таблиця 2.31

Коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами аграрних компаній України та Польщі, 2012-2016 рр.

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
Українські компанії						
ПАТ "Авангард"	0,66	0,83	0,25	0,53	0,68	0,02
ПАТ «Агротон»	0,83	0,85	0,65	0,94	0,98	0,15
ТОВ «Агротрейд»	0,32	0,44	0,05	0,46	0,37	0,05
ТОВ «Кернел»	0,60	0,36	0,32	0,30	0,48	-0,12
ТОВ «ІМК»	0,41	0,16	0,16	0,16	0,58	0,17
Польські компанії						
Danko Hodowla Roslin Sp. z o.o.	0,79	0,77	0,76	0,76	0,76	-0,03
Fermy Drobiu Wozniak Sp. z o.o.	0,54	0,56	0,60	0,64	0,63	0,09
Karol Kania I Synowie Sp. z o.o.	0,79	0,72	0,83	0,70	0,83	0,03
Kws Lochow Polska Sp. z o.o.	0,84	0,86	0,88	0,88	0,92	0,07
Polskie Zaklady Zbozowe Sp. z o.o.	0,37	0,50	0,49	0,40	0,38	0,02

Джерело: розраховано автором за звітністю українських та польських аграрних компаній

Високе значення досліджуваного коефіцієнта за досліджуваний період 2012-2013 рр. говорить про фінансову стійкість компаній і здатність проводити активну діяльність навіть в умовах відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування компаній.

Якщо коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами вище наведених компанії буде нижче норми, то це буде свідчити про

значну фінансову залежність підприємства від зовнішніх кредиторів. В умовах погіршення ринкової ситуації компанія, в такому випадку, не зможе продовжити свою діяльність. У випадку, якщо компанії отримують негативне значення показника, то це буде говорити про те, що весь власний капітал і довгострокові джерела компаній спрямовані на фінансування необоротних активів і в компаній немає довгострокових коштів для формування власних оборотних капіталів. Для підвищення показника коефіцієнта забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами можна оптимізувати структуру оборотних і необоротних активів, залучити додаткові кошти власників, змінити поточну дивідендну політику або реінвестувати чистий прибуток в компанії.

Отже, можемо стверджувати, що досліджувані українські та польські компанії мають достатньо високий рівень фінансової стійкості та можуть вільно функціонувати без сторонніх запозичень.

Коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу (коефіцієнт фінансової стійкості) показує скільки у. о. власного капіталу компанії припадає на 1 у.о. залученого капіталу. За досліджуваний період 2012-2016 рр. коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу ПАТ "Авангард" зменшився на 2,48 п. та становив у 2016 році 0,36 п. А в 2013 р. коефіцієнт був найвищим та становив 3,89 п. Це означає, що у 2013 році 389,0 у.о. власного капіталу припадає на 1 у.о. позикового, що є позитивним для досліджуваного підприємства.

Зростання коефіцієнта співвідношення власного і залученого капіталу за досліджуваний період 2012-2016 рр. спостерігається також у ТОВ «Агротрейд» на 0,14 п. Але порівняно з ПАТ «Агротон» коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу не є таким великим та становить у 2016 році 1,25 п. Основною причиною зростання коефіцієнта співвідношення власного і залученого капіталу було збільшення власного капіталу компанії за досліджуваний період на 15 094,0 тис. дол.

Таблиця 2.32

Коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу аграрних компаній України та Польщі, за 2012-2016 рр.

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
Українські компанії						
ПАТ "Авангард"	2,84	3,89	1,65	0,60	0,36	-2,48
ПАТ «Агротон»	2,09	1,85	0,84	1,94	6,61	4,51
ТОВ «Агротрейд»	1,11	1,00	0,71	0,88	1,25	0,14
ТОВ «Кернел»	1,34	1,33	1,16	1,55	1,95	0,61
ТОВ «ІМК»	1,10	0,74	0,17	0,52	0,69	-0,41
Польські компанії						
Danko Hodowla Roslin Sp. z o.o.	9,48	8,20	7,58	7,92	6,93	-2,55
Fermy Drobiu Wozniak Sp. z o.o.	0,37	0,40	0,39	0,42	0,41	0,05
Karol Kania I Synowie Sp. z o.o.	4,68	6,31	7,45	5,91	4,43	-0,24
Kws Lochow Polska Sp. z o.o.	1,86	3,74	7,44	3,30	6,17	4,31
Polskie Zaklady Zbozowe Sp. z o.o.	0,99	1,44	0,93	0,71	0,54	-0,45

Джерело: розраховано автором за звітністю українських та польських аграрних компаній

З даного рисунку можна зробити висновок, що до найбільш фінансово стійкої компанії відноситься ПАТ «Агротон».

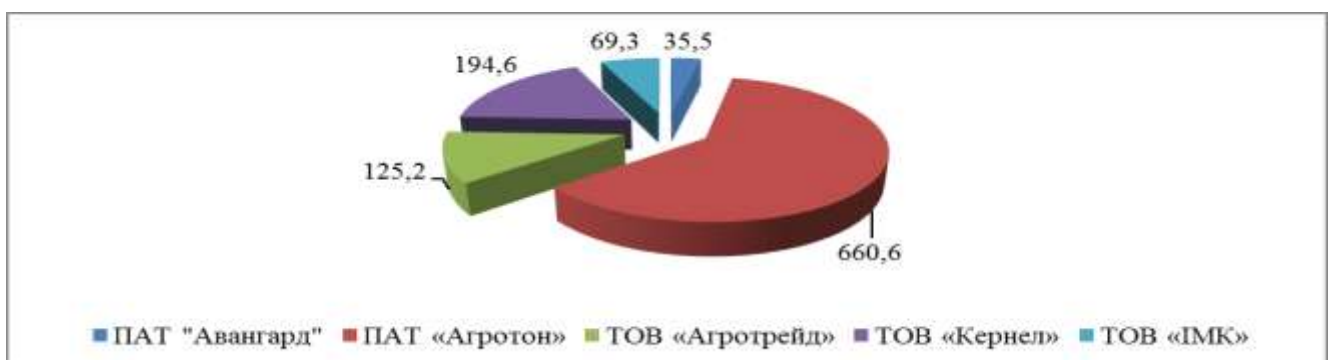

Рис. 2.12. Сума власного капіталу компаній України, що припадає на 1 у. о. залученого у 2016 році.

Сума власного капіталу становить 660,6 у. о на 1 у. о. позикового. На другому та третьому місці знаходяться ТОВ «Кернел» та ТОВ «Агротрейд».

Коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу ТОВ «ІМК» за досліджуваний період 2012-2016 рр. зменшився на 0,41 п. та становив 2016 році 0,69 п., що є негативним для компанії, адже свідчить про зниження її фінансової стійкості. Найвище значення показника було у 2012 році та становив 1,1 п. Головною причиною зменшення значення коефіцієнта співвідношення власного і залученого капіталу ТОВ «ІМК» за досліджуваний період 2012-2016 рр. було скорочення власного капіталу на 62956,0 тис. дол.

Отже, можемо зробити висновок, що більшість досліджуваних українських та польських компаній достатньо забезпечені власними ресурсами по відношенню до позикових коштів за досліджуваний період 2012-2016 рр.

Проаналізуємо коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу польських та українських компаній, який показує скільки у. о. залученого капіталу припадає на 1 у. о. власного капіталу протягом періоду 2012-2016 рр.

За досліджуваний період 2012-2016 рр. співвідношення залученого і власного капіталу ПАТ "Авангард" зріс на 2,46 п. та становив у 2016 році 2,81 п. А в 2012 р. становив 0,35 п. Це означає, що у 2016 році 281,0 у. о. позикового капіталу припадає на 1 у.о. власного, що є негативним для досліджуваного підприємства. Зростання коефіцієнта співвідношення залученого і власного капіталу ПАТ "Авангард" за досліджуваний період 2012-2016 рр. свідчить про підсилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, тобто про деяке зниження фінансової стійкості.

Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу ТОВ «ІМК» за досліджуваний період 2012-2016 рр. зріс на 0,53 п. та становив 2016 році 1,44 п., що є негативним для компанії, адже свідчить про зниження її фінансової стійкості. Зростання коефіцієнта співвідношення залученого і власного капіталу ТОВ «ІМК» за досліджуваний період 2012-2016 рр. свідчить про підсилення

залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, тобто про деяке зниження фінансової стійкості.

Таблиця 2.33

Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу аграрних компаній України та Польщі, за 2012-2016 рр.

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
Українські компанії						
ПАТ "Авангард"	0,35	0,26	0,61	1,66	2,81	2,46
ПАТ «Агротон»	0,48	0,54	1,20	0,52	0,15	-0,33
ТОВ «Агротрейд»	0,90	1,00	1,42	1,13	0,80	-0,10
ТОВ «Кернел»	0,75	0,75	0,86	0,64	0,51	-0,23
ТОВ «ІМК»	0,91	1,35	5,74	1,91	1,44	0,53
Польські компанії (ТОВ)						
Danko Hodowla Roslin Sp.	0,11	0,12	0,13	0,13	0,14	0,04
Fermy Drobiu Wozniak Sp.	2,72	2,47	2,55	2,38	2,42	-0,30
Karol Kania I Synowie Sp.	0,21	0,16	0,13	0,17	0,23	0,01
Kws Lochow Polska Sp.	0,54	0,27	0,13	0,30	0,16	-0,38
Polskie Zaklady Zbozowe Sp.	1,01	0,69	1,08	1,41	1,85	0,84

Джерело: розраховано автором за звітністю українських та польських аграрних компаній

Найвище значення показника було у 2012 році та становив 0,91 п. Головною причиною зростання значення коефіцієнта співвідношення залученого і власного капіталу ТОВ «ІМК» за досліджуваний період 2012-2016 рр. було скорочення позикового капіталу на 22596,0 тис. дол.

Спостерігається зростання коефіцієнта співвідношення залученого і власного капіталу у Karol Kania I Synowie Sp. z o.o. у 2016 році порівняно з 2012 роком на 0,01 п. Зростання було спричинене зростанням суми залученого капіталу за досліджуваний період 2012-2016 рр. на 1945,0 у. о.

За досліджуваний період 2012-2016 рр. коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу Kws Lochow Polska Sp. z o.o. зменшився на 0,38 п. та становив у 2016 році – 0,16 п., що є позитивним для компанії, оскільки свідчить про зростання фінансової стійкості. Це сталося за рахунок зростання власного капіталу Kws Lochow Polska Sp. z o.o. на 20485,0 у. о.

Спостерігається зростання коефіцієнта співвідношення залученого і власного капіталу за досліджуваний період 2012 - 2016 рр. у Polskie Zaklady Zbozowe Sp. z o.o. на 0,84 п., що становив у 2016 році 1,85.

Зростання коефіцієнта співвідношення залученого і власного капіталу Polskie Zaklady Zbozowe Sp. z o.o. за досліджуваний період 2012-2016 рр. свідчить про підсилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, тобто про деяке зниження фінансової стійкості. Причиною зростання було зростання суми залученого капіталу у 2016 році порівняно з 2012 роком на 131 869,0 у. о. Отже, можемо зробити висновок, що більшість досліджуваних українських та польських компаній достатньо забезпечені власними ресурсами за досліджуваний період 2012-2016 рр., оскільки сума позикового капіталу більшості українських підприємств має тенденцію до зниження.

Рівень забезпеченості необоротних активів власними коштами проаналізуємо за допомогою коефіцієнта співвідношення необоротних і власних коштів. Оскільки, досліджуваний коефіцієнт характеризує рівень забезпеченості необоротних активів власними коштами компанії, то можемо стверджувати, що необоротні активи ПАТ "Авангард" в достатній мірі забезпечені власними ресурсами, оскільки у 2016 році досліджуваний показник становить 2,76 п..

Це достатньо високе значення, отже ми можемо стверджувати про залучення довгострокових позик і кредитів для формування частини необоротних активів, що є цілком виправданим для даної компанії та є позитивним результатом.

Таблиця 2.34

Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів аграрних компаній України та Польщі, за 2012-2016 рр.

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016/2012 рр.(+/-)
Українські компанії						
ПАТ "Авангард"	0,83	0,82	0,96	1,83	2,76	1,93
ПАТ «Агротон»	0,91	0,65	0,78	0,35	0,20	-0,71
ТОВ «Агротрейд»	0,66	0,67	1,19	1,03	0,95	0,29
ТОВ «Кернел»	0,82	0,94	0,85	0,91	0,79	-0,03
ТОВ «ІМК»	1,00	1,13	2,97	1,51	1,11	0,11
Польські компанії (ТОВ)						
Danko Hodowla Roslin Sp.	0,57	0,60	0,63	0,64	0,63	0,05
Fermy Drobiu Wozniak Sp.	1,50	1,43	1,39	1,22	1,19	-0,30
Karol Kania I Synowie Sp.	1,05	1,01	0,91	1,03	0,94	-0,10
Kws Lochow Polska Sp.	0,66	0,51	0,50	0,51	0,53	-0,14
Polskie Zaklady Zbozowe Sp.	1,26	1,10	1,22	1,86	2,03	0,77

Джерело: розраховано автором за звітністю українських та польських аграрних компаній

Даний факт, ми можемо спостерігати у 2016 році, де сума позикових коштів компанія була більшою порівняно з 2015 роком на 1565,0 тис. дол. За досліджуваний період 2012 – 2016 рр. коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів компанії зріс на 1,93 п. Головною причиною зростання стало зменшення власного капіталу на 1 028 385,0 тис. дол.

У 2016 році коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів ТОВ «Агротрейд» зріс на 0,29 п. та становив році 0,95 п. Основною причиною зростання показника стало зростання суми необоротних коштів у 2016 році на 37316,0 тис. дол. ТОВ «Агротрейд» має власний капітал в основному для

формування оборотних коштів, адже показник більше 0,8 п., потрібно відмітити що позиковий капітал компанії зріс у 2016 році на 3693,0 тис. дол. З 2014 року тенденція коефіцієнта співвідношення необоротних і власних коштів має напрям до зменшення показника.

Зростання коефіцієнта співвідношення необоротних і власних коштів Danko Hodowla Roslin Sp. z o.o. за досліджуваний період 2012-2016 рр. свідчить про високий рівень забезпеченості необоротних активів власними коштами. Основною причиною зростання коефіцієнта співвідношення необоротних і власних коштів у 2016 році стало зростання суми необоротних активів на 12 454,0 у. о.

Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів Fermu Drobju Wozniak Sp. z o.o. за досліджуваний період 2012-2016 рр. зменшився на 0,30 п., та становив у 2016 р. – 1,19 п.. Головною причиною зменшення було збільшення суми необоротних активів у 2016 році порівняно з 2012 роком на 32 528,0 у. о.

Отже, можемо зробити висновок, що більшість досліджуваних українських та польських компаній мають достатньо високий рівень коефіцієнта співвідношення необоротних і власних коштів за досліджуваний період 2012 - 2016 рр., тобто компанії в достатній мірі забезпечені власними коштами, що покривають необоротні активи.

Загалом можемо зробити висновок, що польські підприємства мають вищий рівень прибутковості порівняно із українськими підприємствами, а отже вони мають більший доступ до розвитку та інвестування в інновації.

В результаті проведеного аналізу основних показників підприємства, які показують фінансову стійкість, рівень прибутковості і т.д., можемо зробити висновок, що капіталізація підприємства у досліджуваних сільськогосподарських компаніях має тенденцію до зростання. На даному етапі дослідження доцільним є розробка алгоритму процесу інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства.

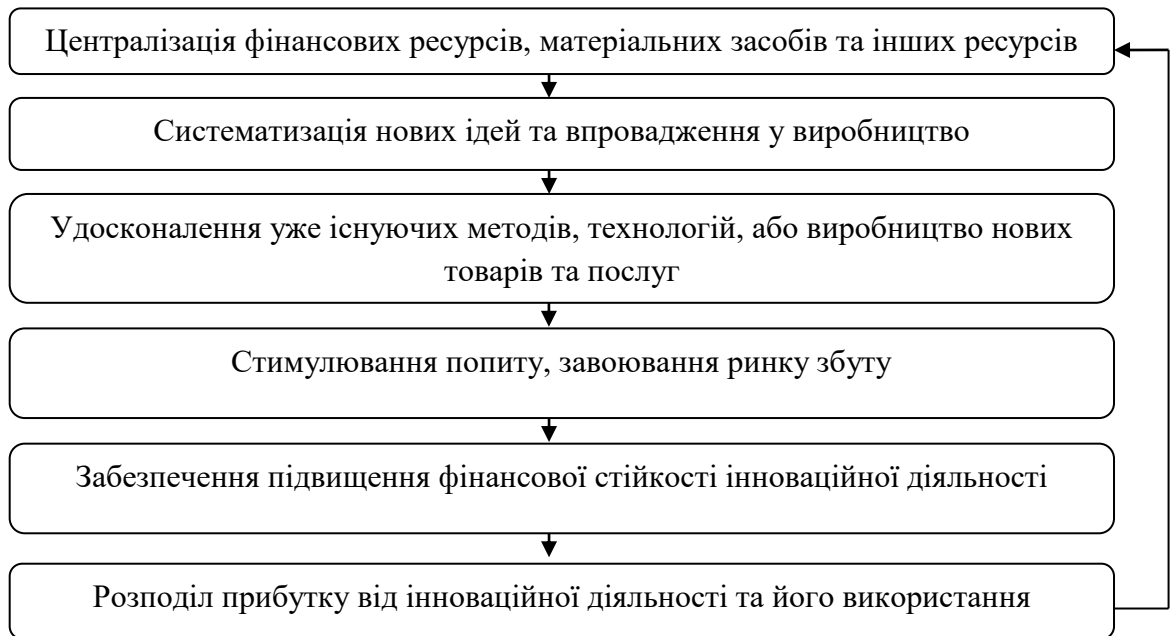

Рис.2.13 Алгоритм процесу інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.

Джерело: розроблено автором

Проведемо кореляційно-регресійний аналіз впливу інноваційної активності в економіці України на ріст ВВП.

Фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності є інвестиціями і тому можна проаналізувати вплив цих інвестицій на зростання ВВП.

Таблиця 2.35

Вплив інноваційної активності в економіці на ВВП України, млн.грн.

Показники	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.
Інновації в економіці України	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7	23229,5
ВВП	1 404 669	1 465 198	1 586 915	1988544	2 383 182
$R^2=0,81$					

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Скориставшись табличним редактором Excel, побудовано графік лінійного рівняння, який показує залежність між інноваційною активністю в економіці України та обсягами ВВП (R^2), який обчислюється автоматично. Він

дає можливість оцінити щільність зв'язку між досліджуваними явищами, що визначається кількісним значенням. Чим ближче R^2 до 1, тим надійнішою буде лінія тренду, тобто точніше вибрана залежність відображає зв'язок між величинами [68].

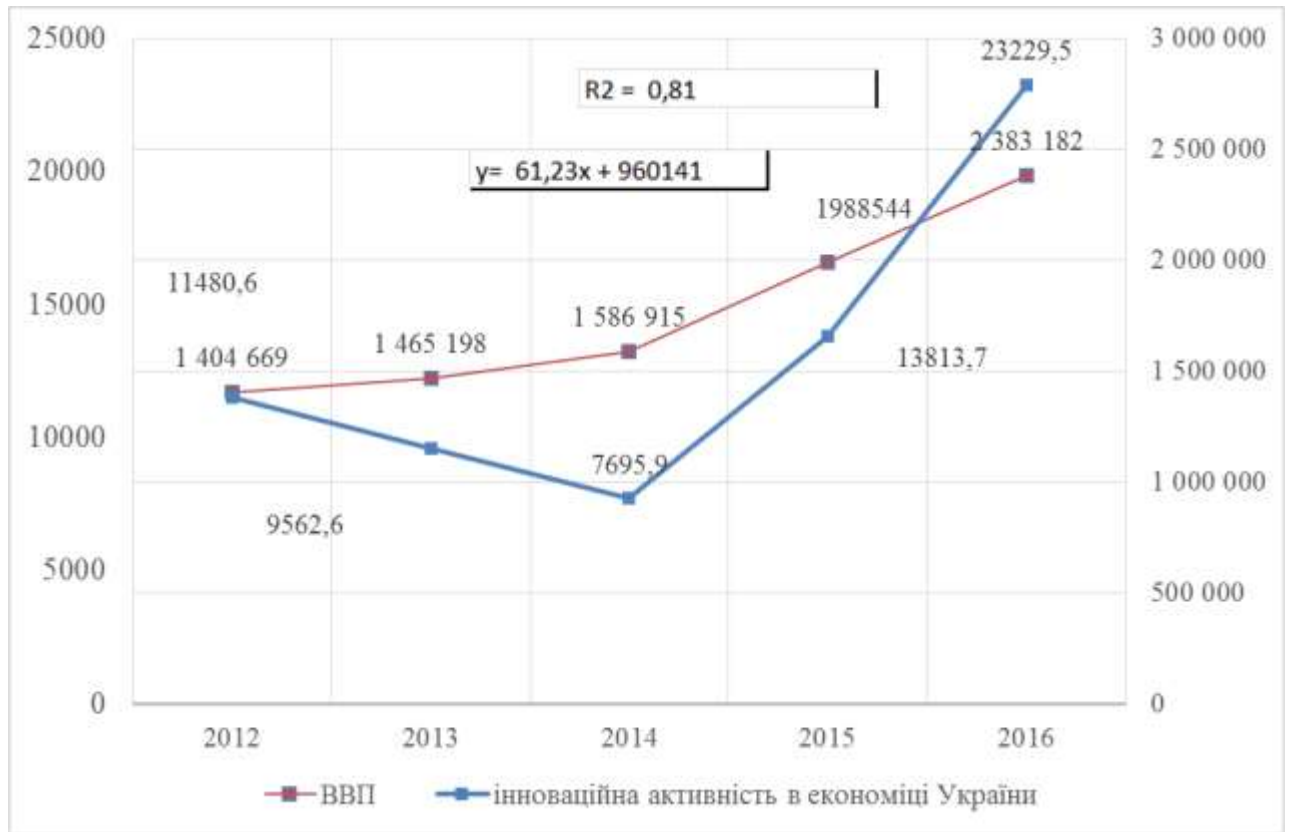

Рис. 2.14 Вплив інноваційної активності на ВВП України

На нашому графіку $R^2 = 0,81$. Отже, зв'язок між величинами класифікується, як помітний, тобто побудована модель є адекватна реальним даним.

Враховуючи отримане лінійне рівняння $y = 61,23x + 960141$, де y – індивідуальне значення результативної ознаки, а саме обсяг ВВП, x – індивідуальне значення факторної ознаки, а саме обсяг інноваційного фінансування в економіці України (Додаток В).

За допомогою даних розрахунків, ми можемо прогнозувати інноваційні вкладення в економіку України, при умові його збільшення фінансування сільськогосподарських підприємств на 10%, при впровадженні інноваційних фондів та бізнес-інкубаторів.

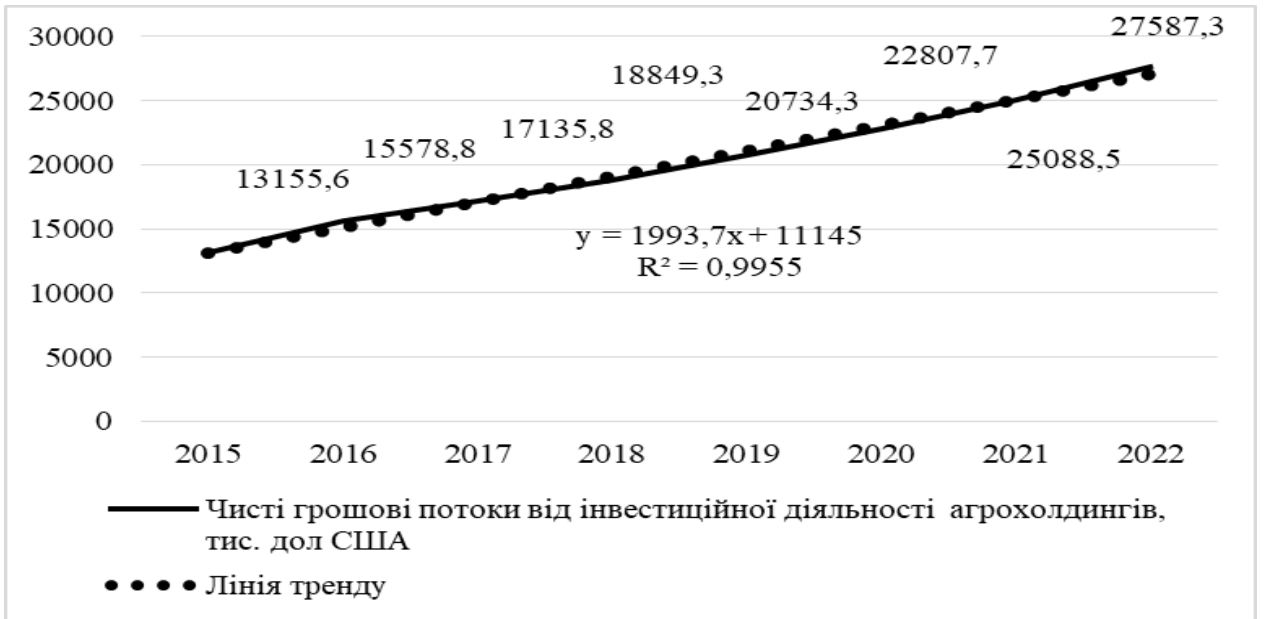

Рис. 2.15. Чисті грошові потоки від інвестиційної діяльності агрохолдингів України, тис. дол. США

З даного графіку можемо зробити висновок, що в період 2018-2022 чисті грошові потоки від інвестиційної діяльності агрохолдингів України, при умові збільшення їх на 10%, будуть мати зростаючу тенденцію, що позитивно вплине на економіку країни за умови формування інноваційних фондів та бізнес-інкубаторів.

Розглянемо прогноз інноваційної активності в економіці країни на наступні 5 років.

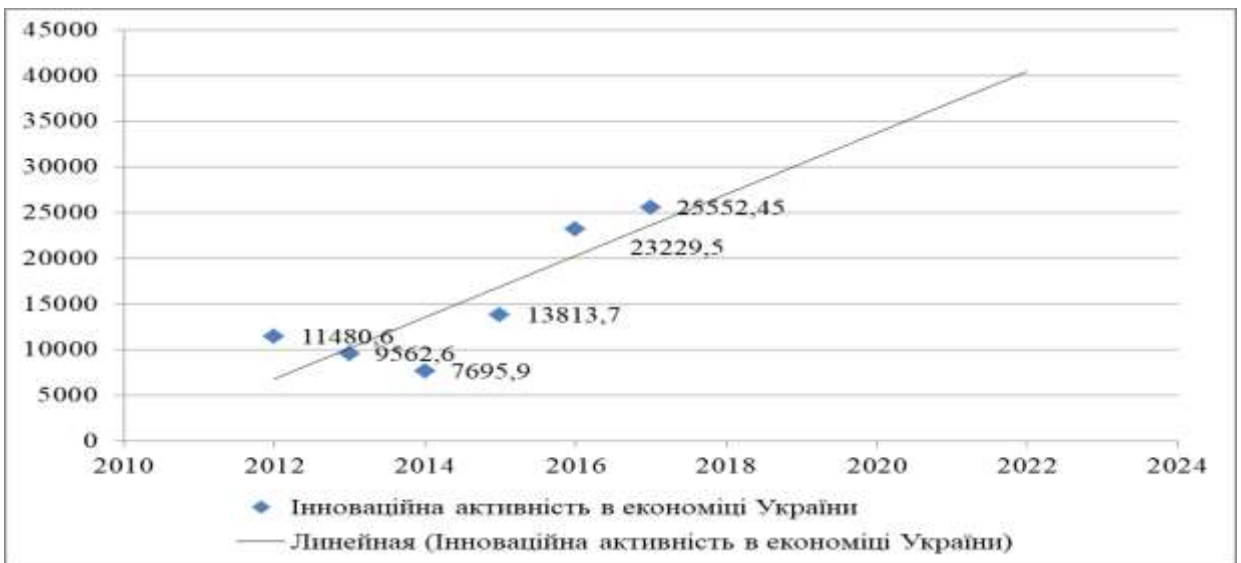

Рис. 2.16. Прогноз інноваційної активності в економіці України (2012-2022 рр.)

З даного графіку можемо зробити висновок, що інноваційна активність в економіці країни буде мати тенденцію до зростання, при умові збільшення фінансування на 10%.

Висновки до розділу 2

За результатами дослідження, можемо стверджувати, що на сьогоднішній день аграрний сектор економіки, особливо малі сільськогосподарські підприємства потребують значних інноваційних інвестицій. Спостерігається негативний процес функціонування ринку з забезпечення новітніх агротехнологій в сільському господарстві, мова йде про фермерські господарства. Дане питання має протилежний характер, розглядаючи діяльність великих агрохолдингів України.

За результатами аналізу Глобального інноваційного індексу Україна з кожним роком піднімається в рейтингу, що говорить про розвиток інноваційної сфери економіки. Але розглядаючи показник ефективності інновацій, то можна стверджувати, що в рейтингу Global Innovation Index за даним показником позиція України майже не змінювалася, що говорить про відсутність істотних змін у динаміці інноваційного розвитку країни. Такі групи показників інноваційного розвитку, які оцінюють рівень людського капіталу, наукові дослідження та розробки в країні, розвиток бізнесових структур та творча діяльність України вищі за середні показники по країнах світу, та можуть бути визначені, як сильні сторони інноваційної системи. Слабкими сторонами Української інноваційної системи згідно проведеного дослідження за Global Innovation Index виявилися недостатній розвиток інфраструктури, несприятлива ситуація для розвитку інновацій мають політичне та законодавче середовища та недостатня нерозвиненість ринку. За результатами проведеного аналізу

отриманих балів під-індексів Глобального індексу інновацій та рівня ефективності інновацій, можемо зробити висновок, що Україна потребує нагальних інвестицій в наукову та технологічну сферу, та розвиток інфраструктури української національної інноваційної системи.

Слід відзначити, що за досліджуваний період 2012-2016 рр. фінансування інноваційної діяльності за рахунок держаного бюджету України зменшилось. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності України є власні кошти підприємств та організацій. Загалом спостерігається негативна тенденція структури джерел фінансування інноваційної діяльності країни. Державні кошти, кошти іноземних інвесторів, інші джерела фінансування займають найменшу частку в структурі джерел фінансування інноваційної діяльності країни, а найбільшу частку, займають власні джерела фінансування.

Держава відіграє найменшу та останню роль в підтримці та розвитку інноваційної діяльності України, і це є основною проблемою реалізації інноваційної політики на вітчизняних підприємствах, в тому числі і на підприємствах аграрного сектору економіки. Також, низька частка іноземного інвестування, в загальній структурі фінансування, свідчить про низький рівень інвестиційної привабливості інноваційного сектора і для зовнішніх інвесторів країни.

На основі викладених вище фактів, ми можемо зробити висновок про те, що тенденції фінансування інноваційної діяльності останніх років засвідчують про наявність значних проблем в фінансовому забезпеченні інноваційної сфери та низький рівень розвитку інноваційної діяльності країни, що, в свою чергу, негативно відображається на рівні конкурентоспроможності виробленої продукції підприємствами та розвитку економіки України в цілому.

Але розглядаючи великі агрохолдинги України, можемо зробити висновок, що більшість сільськогосподарських компаній мають позитивну тенденцію до зростання рентабельності господарських засобів. Слід відзначити достатньо високі показники рентабельності необоротних активів по кожному з досліджуваних років. П'ять найбільших агрохолдингів України також мають

високий рівень рентабельності власного капіталу, а отже вони є інвестиційно привабливими для вітчизняних та іноземних інвесторів, оскільки розраховані показники рентабельності власного капіталу, показують високий рівень дивідендних виплат акціонерам.

Також, більшість досліджуваних аграрних компаній України спроможні фінансувати велику частину своїх активів за рахунок власних фінансових ресурсів. Більшість із них мають достатньо високий коефіцієнт фінансової автономії, який достатньо наближений до нормативного. Але, слід відмітити, що одна із досліджуваних компаній має низькі значення показника фінансової автономії за досліджуваний період, що сигналізує про високий рівень ризиків і низьку стійкість компанії в середньостроковій перспективі.

Порівнюючи рівень фінансової незалежності аграрних компаній України та Польщі, можемо стверджувати, що сільськогосподарські компанії Польщі мають більш стабільне фінансове становище. Але більшість сільськогосподарських компаній України та Польщі фінансово незалежні, що дозволяє їм проводити достатньо на високому рівні прогнозовану діяльність в довгостроковій перспективі. Але деякі з них мають високий коефіцієнт фінансової залежності, тобто рівень фінансових ризиків досліджуваних аграрних компаній значний.

Загалом можемо зробити висновок, що малі сільськогосподарські підприємства недостатньо забезпечені власними коштами, які були б направлені на розвиток інноваційної діяльності та потребують підтримки з боку держави. Якщо розглядати великі аграрні компанії країни, то можна стверджувати більшість досліджуваних українських компаній достатньо забезпечені власними ресурсами за досліджуваний період 2012-2016 рр.

Основні наукові результати розділу опубліковані в працях автора: [83, с.123-128; 81, с. 117-124; 84, с.168-175; 85, с. 98-103; 80, с. 262-265; 86, с.105-108].

В розділі II використано матеріали з відповідними посиланнями на такі наукові джерела зі списку літератури: [18; 59, С.145; 60, С. 72; 132, С. 71; 123, С. 97; 63, С. 41; 73, С. 63; 30; 50; 2; 134; 92; 39; 46; 19; 16; 33; 13; 79; 17; 25; 45; 74; 33; 75; 144, С.158; 129; 68].

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

3.1. Державна підтримка інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві

Інноваційний сектор економіки стикається з проблемою невідосконаленості економічного інструментарію, а саме низький рівень фінансування інноваційної діяльності, страхування та страхового захисту інтелектуальної власності. Тому розробка плану з реалістичними підставами є одним з головних шляхів вирішення даних питань. Аналіз інноваційної діяльності, який проводився в 2 розділу дисертаційного дослідження охоплює існуючу динаміку розвитку та довгострокові тенденції в забезпеченості власними коштами підприємств та стан фінансування інновацій та витрат на НДДКР на українських підприємствах. Достатнє державне фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств може відігравати велику роль в розвитку національної економіки.

В даному підрозділі актуальним є створення сітки рекомендацій щодо політики Українського уряду, яка може слугувати його орієнтиром в продовженні формулювання довгострокового характеру стратегій новітніх інновацій, досліджень та розробок у сільськогосподарському секторі, враховуючи малі та великі аграрні компанії.

Українські агрохолдинги модернізували свою велику та диверсифіковану виробничу базу шляхом успішного впровадження деяких міжнародних практик, придбання та застосування найсучасніших технологій та залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ).

На даному етапі потрібно розробити такий план дій, який полегшив би зростання малих підприємств та стимулювати створення нових робочих місць в Україні. Кількість економічно активного населення за досліджуваний період 2012-2016 рр. зменшилася на 2896,1 тис. осіб та становила 17955,1 тис. осіб у 2016 році. Найбільше економічно активного населення було зафіксовано у 2012 році та становило 20851,2 тис. осіб.

Таблиця 3.1

**Економічна активність населення у віці 15-70 років
(за даними вибіркового обстеження населення з питань економічної активності)**

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016 р. до 2012 р.(+/-)
Економічно активне населення,(тис. осіб)	20 851,2	20 824,6	19 920,9	18 097,9	17 955,1	-2 896,10
Рівень економічної активності населення, (%)	64,5	64,9	62,4	62,4	62,2	-2,30
Населення, зайняте економічною діяльністю, (тис. осіб)	19 261,4	19 314,2	18 073,3	16 443,2	16 276,9	-2 984,50
Рівень зайнятості населення, (%)	59,6	60,2	56,6	56,7	56,3	-3,30
Безробітне населення (за методологією МОП), (тис. осіб)	1 589,8	1 510,4	1 847,6	1 654,7	1 678,2	88,40
Рівень безробіття населення (за методологією МОП), (%)	7,6	7,3	9,3	9,1	9,3	1,70
Економічно неактивне населення, (тис. осіб)	11 456,9	11 270,1	12 023,0	10 925,5	10 934,1	-522,80

Джерело: за даними Державної служби статистики України (без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим та м. Севастополь)[28]

Рівень економічно активного населення за досліджуваний період 2012 – 2016 рр. зменшився на 2,3 п. в. та становив у 2016 році 62,2 %. Кількість безробітного населення за досліджуваний період зросла на 88,40 тис. осіб та становила у 2016 р. 1678,2 тис. осіб.

Найвища кількість безробітних була зафіксована у 2014 році – 1847,6 тис. осіб. Рівень безробіття також залишається відносно високим, внаслідок невідповідності попиту та пропозиції в певних географічних регіонах країни та нестабільна економічна ситуація. За досліджуваний період слід відмітити зменшення кількості економічно неактивного населення на 522,8 тис. осіб. У 2016 році кількість економічно неактивного населення становила 10934,1 тис. осіб., що є позитивним для економіки країни.

Державна підтримка була проведена у 2017 році, коли Кабінет міністрів постановою від 01.03.2017 р. №130 затвердив Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва.

Цей порядок визначає механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою "Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників" за напрямом "Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва".

Головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем бюджетної програми було Міністерство аграрної політики. Одержувачами бюджетних коштів були юридичні особи та фізичні особи — підприємці, основною діяльністю яких є постачання сільськогосподарських товарів, вироблених ними на власних або орендованих основних засобах, за умови, що питома вага вартості таких с/г товарів становить не менше 75% вартості всіх товарів, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно.

Бюджетні кошти були спрямовані на забезпечення сільськогосподарських товаровиробників вітчизняною технікою та обладнанням для агропромислового комплексу шляхом здійснення часткової компенсації вартості техніки та обладнання, придбаних у виробників та/або їх дилерів.

Розглянемо детально фінансування часткової компенсації с/г техніки.

Таблиця 3.2

**Фінансування програми часткової компенсації за с/г техніки
вітчизняного виробництва сільгосптоваровиробникам у 2017 році, тис. грн.**

№	Область	Кількість с/г компаній	Кількість придбаної техніки та обладнання	Вартість придбання техніки та обладнання	Часткова компенсація
1	Вінницька	2	5	609,12	121,82
2	Волинська	0	000	0,00	0,00
3	Дніпропетровська	2	4	856,17	171,23
4	Донецька	2	4	947,67	189,53
5	Житомирська	0	00	0,00	0,00
6	Закарпатська	0	00	0,00	0,00
7	Запорізька	17	19	6507,80	1301,56
8	Івано-Франківська	0	00	0,00	0,00
9	Київська	3	6	2377,42	475,48
10	Кіровоградська	6	7	2718,42	543,68
11	Луганська	9	13	7608,52	1521,70
12	Львівська	0	00	0,00	0,00
13	Миколаївська	10	19	12643,65	2528,73
14	Одеська	6	9	4136,76	827,35
15	Полтавська	5	8	3311,03	662,21
16	Рівненська	1	1	495,00	99,00
17	Сумська	2	2	120,83	24,17
18	Тернопільська	5	7	3314,40	662,88
19	Харківська	3	12	2681,75	536,35
20	Херсонська	6	9	1636,46	327,29
21	Хмельницька	5	10	4421,10	884,22
22	Черкаська	9	11	2773,26	554,65
23	Чернівецька	1	1	217,80	43,56
24	Чернігівська	2	2	541,67	108,33
	Разом	96	149	57918,82	11583,76

Джерело: сформовано автором за даними міністерства аграрної політики України

Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання надавалася у розмірі 20%. Перевагами програми найбільш активно скористалися аграрії південних областей України, а саме Запорізька та Миколаївська області : 27 підприємств закупили 38 одиниць техніки на суму 19,1 млн грн.

Сільгосптоваровиробники центральних областей — 26 підприємства — придбали 36 одиниць агротехніки та обладнання на 10,3 млн грн. Машинно-тракторний парк 14 сільгоспідприємств Сходу поповнився 29 одиницями нової техніки, за яку заплатили 11,8 млн грн. У Західній Україні 7 агропідприємств закупили 9 одиниць вітчизняної техніки на суму 4,0 млн грн.

На нашу думку, основною причиною невиконання державної програми фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників через часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, являється низька якість вітчизняної сільськогосподарської техніки порівняно з іноземною аграрною технікою, саме це спонукає потенційних учасників не брати участі у запропонованій державній програмі. Також слід зазначити, що перелік техніки та обладнання, вартість яких частково компенсувалася за рахунок бюджетних коштів, формувався комісією, яка була утворена Міністерством економічного розвитку України.

Для того, щоб економіка України мала стабільну тенденцію до зростання, повинна бути розроблена стратегія розвитку підприємств, яка буде спрямована на підвищення їх конкурентоспроможності, продуктивності та створення робочих місць. Головним напрямком розвитку є зростання інноваційного сектору виробничої діяльності аграрних компаній.

Інновації ми розглядаємо як розробку та комерціалізацію продуктів, процесів та послуг, що є новими для фірми, новими для компанії, ринку або у світі. Прибуткова діяльність компанії залежить від виявлення проблем та створення нових ідей для впровадження нових рішень і розповсюдження нових технологій в сектор виробництва. Це часто вимагає значних інвестицій у дослідження та розробку інноваційних проектів. Також поглинання інновацій ми розглядаємо як підмножину інновацій, що представляють собою процес застосування існуючих технологій, процесів та продуктів у новому середовищі, де вони ще не були перевірені, тобто вони є "новими для фірми". Основним шляхом реформування політики уряду України, що підвищить потенціал розвитку НДДКР та інновацій в країні має бути процес застосування наступних

реформ: поліпшення інвестиційного клімату шляхом вдосконалення ринкового середовища для стимулювання інвестицій в наукові дослідження та розробки; державне фінансування аграрних підприємств, шляхом підтримки спільних винаходів та сприяння міжнародному співробітництву і розповсюдження отриманих інноваційних результатів; реформування системи фінансування інноваційної діяльності для посилення прикладних досліджень та задоволення потреб українських сільськогосподарських підприємств; підтримувати міжнародні міждисциплінарні дослідження та підтримувати зв'язки з відповідними установами та організаціями в Україні та за її межами; продовжувати вдосконалювати якість людського капіталу та вдосконалювати наявність спеціалізованих навичок, які повинні йти на інноваційний та технологічний розвиток, щоб принести найбільшу ефективність від інноваційних проектів.

За результатами дослідження можна стверджувати, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності економіки України у 2016 році були власні кошти підприємств та організацій, що становили 94,86 %.

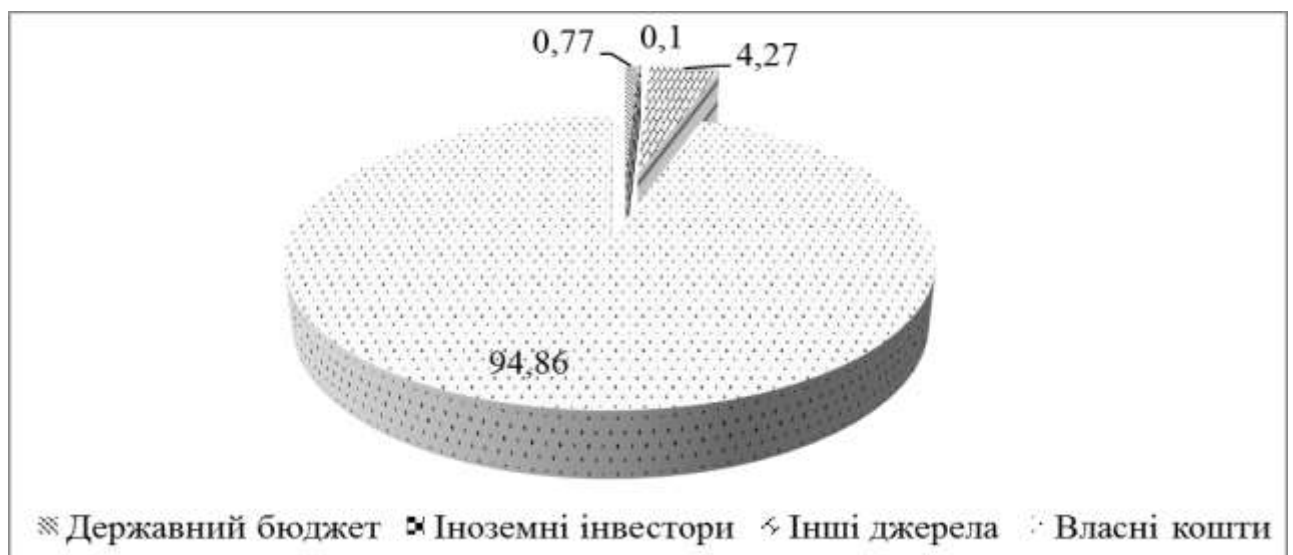

Рис. 3.1. Частка джерел фінансування інноваційної діяльності України в загальній структурі фінансування, 2016 р.

Джерело: Державна служба статистики України

Україна не була інвестиційно-привабливою у 2016 році, адже частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок іноземних інвесторів становила 0,1 %. Державний бюджет складає 0,77 %, що є достатньо низькою часткою, порівняно з іноземними високорозвиненими країнами. Тому нагальним питання є розробка моделі державного фінансування інноваційного розвитку економіки країни.

Додатковим інструментом для аналізу державних витрат на інновації є так звана "Послідовна модель", яка розподіляє інноваційний розвиток на кілька різних етапів. «Послідовна модель» була розроблена професором Аусервальдом і Бранскомбом у 2003 році та широко застосовується у США. Дана модель поділяється на п'ять умовних етапів інноваційного процесу: дослідження, концепція - винахід, розробка технологій на ранній стадії, розробка продукту та його комерціалізація.

Рис. 3.2. П'ятиступенева модель інноваційного процесу

Джерело: Аусервальд і Бранскомб (2003)

Державне втручання є найбільш необхідним на перших трьох етапах інноваційного процесу. Викликати нову ідею, зробити її прототип та розвивати даний інноваційний продукт. У малих сільськогосподарських підприємствах

недостатньо знань та досвіду для розробки самої інноваційної ідеї, яку потребує те чи інше аграрне підприємство. Інноваційні продукти, які знаходяться на ранніх стадіях розробки несуть великий ризик, в результаті деякі підприємства просто не наважуються на розгортання інноваційної ідеї, тому в таких ситуаціях необхідно гарантувати хоча б часткову компенсацію за рахунок державного бюджету.

Кінцевою метою українського уряду має бути глобальна розробка інноваційних технологій, а також підтримка підприємців по всій країні. Державна програма технічної допомоги підприємствам має бути спрямована на вдосконалення навичок управління та підвищення конкурентоспроможності національних інноваційних розробок.

Наведену державну програму технічної допомоги підприємствам ми пропонуємо реалізувати через інноваційний бізнес-інкубатор — спеціалізований бізнес-інкубатор, в якому створенні умови для розроблення і застосування суб'єктами малого та середнього підприємництва інноваційних технологій.

Інноваційний бізнес-інкубатор – це організаційна структура, метою якої є створення сприятливих умов для ефективної діяльності новоутворених малих інноваційних фірм, що реалізують нові наукові ідеї-новації. Інноваційні бізнес-інкубатори допоможуть нарощувати інноваційний потенціал в країні та підтримувати кваліфікованих підприємців шляхом поєднання міжнародних навчальних поїздок та наукових стажувань.

Інноваційний бізнес-інкубатор — спеціалізований бізнес-інкубатор, в якому створенні умови для розроблення і застосування суб'єктами малого та середнього підприємництва інноваційних технологій [99].

Інноваційний центр (англ. innovation center) — Типова назва бізнес-інкубатора, часто використовується в сполученні з терміном «технологічний центр». Використання цього терміну вказує на орієнтацію на нові, інноваційні, але не обов'язково технологічні компанії (наприклад, центр по зв'язках із громадськістю/рекламі)[130].

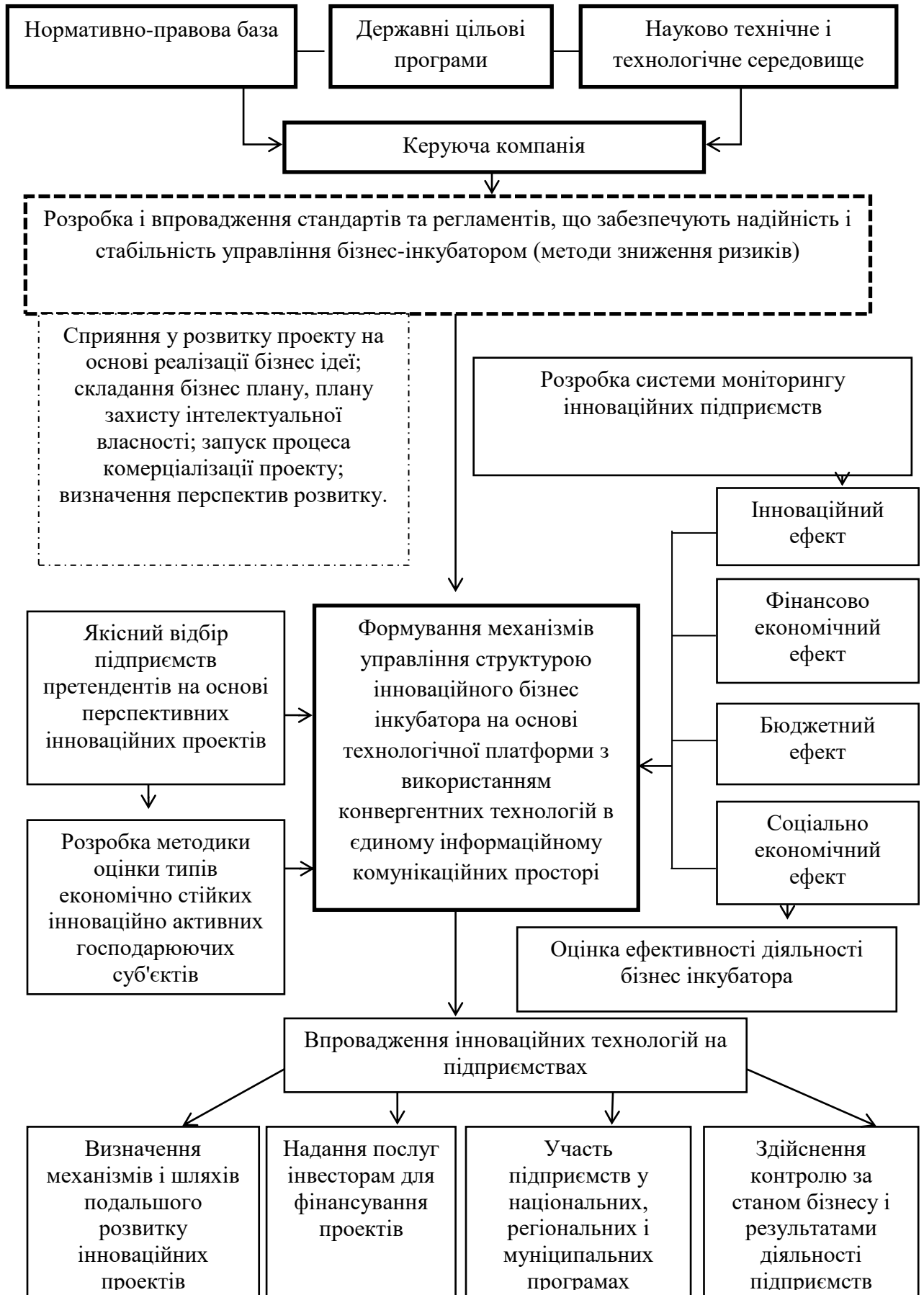

Рис.3.3. Моделювання державного інноваційного бізнес – інкубатору

Джерело: розроблено автором

При впровадженні даного інноваційного бізнес інкубатору та його процес має супроводжуватися наступними принципами:

Рис. 3.4. Принципи створення державних інноваційних інкубаторів

Джерело: Розроблено автором

Також, існують інкубатори, які функціонують при академічних інститутах, вищих навчальних закладах. Вони виступають як сполучна ланка в розробці нововведень між науковими установами і приватним бізнесом, надають ефективну підтримку підприємствам, які мають намір опанувати високотехнологічну продукцію: необхідні консультації науковців, дослідну та лабораторну базу, обчислювальну техніку, можливість користування бібліотекою. Бізнес – інкубатори мають вирішити проблему інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.

Інкубатор - це складний багатофункціональний комплекс, що забезпечує сприятливі умови для ефективної діяльності новоутворених малих та великих інноваційних фірм, які реалізують цікаві наукові ідеї. Таким фірмам у центрах-

інкубаторах надаються численні інноваційні послуги, до яких, зокрема, належать: прокат наукового і технологічного устаткування на певний період; консультації з економічних та юридичних питань; фінансові послуги; експертиза інноваційних проектів (науково-технічна, екологічна, комерційна); інформаційне та рекламне забезпечення. Практика свідчить, що в конкурентному середовищі значно більше інноваційних підприємств виживають у межах інкубаторів, ніж поза ними.

Також в результаті анкетування фермерських господарств України, ми прийшли до висновку, що їх технічне забезпечення знаходить на низькому рівні, та доцільним буде проведення розробки плану кооперації, співробітництва між сільськогосподарськими підприємствами та регіональної конвергенції.

Головними завданнями плану кооперації мають бути: сприяння передачі технологій або комерціалізації досліджень; співпраця між міжнародною та місцевою індустрією; співпраця між вітчизняними підприємствами та іноземними інвесторами; співпраця між українськими науковцями та дослідниками через співпатентування, пошук предметно-орієнтованої платформи дослідження; підтримка підприємницької діяльності у відсталих українських регіонах або інтернаціоналізація.

Рівень підтримки аграрного виробництва, насамперед, характеризує частка бюджетного фінансування в загальнодержавних видатках. Починаючи з 2009 року, коли частка видатків на аграрну галузь (загальні видатки по МАПіП) складала 2,6%, вона постійно знижувалась – до 1,78% у 2013 році, 1,28% у 2014 році, 0,37% у 2015 році у планах на 2016 рік сягнула 0,35 % - рекордно низького рівня.

При цьому, на підтримку безпосередньо сільського господарства (заходи прямої бюджетної підтримки) спрямовувалось не більше половини аграрного бюджету, а решту заходів займали програми фінансування послуг, зокрема освітянські програми, З 2014 року значну їх частину перенесли у видатки іншого міністерства, тому частка видатків на сільське господарство

підвищилась до 70% у структурі. Аналіз цих тенденцій свідчить, що наявна спадна тенденція обсягів прямого бюджетного фінансування і відбувається фактично призупинення фінансування галузі з 2014 року. Окрім того, фактичне виконання програм У 2015 році склало 80 %, загалом по галузі і 60% по фінансуванню сільськогосподарського виробництва.

Таблиця 3.3

**Бюджетна підтримка сільського господарства України
за 2013-2016 рр., млн. грн.**

Показники	Роки							
	2013		2014		2015		2016	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Видатки МАПіП	9062,96	7193,35	6606,98	5501,31	2605,55	2133,73	2382,11	328,93
% у загальних	2,09	1,78	1,43	1,28	0,43	0,37	0,35	0,17
Загальний фон	4665,26	4175,43	3428,63	3359,15	1884,16	1621,89	1615,35	210,50
% у загальних	51,48	58,05	51,89	61,06	72,31	76,01	67,81	64,00
Видатки апарату	4761,35	3613,34	3322,70	2636,82	885,78	525,57	659,69	52,01
% у загальних	52,54	50,23	50,29	47,93	34,00	24,63	27,69	15,81
Загальний фон	1760,59	1668,89	1498,03	1486,35	674,60	449,62	509,70	31,54
% у загальних	36,98	46,19	45,08	56,37	76,16	85,55	77,26	60,64
Структура видатків	100	100	100	100	100	100	100	100
На підтримку с/г	49,17	37,03	33,4	20,13	75,77	70,68	70,22	18,28
Підтримка виробництва	38,15	22,60	29,89	15,74	62,66	63,02	53,06	-
Підтримка Аграрного фонду	11,02	14,43	3,51	4,39	13,11	7,66	17,16	18,28
Соціальні програми	0,49	0,50	0,14	0,17	0,64	1,08	-	-
інші	50,34	62,47	66,46	79,70	23,59	28,24	29,78	81,72
Кредитування	7236,74	7236,74	1431,72	20,5	1429,42	38,14	1419,64	-
Кредити фермерам	27,90	27,90	27,90	15,87	25,60	25,60	15,82	-
Фінансовий лізинг	8,84	8,84	3,82	-	3,82	-	3,82	-
Аграрний фонд	7200,0	7200,00	1400,00	4,63	1400,00	12,54	1400,00	-

Джерело: складено автором за даними Державного казначейства України

Обсяг та структура видатків, закладених у Державному бюджеті на 2016 рік, формують вектор нинішньої аграрної політики держави. Аналіз аграрного бюджету на 2016 рік, проведений науковцями Інституту аграрної економіки, показав, що на фінансування Міністерства аграрної політики і продовольства в 2016 році закладено 2,38 млрд грн., а це майже на 60% менше закладених у бюджеті 2014 року 6,61 млрд грн, і складає лише 18% від середнього значення бюджетів за 2012-2014 рік. У порівнянні з попереднім роком закладено обсяги фінансування нижчі на 10%

Виходячи з того, що досліджувані агрохолдинги поділені на 3 групи за рівнем фінансового забезпечення, а отже доцільним буде створення механізму фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку по даним групам сільськогосподарських підприємства відповідно різні пільгові режими оподаткування.

На шляху активізації інноваційного розвитку агроформувань, основною перешкодою є низький рівень захищеності інтелектуальної власності, оскільки втрата або порушення прав інтелектуальної власності підприємства є не лише втрата репутації, довіри до виробленої ними продукції, але і значна втрата фінансових ресурсів. Для визначення економічної сутності страхування об'єктів права інтелектуальної власності необхідно розглянути існуючі підходи до трактування кожної дефініції даного поняття, в результаті чого можна сформулювати загальне визначення поняття страхування інтелектуальної власності.

Семенова В.Г. вважає, що інтелектуальна власність відображає відносини правового (юридичного) та економічного характеру щодо створення, використання та комерціалізації результатів творчої діяльності [120]. Потоцький М.Ю. вважає, що інтелектуальна власність в господарській діяльності є нематеріальним активом, який може бути внеском до статутного капіталу підприємства [109].

Законодавче визначення права інтелектуальної власності дано у ст. 418 ЦК України, де зазначено, що воно являє собою право особи на результат

інтелектуальної, творчої діяльності або на інший ОПВ, який визначений відповідно до чинного законодавства. Змістом права інтелектуальної власності є особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності [143].

Таблиця 3.4

Підходи до визначення поняття інтелектуальна власність

Автор	Визначення
Смерницький Д.В.	Інтелектуальна власність — це формалізований результат творчої інтелектуальної діяльності, що надає його автору або особі, яку визначено чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється і захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил. Врегульовані законом суспільні відносини стосовно володіння, користування і розпорядження результатами інтелектуальної творчої діяльності становлять інститут права інтелектуальної власності [124].
Рибалкін В.О.	Трактує інтелектуальну власність як відносини належності, володіння, розпорядження та використання продуктів інтелектуальної діяльності[114].
Чухно А.А.	Інтелектуальна власність є особливою формою власності, оскільки вона створюється творчою, інтелектуальною працею і є ідеальним творінням, що ґрунтується на матеріальних носіях [145].
Каніщенко Л.О.	Інтелектуальна власність – це система економічних відносин стосовно володіння, користування та розпорядження ідеальними об'єктами, які виражені в об'єктивованих загальнолюдських надбаннях та новаціях, втілених у науково-технічній, літературній та мистецькій творчості, індивідуалізуючих її суб'єктів[54].

Джерело: Сформовано автором за даними

Отже, інтелектуальна власність являє собою систему економічних відносин між членами суспільства щодо привласнення нематеріальних активів і результатів інтелектуального виробництва.

Розглянемо сутність та існуючі підходи до трактування страхового захисту прав інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність у всьому світі стала об'єктом посиленого захисту, бо в основі майже всіх суспільних перетворень лежить творчий потенціал цього суспільства, його інтелектуальний капітал. У державах створюються спеціальні системи і механізми державного захисту об'єктів інтелектуальної власності. Одним із важливих інструментів такого захисту є законодавче врегулювання прав інтелектуальної власності [136]. Страхування є одним із найважливіших елементів системи економічних взаємовідносин, суть якої полягає у наданні страховою компанією за встановлену договором страхову плату (страхову премію) фінансового захисту суб'єктам господарювання і громадянам при настанні страхового випадку в результаті виникнення застрахованого ризику або переліку ризиків [40]. Страхування - це спосіб захисту майнових інтересів громадян в умовах ринкової економіки. Кожна людина має знати, як вона може обмежити свій ризик і скільки їй це коштуватиме [126]. Ст.1 Закон України Про страхування від 7 березня 1996 року №85/96-ВР визначає страхування як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів[112].

В наступній схемі відображені економічні взаємовідносини, пов'язані зі створенням, використанням і охороною об'єктів права інтелектуальної власності та можливими ризиками, які виникають при використанні об'єктів права інтелектуальної власності. Автори об'єктів права інтелектуальної власності, патентовласники та правонаступники передають об'єкти права інтелектуальної власності інноваційному підприємству, яке вже в свою чергу (на свій власний розсуд) може або застрахувати винахід на ринку страхових послуг, сплативши страхові внески, або ж одразу відправити інноваційну

продукцію на ринок товарів та послуг, стикнувшись не лише з легальними конкурентами, а й з виробниками контрафактної продукції. В господарській діяльності підприємство може випадково і не навмисно порушити права інтелектуальної власності третіх осіб, щиро вважаючи себе за результатами проведення патентних досліджень вправі використовувати будь-які винаходи або інші об'єкти інтелектуальної власності, що може поставити під загрозу власне існування самої компанії [40].

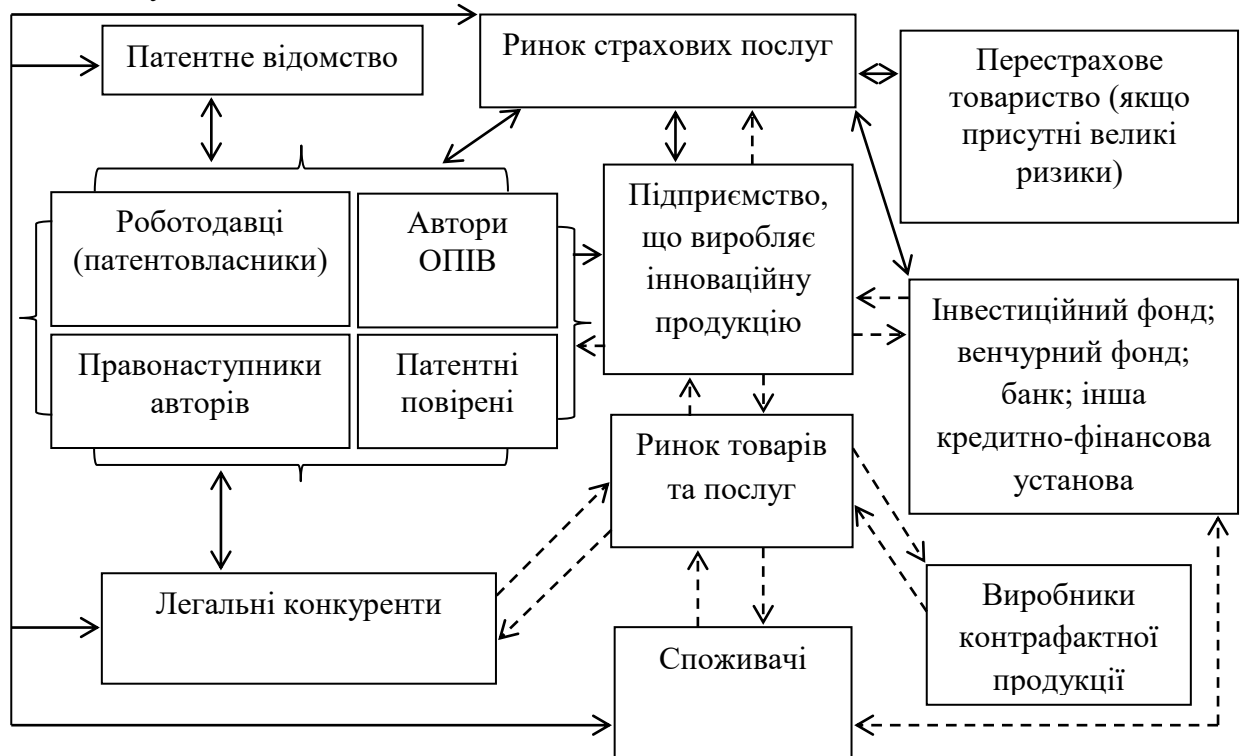

Рис.3.5. Система економічних взаємовідносин щодо створення, використання й охорони об'єктів права інтелектуальної власності та супроводжуваними ризиками, що обумовлені використанням ОПІВ

Джерело: розроблено автором за даними [40]

Так, наприклад, у 2002 році американський суд зобов'язав корпорацію Sony виплатити 90,7 млн. дол. США фірмі-розробнику ігрового обладнання Immersion. Японська компанія нелегально використовувала у своїх ігрових приставках PlayStation запатентовані Immersion технології. Сума, яку повинна виплатити Sony, втричі перевищувала середньорічну виручку Immersion [159]. На сьогоднішній день патентні війни займають світові масштаби та оперують

мільярдами дол. США. Так, уберезні 2013 року Федеральний суд у Сан-Хосе, Каліфорнія, США, присудив корпорації Samsung до виплати 1,05 млрд. дол. США за незаконне використання її патентів на програмне забезпечення і дизайн смартфонів[157]. Окрім виплати компенсаційної суми, ще й сама патентна тяганина несе за собою значні витрати і припускає певний ступінь ризику, як для патентовласника, якого можуть позбавити патентних прав, так і для відповідача, бізнес якого може переслідуватись, в разі якщо його відповідальність буде доведена[40].

В сучасних ринкових умовах, щоб захистити інтелектуальну власність на першому місці є методи економічного захисту, одним з яких є страхування. На ринку страхових послуг, в часи сьогодення стрімко розвивається страхування інтелектуальної власності, який потребує ретельного аналізу та вивчення сильних та слабких сторін.

3.2. Формування системи ризик-менеджменту інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві

Сільськогосподарські підприємства щодня мають справу з великою кількістю ризиків щодня. Не знаючи, яка буде погода в цьому році, чи зростуть ринкові ціни на сільськогосподарську продукцію, змушені приймати управлінські рішення на основі недостовірної інформації. Тому вірогідним є втрата врожаю, прибутку та ін. Кожного разу фермер вирощує сільськогосподарські культури з ймовірністю їх знищення несприятливими погодними умовами. Кожного разу, коли відбувається купівля та продаж наприклад телятини, вони ризикують втратити фінансові ресурси, якщо ринкові ціни на яловичину зростають чи падають.

Для селянина посадка насіння не може гарантувати прибуток наприкінці урожайного сезону. Посівні площі можуть бути знищені через непередбачені

погодні чинники, такі як посуха, вогонь або мороз. Дикі тварини, комахи та інші шкідники можуть негативно позначитися на рослинництві, а бур'яни можуть затримувати ріст сільськогосподарських культур. Ці та інші непередбачувані фактори створюють дуже великий ризик для виробників сільськогосподарських культур.

Ризик-менеджмент – це сукупність принципів, методів і форм управління організацією та її поведінкою в зовнішньому середовищі в умовах невизначеності та конфліктності. У рамках ризик-менеджменту вирішуються три основні завдання: профілактика виникнення ризиків; мінімізація збитку, спричиненого ризиками; максимізація додаткового прибутку, який отримує підприємство внаслідок управління ризиками. Основна мета ризик-менеджменту – це зменшення або ліквідація можливих втрат від ризику, тому визначення принципів та функцій управління ризиком мають суттєве значення для застосування ризик-менеджменту на підприємстві [96].

Основними завданнями ризик-менеджменту як науки є: пояснення природи управлінської діяльності в галузі ризикології; встановлення причинно-наслідкових зв'язків в управлінських процесах; виявлення умов, за яких спільна праця виявляється найбільш ефективною.

Переваги ризик-менеджменту полягають в тому, що: є основою для підвищення ефективності стратегічного планування; дає змогу уникати цінових несподіванок; поліпшує ефективність діяльності компанії; дає змогу оптимально використовувати ресурси; сприяє більшій відкритості діяльності керівництва і поліпшує комунікації; забезпечує вище керівництво стислим оглядом головних ризиків, а також відомостями про ресурси, які виділені для впливу на високі ризики; дає менеджерам ефективну і послідовну методологію вивчення ризиків; покращує ведення обліку компанії; орієнтує топ-менеджмент на використання факторів ризик-можливостей для підвищення вартості банку.

Ризик-менеджмент передбачає дотримання таких основних принципів: зваженість, участь, безперервність, обережність. Принцип зваженості означає, що серед різноманітних альтернативних варіантів компанії потрібно обрати

такий, що забезпечував би оптимальне співвідношення між ризиком та дохідністю відповідно загальній стратегії компанії. Принцип участі полягає в обов'язковому залученні до процесу управління ризиками керівників департаментів, підрозділів, спеціалістів, а також фінансових служб. Принцип безперервності полягає в тому, що управління ризиками здійснюється поетапно і не повинно перериватися, оскільки постійно змінюється стан компанії та його клієнтів і ділових партнерів, відбуваються цінові зміни на фінансових та товарних ринках. Тому необхідно постійно відстежувати рівень можливих ризиків та їхній вплив на очікувані результати діяльності компанії.

Принцип обережності зумовлений тією обставиною, що оцінка ризиків здійснюється в умовах невизначеності і динамічності фінансових ринків, а також прийняттям під час оцінки ризиків певних припущень, пов'язаних із вірогідним характером ризику. Кожна виконана компанією операція несе в собі ризик і має супроводжуватись здійсненням операції, що хеджує, страхує або обмежує ризик цієї операції [58]. Актуальність управлінських рішень на сільськогосподарських підприємствах походить від зростаючого числа факторів, обставин та величезний потенціал безперервних змін.

Зміни можуть бути викликані декількома або навіть різноманітним процесів: стрімкий розвиток науки про генетику, нові практичні результати вибору нових сортів сільськогосподарських культур і нові породи репродуктивних домашніх тварин; швидкий розвиток технічних наук, нові можливості для модернізації сільськогосподарської техніки; основні події в практичній інженерії полегшують впровадження новітніх технологій сучасного сільськогосподарського виробництва, які можуть суттєво покращити економічну ситуацію та ефективно використовувати відходи від первинного використання сільськогосподарських виробничих ресурсів; парадоксальна гнучкість звичайного виробництва сільськогосподарського продукту та сучасний сільськогосподарський товарний ринок все більше накладає специфічні вимоги до управління компанії; загальне збільшення можливостей знань у всіх секторах виробництва та послуг створює специфічні проблеми в

українському сільському господарстві, яке пов'язане з управлінням сільськогосподарським підприємством та аграрним професіоналізмом.

Розглянемо основні дієві інструментами, які можуть зменшити рівень ризиків на сільськогосподарському підприємстві.

Рис. 3.6. Інструменти зменшення рівня ризиків виробництва на сільськогосподарських підприємствах.

Джерело: Розроблено автором

Диверсифікація продуктів може допомогти знизити виробничий ризик для сільськогосподарських виробників. При вирощуванні більше однієї культури та худоби, фермери можуть зменшити ризик в цілому. Наприклад, виробник, який займається молочним скотарством та вирощує кукурудзу не залежить повністю від одного продукту. Таким чином, його ризик повної втрати виробництва через ранні морози будуть менші, ніж якби фермер вирощував тільки кукурудзу.

Виробничий ризик також може бути зменшений зі зростанням надлишкової виробничої забезпеченості. Наприклад, якщо погодні умови потребують відкладення посіву, фермер з достатньою забезпеченістю техніки або робочої сили зможе вчасно засіяти посадковий матеріал.

Подібним чином виробники тваринницької продукції з достатньою забезпеченістю продуктами харчування для тварин може знизити ризик втрати,

якщо є посуха, вогонь або якась інша подія. Використання орендних угод також допоможе зменшити виробничий ризик. Фермер ділить виробничий ризик з землевласником. Наприклад, є договір про частку зерна, яку землевласник отримає в разі врожайності як орендна плата. Якщо врожайність мала або значно знизилася від запланованої і землевласник отримає меншу кількість, оскільки ризик ділиться між фермером та землевласником. Маючи гарну та найновішу інформацію, можна значно зменшити ризик, який пов'язаний з сільськогосподарським виробництвом. Сільськогосподарські компанії, а також університети постійно проводять дослідження щодо тестування та розробки нових способів виробництва різних сільськогосподарських товарів.

Фермер, який добре проінформований і слідує новій і перевіреним виробничій практиці, може зменшити його виробничий ризик, наприклад, сільськогосподарський виробник, який знає як слід правильно доглядати за тваринами, може допомогти уникнути багатьох хвороб, значно знижуючи ризик виробництва та повної втрати ВРХ. Фермер, який усвідомлює проблему нещодавно запідозрених хвороб рослин, також негайно застосовує хворобостійкі пестициди і може захистити його урожай від знищення.

На основі ретельного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду фінансового забезпечення підприємств доцільним є розроблення плану управління ризиками при впровадженні інновацій та ефективному використанню потенціалу аграрних компаній.

Успішний розвиток інноваційного процесу вимагає не лише прискорених розробок високоякісного інноваційного виробництва, але й активного його практичного застосування. Малі сільськогосподарські підприємства країни не мають достатніх власних грошових ресурсів на придбання інновацій та мають проблеми в отриманні кредитів на розвиток та впровадження інноваційних проектів. Розглянемо деталізовану схему прийняття управлінських рішень щодо впровадження інноваційних проектів (ІП) на сільськогосподарських підприємствах.

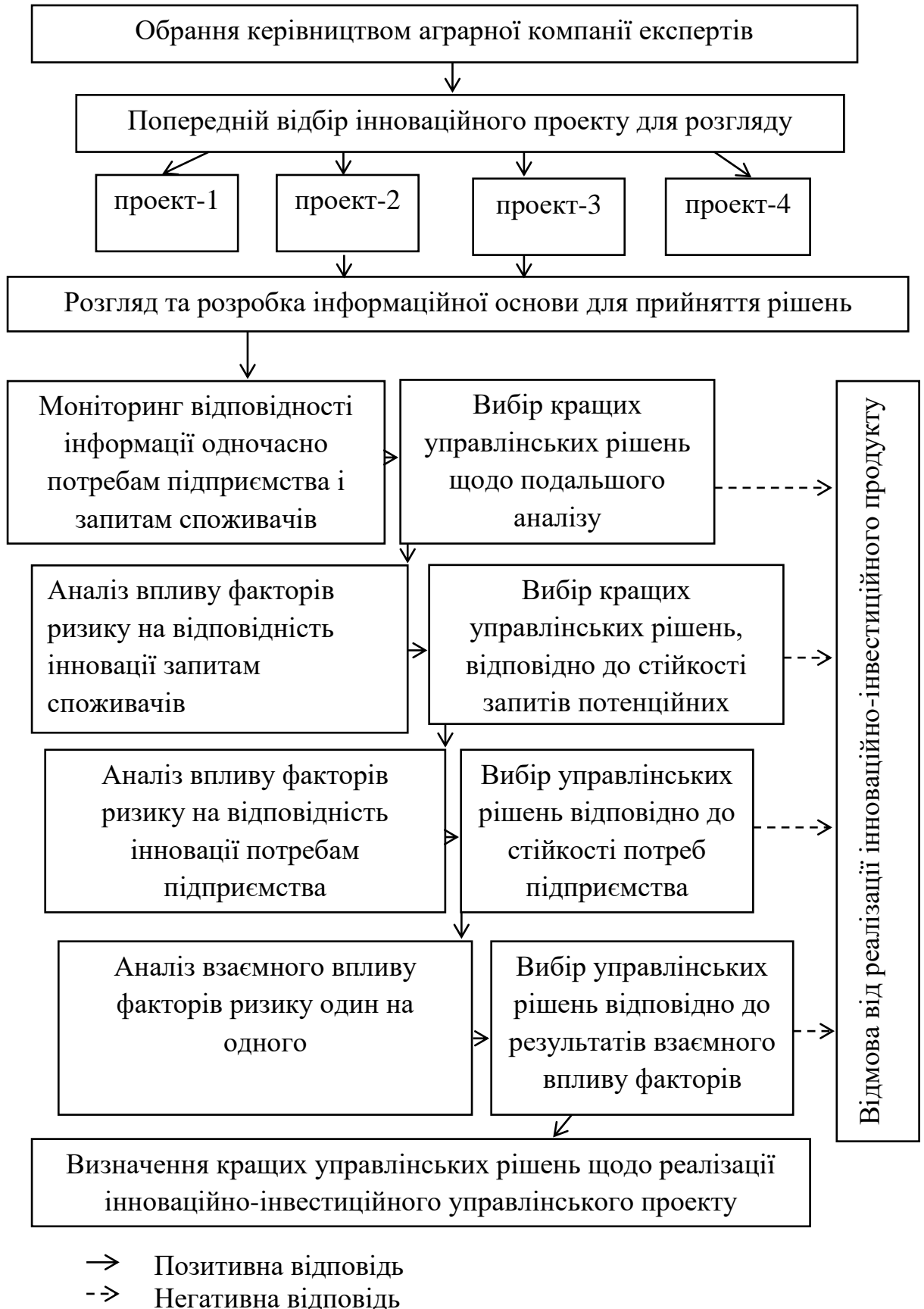

Рис. 3.7. Схема прийняття управлінських рішень щодо впровадження інноваційно-інвестиційного проекту розвитку аграрної компанії

Джерело: розроблено автором

Процес прийняття управлінських рішень щодо впровадження інноваційно-інвестиційного проекту на аграрному підприємстві цими етапами не обмежується. Він містить також: техніко-економічне обґрунтування інноваційних проектів, визначення джерел фінансування, узгодження ресурсного та сировинного забезпечення (кадрового, інформаційного тощо), оцінку інвестиційної привабливості інноваційного проекту і т. ін.

Керівництву аграрних підприємств потрібно дотримуватися принципу централізації управління інноваційним процесом, що прискорить процес вирішення організаційних питань компанії, поліпшить якість контролю над процесом впровадження інноваційного проекту та підвищить ефективність інноваційної діяльності аграрної фірми.

Таблиця. 3.5

Централізація управління інноваційно-інвестиційним розвитком в аграрній компанії

Етапи ІР	Керівництво компанії	Функціональні підрозділи		
		маркетинг	виробництво	фінанси
Планування ІД	З, В	Р	У	У
Дослідження ринку	З	В, Р	-	-
Вибір ІІ	З, В	Р	-	-
Оцінка ризиків	З, В	Р	-	-
Комерційне виробництво	З, В	Р	Р	Р

Умовні позначення: З – затвердження, В – відповідальність; У – узгодження;

Р – реалізація

Джерело: Розроблено автором

Інновації, по суті, мають широкий спектр ризиків. Незважаючи на те, що компанії вже давно витрачають великі фінансові ресурси для управління цими ризиками, невизначеність навколо інновацій продовжує заважати багатьом невідготовленим аграрним новаторам, які вперше переходять на інноваційний ринок. Коли менеджери беруть участь у процесі інноваційного управління, а саме займаються мінімізацією інноваційного ризику, вони, як правило, роблять

це без довгострокового прогнозування або неякісного прогнозування, яке не відповідає конкурентним ринковим умовам сьогодення. Як наслідок, численні ряди невдач при впровадженні інноваційних проектів не обов'язково залежать від самих інновацій, а від процесу управління, який використовується для визначення способу впровадження інноваційних проектів.

Тому, ми пропонуємо використовувати три основні правила в процесі управління інноваційним ризиком на сільськогосподарських підприємствах: вияснити, що інноваційний проект має право на існування і потребує подальшої розробки з одночасною оцінкою ризику його впровадження; кожна інноваційна модель має свій набір обмежень. Існує два поширені типи обмежень для інноваційних проектів (неправильний інноваційний проект або недосконалість інноваційного проекту); очікування непередбачуваних ситуацій.

Виходячи з вище викладеного, актуальним питанням є забезпечення інноваційно-інвестиційного захисту підприємства, адже майстерне поєднання інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства з ефективним використанням залучених фінансових ресурсів (інвестицій), забезпечує високу конкурентоздатність продукції підприємства на сучасному ринку товарів та послуг.

Давідов М.В. вважає, що інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств – це складна динамічна система, що ґрунтується на комплексі фінансово-економічних важелів і стимулів, яка поєднує технологічні процеси та форми організації виробництва на основі найновіших досягнень науки і техніки із формами їх багатостороннього фінансування [27]. Своєчасне виявлення можливих загроз інноваційно-інвестиційного розвитку сприяє зростанню економічної безпеки підприємства. Безпека інноваційно-інвестиційної діяльності полягає у виявленні та протидії внутрішніх та зовнішніх загроз ефективній діяльності підприємства з метою забезпечення росту рентабельності бізнесу та реалізації завдань статутної діяльності підприємства [100].

В наступній таблиці систематизовано основні групи зовнішніх та внутрішніх загроз (на рівні держави та підприємства) інноваційно-інвестиційного процесу.

Таблиця 3.6

Внутрішні та зовнішні загрози інноваційно-інвестиційного розвитку

Загрози інноваційно-інвестиційного процесу	Загрози зовнішні	Загрози внутрішні (на рівні держави)	Загрози внутрішні (на рівні підприємства)
1. Політичні	Нестабільність політичних зв'язків (зовнішня агресія, відсутність підтримка світової спільноти тощо)	Форс-мажорні обставини (війна, стихійні лиха, техногенні аварії тощо)	Відсутність чіткої інноваційної політики
2. Економічні	Зміна політико-економічної орієнтації країни-інвестора	Нестабільність законодавства щодо інвестиційно-інноваційного процесу	Низький рівень техніко-технологічного потенціалу
3. Інформаційні	Втрата позицій у зв'язку із діяльністю міжнародної економічної розвідки	Відсутність інформаційної підтримки, низький рівень моніторингу	Низький рівень інформаційної безпеки бізнесу
4. Фінансові	Фінансова криза	Нестабільність вітчизняної валюти, фінансова криза	Нестабільний фінансовий стан підприємства
5. Кадрові	Витік кадрів за кордон	Низький рівень фахової підготовки спеціалістів в галузі інновацій	Низький рівень кадрового потенціалу підприємства

Джерело: Сформовано автором за даними [48]

Статистичні дослідження дозволяють виявити основні загрози інноваційно-інвестиційної діяльності в реальному секторі економіки України, зокрема [100]: нестача власних коштів (80,1 % обстежених підприємств); великі витрати на нововведення (55,5 %); недостатня фінансова підтримка держави

(53,7 %); високий економічний ризик (41 %); тривалий строк окупності нововведень (38,7%); відсутність коштів у замовників (33,3 %).

Вище наведені результати дослідження свідчать, що на сьогоднішній день сільськогосподарські підприємства потребують ефективно розробленого плану впровадження інноваційно-інвестиційного захисту.

На нашу думку інноваційний захист є невід'ємною частиною стабільного економічного розвитку підприємств. На сьогодні, інноваційний захист є кінцевим результатом, що планується досягнути при запровадженні того чи іншого інноваційного проекту, та загроз пов'язаних з науково технічними розробками, ноу-хау, станом технологій підприємства та технологічним рівнем на якому знаходиться підприємство та його готовністю до втілення таких розробок та технологій. Під інноваційним захистом підприємства ми розуміємо заплановану, цілеспрямовану та комплексну діяльність підприємства щодо захисту кожного з інноваційних елементів бізнесу певного підприємства, обумовлену науково технічним прогресом та спрямовану на діючі технологічні процеси, характер управління інноваційною продукцією, що випускається підприємством з метою випуску конкурентоспроможної продукції й технологій на рівні міжнародних стандартів. Отже, інноваційний захист полягає у забезпеченні високого рівня протекції стабільного інноваційно-технічного розвитку підприємств. Інвестиційний захист на підприємстві також займає вагомe значення, оскільки сьогодення диктує важкі умови для стабільного інвестування в підприємства України.

Підприємства змушені постійно пристосовуватися до недосконалості та постійної змінності законодавчої бази, нестачі кваліфікованих кадрів, зношеності основних засобів, дефіциту обігових коштів, жорсткої грошової і податкової політики держави, неплатоспроможності партнерів тощо. Усе це знижує можливості підприємств до фінансування та реалізації інвестиційних проектів, підвищує інвестиційні ризики і, як наслідок, знижує рівень їх інвестиційної безпеки [93]. Ми вважаємо, що інвестиційну захист підприємства доцільно розглядати як процес забезпечення стабільного та регулярного

інвестування в діяльність підприємств для досягнення поставлених ним цілей. Слід зауважити, що відносно сільськогосподарських підприємств інвестиційний захист слід розглядати в контексті гарантування інвестування фінансових ресурсів в підтримання діючих сільськогосподарських потужностей, реалізацію нових аграрних проєктів та створення нових технологічних процесів та технологій.

Узагальнюючи визначення сутності інноваційного та інвестиційного захисту ми пропонуємо авторське визначення інноваційно-інвестиційного захисту підприємства, що означає досягнутий високий рівень протекції його інноваційно-інвестиційної діяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що досягається інтенсифікацією можливостей інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства, забезпечуючи мінімізацію загроз на шляху стабільного інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства. Основні етапи впровадження інноваційно-інвестиційного захисту підприємства представлені в наступній таблиці.

Таблиця 3.7

Етапи впровадження інноваційно-інвестиційного захисту підприємства

Етапи	Характеристика
1	Визначаються структурні елементи шляхом поділу за інноваційними зонами господарювання
2	Фрагментація за інвестиційними проєктами у кожній інноваційній зоні господарювання підприємства. Стабільний інноваційно-інвестиційний захист залежить від ефективного впровадження інноваційно-інвестиційного захисту в кожному із сегментів господарювання підприємства.
3	Ідентифікація інноваційно-інвестиційних загроз підприємства, враховуючи внутрішні та зовнішні фактори. Оцінка інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства.
4	Коригування інноваційно-інвестиційного проєкту (при необхідності)
5	Прогнозування загроз на інноваційно-інвестиційний захист певних інноваційних зон господарювання та проведення оцінки загального інноваційно-інвестиційного захисту підприємства.
6	Формування комплексного висновку щодо стану інноваційно-інвестиційного захисту підприємства.

Джерело: Розроблено автором

Своєчасне виявлення інноваційно-інвестиційних загроз на підприємстві є найголовнішою умовою стабільного інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства, адже інвестори мають бути стовідсотково впевнені в отриманні майбутніх дивідендних виплат після впровадження інвестиційного проекту, що стане запорукою довгострокового інвестування в інноваційний потенціал підприємства.

3.3. Створення і реалізація інноваційних фондів та екологоорієнтованих проектів інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств

Багато країн використовують інноваційні фонди в аграрному секторі економіки для підтримки інноваційних проектів сільськогосподарських підприємств. Ці кошти створюють платформу для інноваційної діяльності, надаючи фінансову допомогу, чим мотивують та стимулюють до ефективної господарської діяльності.

Також загальновідомими засобами для фінансування екологічно орієнтованих інноваційних фондів є гранти. Гранти використовуються для заохочення різноманітних заходів, таких як наукові дослідження, які покращують якість нових сільськогосподарських технологій, послуг. Таким чином, гранти повинні координуватися з іншими інструментами державної політики, а їхній потенціал повинен перевищувати їх вартість.

Розглядаючи процес інноваційно-інвестиційного розвитку в екологічному аспекті, слід відмітити вагомий вплив даного елементу господарської діяльності підприємства на навколишнє середовище. Отже, процес інноваційно-інвестиційного розвитку: підтримує та реалізує господарську діяльність спрямовану на підвищення якості навколишнього середовища; стимулює зменшення еколого небезпечних відходів і викидів, а також переробку і раціональну утилізацію відходів отриманих підприємствами в

результаті господарської діяльності, а отже сприяє мінімізації шкідливого впливу на навколишнє середовище; сприяє виробництву, а також фінансовому забезпеченню екологічно чистої продукції і впровадженню відповідних екологічно безпечних технологій; сприяє сталому регіональному розвитку країни.

Дослідницькі гранти еколого орієнтованих фондів можуть забезпечувати фінансування досліджень через конкурси на основі наукових конференцій, семінарів та ін. Також гранти можуть зосередити зусилля науковців на високопріоритетних дослідженнях або нових сферах інноваційного розвитку; підвищити релевантність і якість сільськогосподарських досліджень, підвищення кваліфікації робітників сільськогосподарської галузі та їх навчання; сприяти партнерству в наукових дослідженнях та використанню дослідницьких ресурсів; допомогти розвинути більш ефективну та плюралістичну систему досліджень.

Проблеми, що виникають у процесі надання грантів, включають брак якісного проектування та обмежені адміністративні витрати. Якщо говорити про державні гранти, слід відмітити, що не всі заявники можуть отримати кошти, також відмічається значне обмеження максимальної суми гранту на одну заявку, та обмеження в розмірах компаній, які можуть подавати заявки. Першим кроком у розробці грантової системи є визначення того, які цілі та стратегії вона буде підтримувати. Більша частина фінансування повинна бути спрямована на пріоритетні завдання. Важливо також чітко вказати, які зацікавлені сторони можуть подавати заявку на отримання гранту на інноваційну діяльність. Грантова система повинна надавати більш високий пріоритет інвестиціям у ноу-хау, сприяючи витратам на технічну допомогу, розвиток потенціалу, послуги та навчання.

Критерії відбору отримувачів гранту повинні відображати цілі надання гранту, інноваційні схеми, мають підкреслити актуальність інновації, її якість, мають бути зазначені економічні висновки стосовно інноваційного проекту, перспективи підвищення стійкості інноваційного проекту, розробку планів

щодо поширення результатів, а найголовніше мають відповідати більше цілям економічного розвитку країни.

Також найважливішим критерієм відбору потенційних отримувачів грантів мають бути докази подальшої підтримки досліджень при закінченні грантового фінансування.

Рис. 3.8. Критерії відбору потенційних грантодержувачів

Джерело: розроблено автором

Не менш важливим питанням в процесі реалізації грантової системи є регулярне проведення моніторингу та оцінки ефективності інновацій на аграрних підприємствах. Моніторинг та оцінка є основними засобами для відстежування результатів інноваційного фінансування. Висококваліфіковані співробітники повинні займатись питаннями реалізації і впровадження грантових систем. Адже, велика кількість грантоотримувачів не знають елементарних вимог щодо реалізації грантів, в чому попередні мають їм допомогти в'яснити всі спірні питання.

Ефективна діяльність грантових систем полягає в забезпеченні розробки чітких та відповідних показників, за допомогою яких можна проводити ранній

та суворий моніторинг з регулярним звітуванням про результати діяльності та візити на місця реалізації інноваційного проекту, використання інформаційної бази для регулярного перегляду даних моніторингу, та найважливіше проведення оцінки впливу інноваційного фонду на діяльність аграрної компанії. Слід також зазначити, що правильно поставлені цілі інноваційного фонду основним чинником їх стабільної та ефективної діяльності в довгостроковій перспективі.

Наведемо основні цілі діяльності інноваційного фонду: зміцнити національну сільськогосподарську дослідницьку систему шляхом більш інтенсивного залучення різних зацікавлених сторін; сприяти дослідницькому партнерству та співпраці між національними та міжнародними, приватними та державними установами; сприяти максимізації співробітництва між різними установами та науковими організаціями у веденні та управлінні сільськогосподарськими дослідженнями; поліпшити якість досліджень та інновацій шляхом вибору інноваційних проектів на основі суворого технічного огляду наукових досліджень та реальних очікуваних результатів, які б відповідали різним агроекологічним зонам країни; збільшити загальне фінансування інноваційних досліджень шляхом мобілізації коштів великих аграрних компаній та інших джерел; залучити університети у вирішення проблем сільського господарства шляхом прийняття участі наукових співробітників, викладачів та аспірантів у сільськогосподарських дослідницьких проектах; підтримка впровадження вже існуючих сучасних технологій та інноваційних ідей у дослідницькій системі.

Ефективне управління в інноваційній системі, може здійснюватися через державні органи влади, які забезпечать стабільний механізм фінансування інноваційного фонду та будуть підтримувати його в довгостроковій перспективі. Розглянемо рівні державного управління інноваційними фондами екологічної спрямованості.

Таблиця 3.8

Узагальнена структура управління інноваційним фондом

Державний орган	Обов'язки
Головне управління	Відповідальний за загальну програмну політику. Наглядає за операціями, встановлює пріоритети програми, нагороджує грантами та представляє програму фінансовим агентствам. Забезпечує тісний зв'язок між критеріями вибору, які використовуються для оцінки інноваційного проекту та системні цілі, до яких повинен сприяти інноваційний фонд.
Технічний консультативний комітет	Забезпечує технічну підтримку для планування програм та встановлення пріоритетів, консультує про вибір рецензентів та моніторингу технічної якості дослідницьких інноваційних проектів. Цей комітет може бути підкомітетом головного управління або може об'єднатись з групою технічної оцінки, описаною нижче.
Секретаріат	Відповідальний за управління програмами та проведення щоденних операцій. Забезпечує підтримку управлінської та технічної допомоги інноваційного фонду та полегшує зв'язок щодо програмних операцій.
Група технічної оцінки	Відповідальний за оцінку та ранжування отриманих запитів інноваційних проектів. Робить рекомендації щодо їх фінансування.
Апеляційний орган	Відповідальний за вирішення будь-яких клопотань, які можуть виникнути за рішеннями рецензентів або комітету з затвердження інноваційних проектів.

Джерело: розроблено автором

Не менш важливим є питання розвитку та правила фінансування на місцевому, регіональному і національні рівнях, вирішення якого буде сприяти ефективному розвитку національного сільського господарства. Щоб вирішити дане питання, при проектуванні інноваційного фонду слід ідентифікувати

стратегічне бачення місцевого, регіонального та національного розвитку інноваційних фондів. Більш детально розглянемо складові механізму розвитку інноваційних фондів на місцевому, регіональному та національному рівнях.

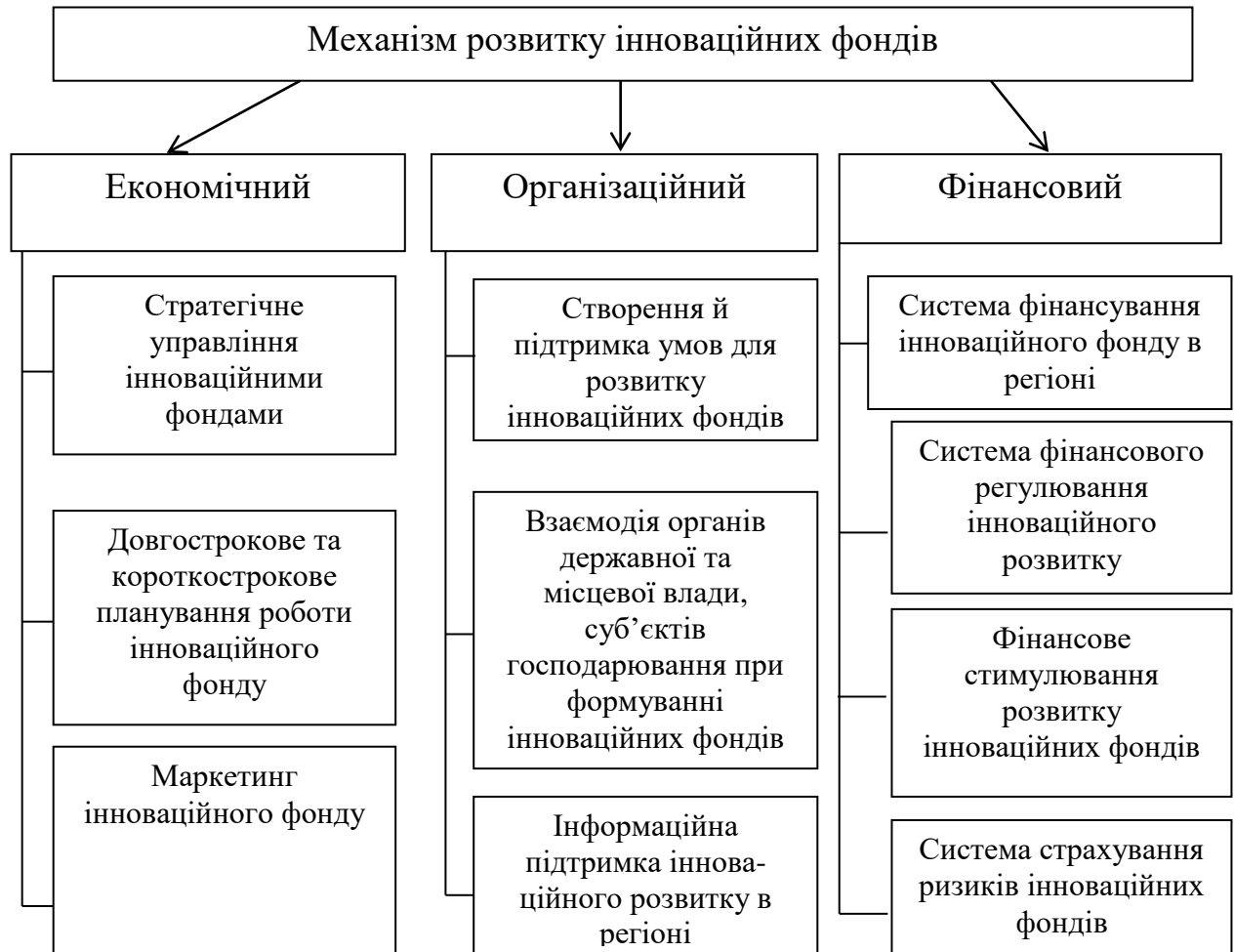

Рис. 3.9. Складові механізму розвитку інноваційних фондів

Джерело: Розроблено автором

Дієвий механізм розвитку інноваційного фонду на місцевому, регіональному та національному рівнях починається з ефективних організаційних кроків, які є основою організаційного механізму розвитку фонду. Перш за все, це стосується створення й підтримки умов для розвитку інноваційного фонду на місцевих, регіональних та національних рівнях.

Дієвими напрямками та шляхами розвитку інноваційного фонду будуть: забезпечення економічної безпеки інноваційних фондів; сприяння проведенню конференцій і семінарів по інноваційним та науково-дослідним питанням;

реалізація інноваційних проектів на аграрних підприємствах регіонів України; впровадження інноваційних проектів на аграрних підприємствах регіонів України; реалізація місцевих, регіональних та національних програм підготовки й перепідготовки висококваліфікованих кадрів аграрної сфери; проведення моніторингу діяльності інноваційних фондів на місцевому, регіональному та національному рівнях; супровід та контроль не тільки великих інноваційних проектів, але й малих.

Стратегія розвитку інноваційного фонду має бути спрямована на об'єднання науково-дослідницького потенціалу місцевого та регіонального рівнів. Питання планування розвитку інноваційних фондів має вирішуватися шляхом складання короткострокових та довгострокових програм розвитку діяльності інноваційних фондів на місцевому, регіональному та національному рівнях, адже планування є невід'ємною частиною програми розвитку інноваційних фондів України в цілому, що складається із сукупності шляхів, правил та процесів, що спрямовані на досягнення поставлених стратегічних цілей розвитку інноваційних фондів на місцевому, регіональному інноваційних і соціально-економічних цілей регіону й України.

Загальними умовами фінансування розвитку інновацій є те, що динаміка інвестицій має забезпечувати реалізацію інноваційної програми, вкладатися в часові рамки і відповідати фінансовим обмеженням, а також відповідна зміна структури джерел фінансування має забезпечити зниження витрат фінансових ресурсів і ризиків зазначеної програми [72].

Враховуючи інституційне та нормативно-правове забезпечення фінансування інновацій, можна визначити такі особливості: відсутність гарантій на повернення вкладених коштів; ефект від впровадження інновацій проявляється вибірково; вплив часового лагу: в довгостроковому періоді ефект від інновацій є більш вагомим; формування фінансових ресурсів з різних джерел дає змогу працювати в декількох напрямках інноваційної діяльності одночасно; впровадження інновацій пов'язано з концентрацією значних фінансових потоків [72].

Тому слід приділити особливу увагу слід приділити фінансовій підтримці впровадження інноваційних фондів на місцевому та регіональному рівнях. Даний вид підтримки має обмежений характер, тому саме фінансовий механізм займає вагомe місце серед складових механізму розвитку місцевих та регіональних інноваційних фондів.

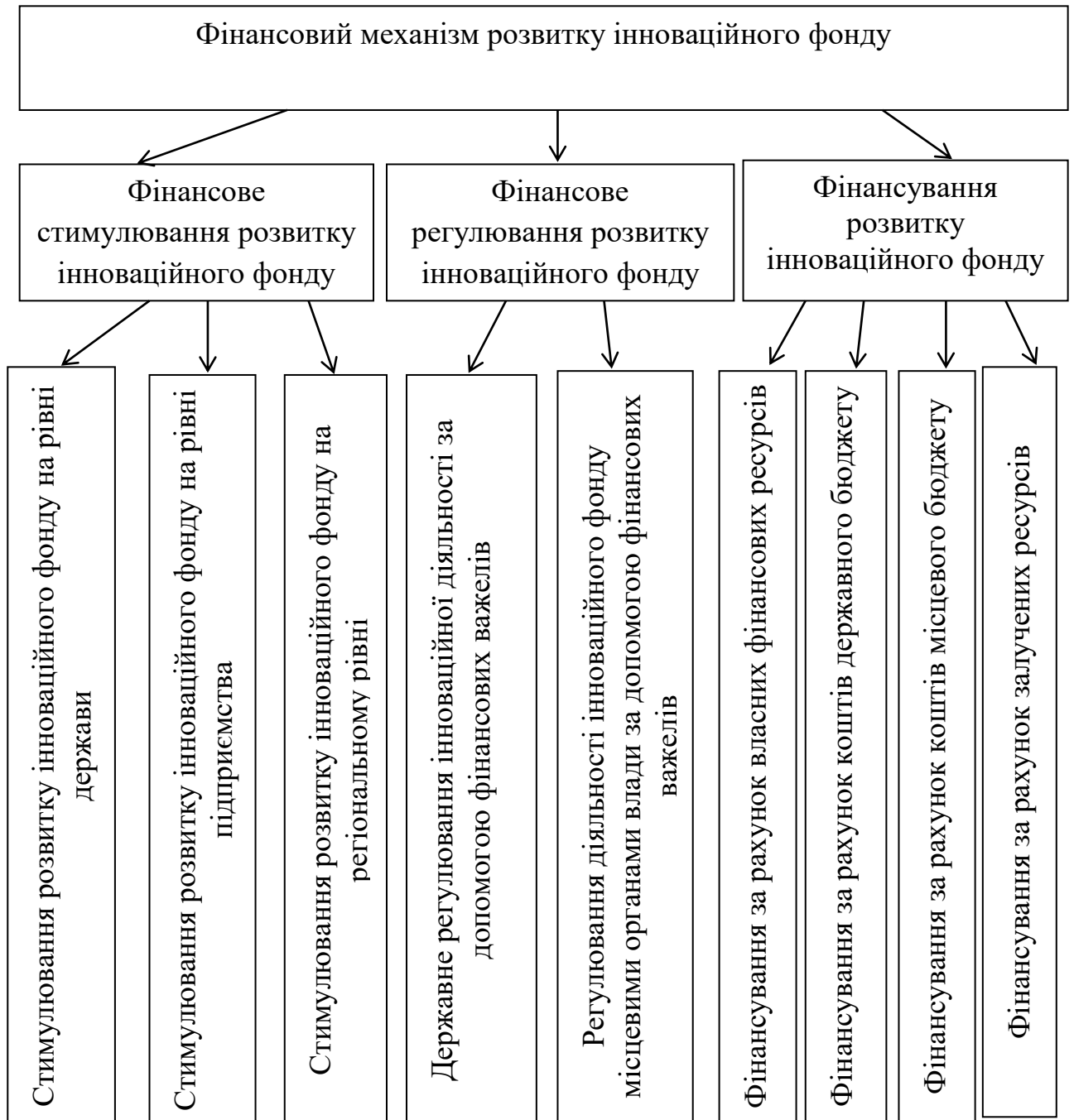

Рис. 3.10. Структура фінансового механізму розвитку інноваційного фонду на місцевому та регіональному рівні

Джерело: розроблено автором

На даному етапі потрібно визначити класифікацію фінансування розвитку інноваційного фонду.

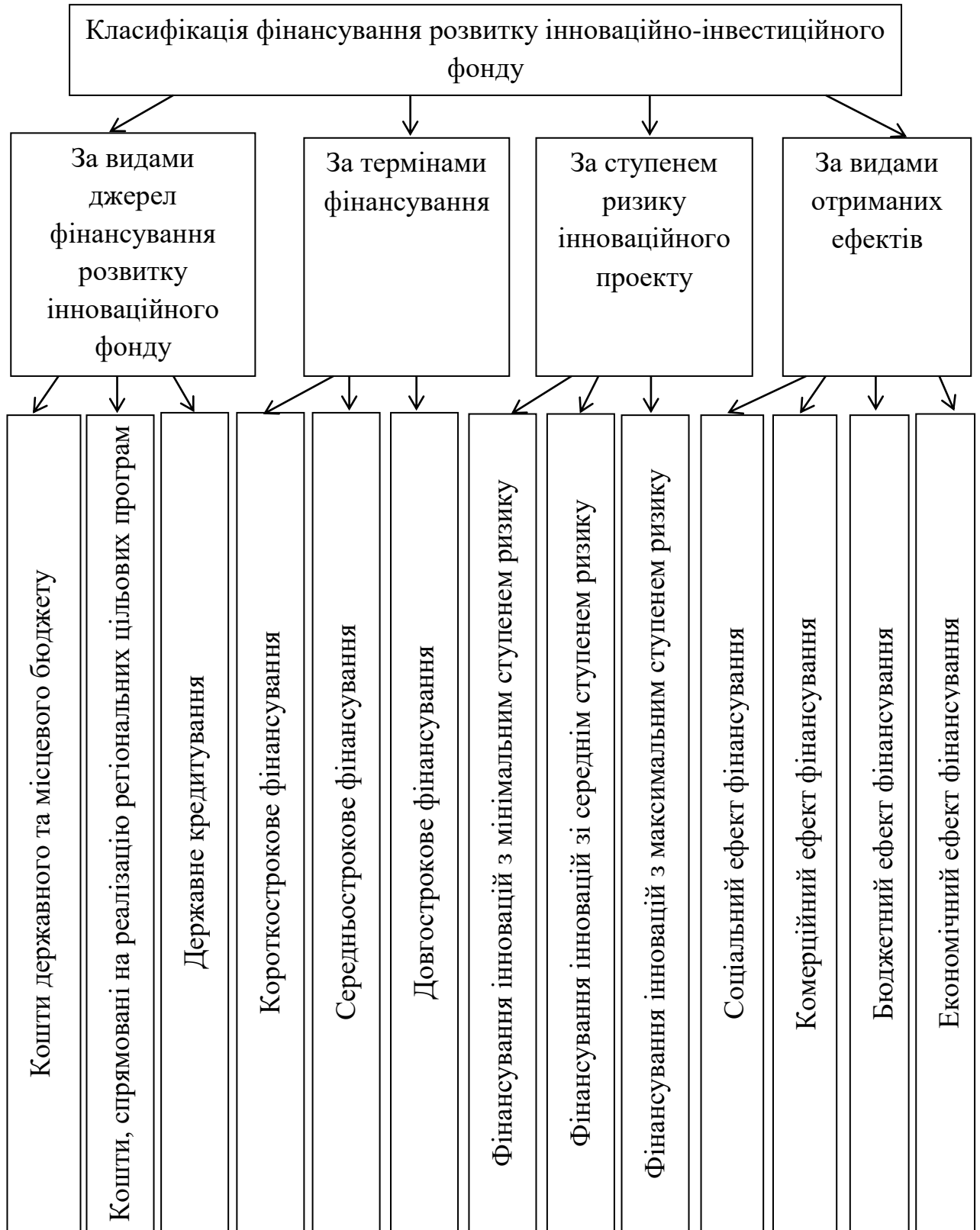

Рис. 3.11 Класифікація фінансування розвитку інноваційно-інвестиційного фонду

Джерело: розроблено автором

Отже, з проведеного дослідження механізму фінансування розвитку інноваційного фонд можна стверджувати, що в умовах економічної нестабільності в країні важливого значення набуває інтенсивний пошук різноманітних джерел фінансування розвитку інноваційного фонду, тобто саме фінансова складова механізму розвитку ІФ з використання зазначених вище організаційних заходів щодо їх акумулювання з метою повного фінансування інноваційного фонду на місцевому та регіональному рівні.

Розглянемо основні кроки учасників інноваційного процесу під час надання гранту на фінансування.

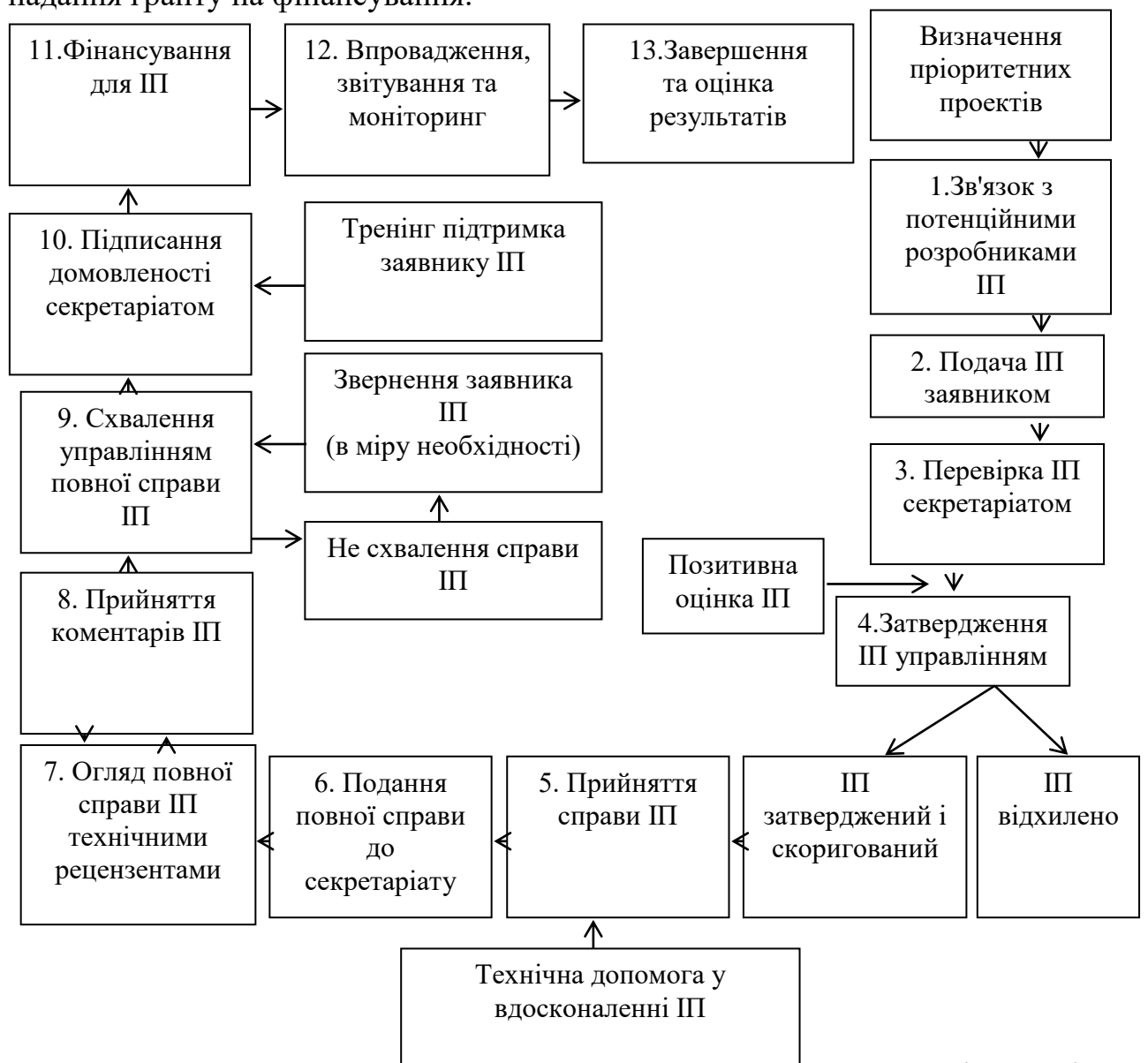

Рис.3.12. Процедура надання грантового фінансування інноваційно-інвестиційного фонду

Джерело: Розроблено автором

Хоча заявки щодо інноваційних проектів можуть бути періодичними, все одно необхідно налагодити систему безперервного відкритого доступу для подання заявок. Необхідно проводити безперервний конкурс інноваційних проектів, тому робота рецензентів потенційних інноваційних проектів має бути постійною.

Потенційні претенденти на отримання гранту можуть бути з різних регіонів сільськогосподарського сектору України. У цьому випадку потрібно знайти послідовний підхід для розгляду поданих заявок, запиту наприклад, почати з таких областей, що мають більший інноваційний сільськогосподарський потенціал – це може бути достатньо ефективна стратегія успіху, тому що дозволяє обробку більш успішних інноваційних проектів.

Також необхідним є проведення семінарів та тренінгів, щоб допомогти перспективним заявникам інноваційних проектів доопрацювати та вдосконалити свою роботу, вдосконалити навички написання інноваційних проектів, на нашу думку, це спричинить збільшення кількості заявок ПІ, що можуть бути профінансовані інноваційними фондами. Необхідним є проведення інших видів технічної допомоги (наприклад, підвищення кваліфікації в розробці та реалізації інноваційного проекту) необхідної для потенційних заявників інноваційних проектів з меншими можливостями, порівняно з іншими учасниками та потенційними заявниками інноваційних фондів.

Інноваційні фонди мають надавати додаткову підтримку заявникам через службу підтримки. Служба підтримки підвищила б обізнаність в поданні заявок, розробці інноваційних проектів, проведенні дискусій серед потенційних партнерів стосовно розробки спільного інноваційного проекту, підтримці партнерських відносин та реалізації інноваційних проектів. Наведемо основні особливості служби підтримки, яка б фінансувалася інноваційним фондом.

Служба підтримки має допомагати потенційним заявникам інноваційних проектів розібратися з вимогами інноваційного фонду, а також презентувати ефективні концептуальні замітки та шляхи отримання фінансування успішних

інноваційних проєктів. Це допоможе потенційним грантоотримувачам вдосконалити навички в створенні інноваційних проєктів та ефективно презентувати їх секретаріату інноваційного фонду.

Отже, основні функції служби підтримки інноваційно-інвестиційного фонду екологічної спрямованості: створення електронних навчальних та мультимедійних засобів для написання переконливих інноваційних проєктів; створення інтернет-системи для подання заявок на отримання гранту та можливість відстеження їх статусу, з можливістю коментування інноваційного проєкту експертами; створення бази даних сільськогосподарських підприємств, з інформацією та їх досвідом в отриманні гранту.

До прямої підтримки сільськогосподарським підприємствам або потенційним заявникам можна включити наступне: сприяння партнерству. Інформувати потенційних партнерів, у тому числі партнерів з приватного сектору та громадянського суспільства, про дослідницькі консорціуми та організувати зустрічі для сприяння їх участі у дослідницьких проєктах; формування дослідницьких консорціумів. Служба підтримки має проводити місцеві інтерактивні семінари або сесії з широкою участю сільськогосподарських підприємств, громадських та приватних організацій; сприяння огляду перспективних консорціумів. Служба підтримки має проводити огляд запропонованих консорціумів; підтримка в реалізації інноваційних проєктів. Служба підтримки має бути зосереджена у вирішенні операційних завдань при впровадженні інноваційного проєкту, наприклад, при отриманні запиту службою підтримки, він буде проаналізований та буде запропоновано відповідне рішення даного питання через електронну пошту.

Система фінансового менеджменту повинна чітко визначати всі надходження та витрати інноваційного проєкту. Фінансові звіти повинні містити точну, поточну та повну інформацію про доходи та витрати, дотації, підтверджені відповідною документацією (такими як замовлення на купівлю, рахунки-фактури, квитанції), щоб обґрунтувати всі витрати, що виникають у

зв'язку з наданням гранту. Тобото, мається на увазі, що грантоотримувачі повинні готувати фінансові звіти.

Також важливу роль грає проведення аудиту наданих грантів. Аудитор грантів повинен здійснювати регулярні візити на аграрні підприємства, щоб моніторинг та нагляд за процесом реалізації грантових фінансових ресурсів інноваційного проекту. Проведення фінансових аудитів є важливими для того, щоб одержувач використовував грантові кошти лише для цілей, для яких було надано грант. Такий моніторинг має виконуватися спонтанно, без попередження. Всі грантоотримувачі повинні бути в курсі того, що незадовільний результат аудиту призведе до скасування фінансування проекту або самого проекту, та може перешкодити грантоотримувачу приймати участь в інших програмах фінансування з інноваційного фонду.

Важлива роль аудитора, полягає у звітуванні про результати діяльності грантоотримувачів та узагальненні результатів щорічних фінансових звітів про виконання інноваційного проекту. Такі звіти повинні містити оцінки, отримані від візитів на сільськогосподарські підприємства. Члени комітету з технічного нагляду реалізації інноваційного проекту мають виконувати щорічні або щоквартальні візити. Мета візитів полягає у створенні якомога точнішої картини прогресу, досягнутими кожним грантоотримувачем.

Для нашої країни виготовлення природної екологічно безпечної продукції є особливо актуальним у зв'язку з прагненням мешканців України звести нанівець вплив на здоров'я шкідливих наслідків від аварії на Чорнобильській АЕС. Особливого значення набуває вирощування екологічно безпечної овочевої продукції, оскільки вони є не тільки продуктами харчування, а й мають яскраво виражені дієтичні та лікувальні властивості. При порівняно низькій енергетичній цінності овочі у великій кількості містять вітаміни, мінеральні речовини, ферменти, фітонциди й інші важливі для підтримання та збереження здоров'я людей мікроелементи [47].

Споживання овочевої продукції, що вирощена, перероблена і виготовлена за органічними технологіями, набуло широкого застосування в США, Канаді,

Австралії, Великобританії, Данії, Японії та інших країнах. Поєднання згаданих вище продуктів з овочами, вирощеними в Україні за органічними технологіями, може стати важливим стимулом для оздоровлення жителів не тільки великих міст, а й сільського населення. А це, в свою чергу, сприятиме залученню потужних грошових потоків для інвестування гармонійного й успішного розвитку овочівництва навколо великих міст, де мешкає багато іноземних громадян, які є обізнаними щодо цілющої цінності продуктів, виготовлених за органічними технологіями. Відповідно до цього, вони більше підготовлені до сприймання підвищеного цінового спектру подібної продукції і мають більшу платоспроможність порівняно з вітчизняними споживачами [47]. На сьогоднішній день саме аграрні підприємства є головними виробниками екологічно безпечної продукції.

Біогазові установки в Україні користуються чималою популярністю і це не дивно, адже вони забезпечують найбільш ефективну переробку органічних відходів, дозволяють отримати додатковий дохід та найголовніше біогазові установки є екологічно безпечними. Проведемо фінансовий аналіз діяльності біогазових станцій Польщі та вяснимо на скільки біогазові станції є фінансово ефективними та прибутковими.

Сучасний світ стикається з величезною енергетичною кризою, яка пов'язана з виснаженням звичайних енергоресурсів. Тому отримання електроенергії з альтернативних джерел все більше залучає як науковців, так і підприємств. Біогаз є одним із джерел такого типу, який найближчим часом разом із вітровою та сонячною енергією буде важливим джерелом відновлюваної енергії. Біогазові електростанції мають величезний потенціал, що може позитивно вплинути на соціально-економічний розвиток та покращення навколишнього середовища [154]. Щоб забезпечити високий рівень фінансової ефективності біогазових станцій, керівний персонал повинен оцінити фінансовий стан як підприємств, так і потенційних конкурентів. Як правило, бажання управлінського органу компанії швидко максимізувати прибуток призводить до ризику втрати ліквідності. Аналіз платоспроможності

та прибутковості біогазових станцій дозволить виявити помилки у їх діяльності, резерви зростання прибутковості та допомогти більш успішно здійснювати свою діяльність.

Біогаз у Польщі є важливим джерелом енергії, який може підвищити стійкість постачання газу. Польща має величезні ресурси для виробництва сільськогосподарського біогазу. Енергетичний потенціал біогазу, пов'язаний з сільськогосподарською біомасою, оцінюється приблизно на рівні 48,595 ГВт / год [158]. Основна увага повинна приділятися виробництву сільськогосподарської біомаси при виробництві енергії з відновлюваних джерел у Польщі. Польща має високий рівень виробництва біомаси в порівнянні з іншими країнами-членами ЄС. Це безпосередньо пов'язано з високо розвиненим агропромисловим сектором [155]. Стабільний розвиток агропромислового комплексу та сільських територій також залежить від того, наскільки ефективно використовуватиметься сільськогосподарський біогаз.

Давайте розглянемо коефіцієнти рентабельності активів на прикладі п'яти польських підприємств, таких як Biogazownia Drozdowo Sp. z o.o., Biogazownia Jezierzyce Sp. z oo, Biogazownia Ostrzeszów Sp. z o.o., Biogazownia Prusinowice Sp. z o.o., Spółka Rolna Dretuń Biogazownia Sp. z o.o. основними видами діяльності яких є виробництво, передача та розподіл електроенергії.

Таблиця 3.9

**Динаміка коефіцієнтів рентабельності активів біогазових станцій
Польщі за 2013-2015 рр.**

Підприємства	2013	2014	2015	Відхилення (+/-)
Biogazownia Drozdowo Sp. z o.o.	2,79	-8,02	23,8	21,01
Biogazownia Ostrzeszów Sp. z o.o.	-0,39	-0,11	2,4	2,79
Biogazownia Prusinowice Sp. z o.o.	-31,39	58,61	-16,09	15,3
Spółka Rolna Dretuń Biogazownia Sp. z o.o	-8,28	-3,06	-2,48	5,8

Джерело: розраховано автором за звітністю біогазових станцій Польщі

Виходячи з даної таблиці, можемо зробити висновок, що рентабельність активів досліджуваних біогазових станцій зростає за 2013-2015 рр. Рентабельність активів у Biogazownia Drozdowo Sp. z o.o. зростає з 2,79% в 2013 році до 23,8% в 2015 році. Це говорить про те, що ефективність діяльності біогазової станції в цілому підвищилася. Викликано це було тим, що чистий прибуток в 2015 році був значно вище, ніж в попередні роки.

Норматив для коефіцієнта рентабельності активів, як і для всіх коефіцієнтів рентабельності $K > 0$. Якщо значення менше нуля - це привід серйозно задуматися над ефективністю діяльності підприємства.

Виходячи з таблиці, в цілому по дослідженим підприємствам, можемо сказати, що коефіцієнти рентабельності за період 2013-2015 рр. мають тенденцію до зростання, що говорить про прибутковість біогазових станцій в перспективі.

Проведемо аналіз рентабельності власного капіталу досліджуваних біогазових станцій, так як це один з найважливіших коефіцієнтів, що використовується інвесторами та власниками підприємств, який показує, як ефективно були використані вкладені (інвестовані) в біогазові станції гроші. Відмінність рентабельності власного капіталу (ROE) від рентабельності активів (ROA) полягає в тому, що ROE показує ефективність не всіх активів, а тільки тих, які належать власникам підприємства.

З даної таблиці можемо зробити висновок, що інвестиції які були вкладені в Biogazownia Drozdowo Sp. z o.o. використовувалися ефективно, оскільки показник рентабельності власного капіталу більше нуля, не дивлячись на те, що динаміка негативна і має тенденцію до зниження, за досліджуваний період коефіцієнт рентабельності власного капіталу зменшився на 143,27. У 2015 році коефіцієнт рентабельності власного капіталу був 125,15 і в порівнянні з 2014 роком цей показник зріс на 10,3, причиною цього було зростання власного капіталу в 2015 році, який становив 9,90 тис. злотих, що є позитивним для підприємства і говорить про ефективність використання капіталу, інвестованого власниками підприємства.

Таблиця 3.10

Динаміка коефіцієнтів рентабельності власного капіталу біогазових станцій Польщі за 2013-2015 рр.

Підприємства	2013	2014	2015	Відхилення (+/-)
Biogazownia Drozdowo Sp. z o.o.	268,42	114,85	125,15	-143,27
Biogazownia Ostrzeszów Sp. z o.o.	-5,89	-1,09	-28,74	-22,85
Biogazownia Prusinowice Sp. z o.o.	11,47	-117,94	22	10,53
Spółka Rolna Dretuń Biogazownia Sp. z o.o.	-11,73	-3,28	-2,67	9,06

Джерело: Розраховано автором за звітністю біогазових станцій Польщі

Спостерігається зниження показника з -5,89% до -28,74% за 4 роки в Biogazownia Ostrzeszów Sp. z o.o. Це говорить про те, що вкладення в акції даної компанії не доцільні, тому що коефіцієнт рентабельності менше нуля і має тенденцію до зниження. У випадку Biogazownia Prusinowice Sp. z o.o. коефіцієнт власного капіталу за досліджуваний період 2013-2015 рр. має тенденцію до зростання.

У 2015 році цей коефіцієнт становив 22%, що на 10,53% більше в порівнянні з 2013 роком. Позитивна тенденція також спостерігається в Spółka Rolna Dretuń Biogazownia Sp. z o.o. У 2015 році коефіцієнт становив -2,67%, що на 9,06 більше в порівнянні з 2013 роком, проте цей показник менше нуля, тому можна сказати, що інвестований капітал використовується ефективно.

Коефіцієнт швидкої ліквідності (quick ratio, acid-test ratio) характеризує здатність організації погасити свої короткострокові зобов'язання за рахунок продажу ліквідних активів. При цьому в ліквідні активи в даному випадку включаються як грошові кошти та короткострокові фінансові вкладення, так і короткострокова дебіторська заборгованість [156]. Чим вище коефіцієнт швидкої ліквідності, тим краще фінансове становище компанії. Як бачимо в разі Biogazownia Drozdowo Sp. z o.o. значення коефіцієнта в 2013 і 2015 році більше 1, а так як нормою вважається значення 1,0 і вище, що говорить про

здатність підприємства виконувати короткострокові зобов'язання за рахунок усіх поточних активів.

Таблиця 3.11

**Динаміка коефіцієнтів миттєвої ліквідності біогазових станцій Польщі
за 2013-2015 рр.**

Підприємства	2013	2014	2015	Відхилення (+/-)
Biogazownia Drozdowo Sp. z o.o.	59,9	0,80	20,39	- 39,51
Biogazownia Ostrzeszów Sp. z o.o.	47,05	1,18	0,80	- 46,25
Biogazownia Prusinowice Sp. z o.o.	-	1442,50	1247,08	1247,08
Spółka Rolna Dretuń Biogazownia Sp. z o.o	0,67	2,47	2,09	1,43

Джерело: Розраховано автором за звітністю біогазових станцій Польщі

У той же час, значення може відрізнятися для різних галузей. При значенні коефіцієнта менше 1 ліквідні активи не покривають короткострокові зобов'язання, а значить існує ризик втрати платоспроможності, що є негативним сигналом для інвесторів. Дану ситуацію ми можемо спостерігати в Biogazownia Drozdowo Sp. z o.o. в 2014 році, у Biogazownia Ostrzeszów Sp. z o.o. в 2015 році і в Spółka Rolna Dretuń Biogazownia Sp. z o.o. в 2013 році.

Потрібно відмітити, що динаміка коефіцієнтів ліквідності Biogazownia Ostrzeszów Sp. z o.o. за період дослідження має тенденцію до зниження. Головною причиною стало збільшення короткострокових пасивів в 2014 і 2015 році в порівнянні з 2013 роком на 3394,54 тис. злотих і 1178,54 тис. злотих відповідно. Для підвищення коефіцієнта ліквідності необхідно скорочувати кредиторську заборгованість та інші поточні зобов'язання і нарощувати загальний обсяг оборотних активів. Розглядаючи динаміку коефіцієнтів ліквідності Spółka Rolna Dretuń Biogazownia Sp. z o.o. за досліджуваний період 2013-2015 року, можна сказати, що вони найбільш наближені до нормативних значень і за досліджуваний період зросли на 1,43, що показує здатність біогазової станції вчасно виконувати свої короткострокові фінансові зобов'язання.

Останні роки показують значний розвиток біогазової промисловості в Польщі. Кількість біогазових установок майже подвоїлася за досліджувані роки, що може свідчити про рентабельність інвестицій. Також аналіз показників рентабельності показує високу прибутковість та ефективність досліджуваних біогазових установок за 2013-2015 роки. Коефіцієнти ліквідності також свідчать про високу платоспроможність біогазових станцій Польщі.

З проведеного аналізу міжнародного досвіду діяльності біогазових станцій Польщі, можемо свідчити про доцільним створення на Україні відповідних еколого орієнтованих інноваційних фондів, які зможуть фінансувати сільськогосподарські підприємства, головною метою яких буде розвиток використання відновлювальних джерел енергії.

Висновки до розділу 3

Доведено, що державна фінансова підтримка інноваційного розвитку агроформувань – це одна із головних умов існування і розвитку сільськогосподарських підприємств на сьогоднішній день. Розвиток широкої мережі фінансування аграрних компаній розглядається як фактор успішного функціонування сільськогосподарського сектору економіки. Запропоновано розробити план інноваційного розвитку з реалістичними підставами для вирішення питання фінансування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Також доведено, що достатнє державне фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств може відігравати велику роль в розвитку національної економіки.

Розроблено сітку рекомендацій щодо політики Українського уряду, яка може слугувати його орієнтиром в продовженні формулювання

довгострокового характеру стратегій новітніх інновацій, досліджень та розробок у сільськогосподарському секторі, враховуючи малі та великі аграрні компанії.

Також висвітлено низьку дієвість програми компенсації вартості сільськогосподарської техніки, що є результатом складності процесу оформлення заявок, подачі інформації для заповнення форм, відкриття додаткових рахунків у державних банках тощо.

Встановлені основні шляхи реформування політики уряду України, що підвищить потенціал розвитку НДДКР та інновацій в країні. Доведено, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності економіки України у 2016 році були власні кошти підприємств та організацій.

Запропоновано реалізувати державну програму технічної допомоги сільськогосподарським підприємствам підприємствам через інноваційний бізнес-інкубатор — спеціалізований бізнес-інкубатор, в якому створенні умови для розроблення і застосування суб'єктами малого та середнього підприємництва інноваційних технологій. Також були зазначені основні принципи створення державних інноваційних інкубаторів.

Доведена необхідність формування інноваційного ризик менеджменту аграрних підприємств. Були запропоновані Інструменти зменшення рівня ризиків виробництва на сільськогосподарських підприємствах.

Розроблено деталізовану схему прийняття управлінських рішень щодо впровадження інноваційних проектів (ІП) на сільськогосподарських підприємствах. Також, запропоновано використовувати три основні правила в процесі управління інноваційним ризиком на сільськогосподарських підприємствах.

Доведено необхідність проектування і впровадження інноваційних фондів на сільськогосподарських підприємствах, адже кошти надані інноваційними фондами створюють платформу для інноваційної діяльності, надаючи фінансову допомогу, чим мотивують та стимулюють до ефективної

господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Також запропоновані критерії відбору інноваційних проектів.

Наведена узагальнена структура державного управління інноваційним фондом, адже ефективне управління в інноваційній системі, може здійснюватися через державні органи влади, які забезпечать стабільний механізм фінансування інноваційного фонду та будуть підтримувати його в довгостроковій перспективі.

Запропонований механізм розвитку інноваційних фондів на місцевому, регіональному та національному рівнях за методами впливу, а саме економічний, організаційний та фінансовий.

Розроблений фінансовий механізм розвитку інноваційного фонду на місцевому та регіональному рівні, оскільки даний вид підтримки має обмежений характер, тому саме фінансовий механізм займає вагомe місце серед складових механізму розвитку місцевих та регіональних інноваційних фондів.

Спроектована процедура надання грантового фінансування інноваційним. Також доведена необхідність створення служби підтримки інноваційного фонду та зазначені її основні функції.

Основні наукові результати розділу опубліковані в працях автора: [87, с. 292-296; 82, с.30-33; 90, с.172-177; 91, с. 243-245].

В розділі I використано матеріали з відповідними посиланнями на такі наукові джерела зі списку літератури: [35; 99; 130; 120; 109; 143; 124; 114; 145; 54; 71; 40; 126; 112; 159; 157; 96; 58; 27; 100; 48; 93; 72; 47; 154; 158; 155; 156].

ВИСНОВКИ

В дисертації узагальнено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо вирішення наукового завдання, формування інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств. Отримані теоретичні та практичні результати дозволяють сформулювати наступні висновки:

1. За результатами теоретичних узагальнень визначено, що сільськогосподарські підприємства потребують інноваційно-інвестиційного розвитку та його захисту, який має зосереджуватись на розробці нових та удосконаленні існуючих елементів концепції фінансового забезпечення. Зокрема, інноваційно-інвестиційний розвиток необхідно розглядати як процес поліпшення техніко-економічних показників діяльності підприємств, метою якого є зростання капіталізованої ринкової вартості, надання достатніх умов для життя і добробуту власників й основних споживачів продукції з урахуванням процесу ефективного фінансування у якості визначеного проекту. Крім того, необхідно здійснити ідентифікацію об'єктів фінансування, етапів інноваційного процесу, релевантних форм, методів і інструментів фінансування з урахуванням притаманного кожному з етапів рівня фінансового ризику та організаційно-правової форми господарювання.

2. Встановлено, що разом з традиційними формами інвестиційної підтримки сільськогосподарських підприємств необхідно створити сприятливі умови венчурного фінансування, реалізації можливостей світових інноваційних фондів та їх співпраці з вітчизняними суб'єктами господарювання. Така співпраця має враховувати потенціал кредитного, зокрема і лізингового обслуговування, субсидування, надання податкових та митних пільг, агрострахування, включаючи страхування інвестиційних та інноваційних ризиків, механізми стимулювання агровиробників за зниження поточних та капітальних витрат, підвищення рівня якості продукції, інновативності організації сільськогосподарського виробництва, показників прибутковості,

розвитку інтелектуального капіталу та покращення інвестиційного клімату в країні.

3. В абсолютних показниках витрати на фундаментальні наукові дослідження за 2012-2016 рр. зменшились на 14,9 %, а на прикладні – підвищились на 26,6%. Усього рівень витрат у фактичних цінах склав 122,4% за рахунок прикладних досліджень та експериментальних розробок. Наукоємність ВВП у 2012 р. склала 5,2%, а у 2016 р. 13,2%. Оцінка досліджуваних фермерських господарств за RISE – методом показала, що вони мають кілька альтернативних джерел прибутку серед яких аграрна діяльність складає 13,6 пунктів. Оскільки рівень безпеки джерела прибутку складає 45 пунктів, а управління ризиками 53 пункти при функціональних характеристиках (технічної забезпеченості, використання технології, налагодженості реалізації продукції та інше), що знаходяться на низькому рівні. Подальша їх інвестиційно-інноваційна діяльність в значній мірі залежить від зовнішніх джерел фінансування і зокрема державної підтримки їх інвестиційних проектів. Оцінка фінансового стану досліджуваних великих аграрних компаній показала, що більшість із них в достатній мірі забезпечені власними коштами і спроможні фінансувати частину своїх активів (амортизаційні відрахування, нерозподілений прибуток та ін.) в інноваційний розвиток. За рівнем рентабельності власного капіталу вони показують достатньо високу інвестиційну привабливість, низький рівень ризиків і високу фінансову стійкість в середньостроковій перспективі. Між тим в порівнянні із польськими аграрними компаніями українські агрохолдинги менше забезпечені власним капіталом.

4. Реалізація лінійної залежності між інвестиційною активністю агрохолдингів і валовим внутрішнім продуктом України показала, що зв'язок між цими величинами ідентифікується як помітний та побудована модель є адекватною реальним даним. За умови збільшення фінансування агрохолдингів в інновації на 10% (при впровадженні інноваційних фондів та бізнес-

інкубаторів) за степеневою функцією, чисті грошові потоки показують зростання.

5. Визначено, що реалізація нових наукових ідей-новацій через інноваційні бізнес-інкубатори й інноваційні фонди, які можуть нарощувати інвестиційний потенціал в країні та підтримувати інноваційні проекти сільськогосподарських підприємств, має здійснюватися як технічна і технологічна допомога держави щодо підтримки малих та середніх фермерських господарств. Створення державних інноваційних бізнес-інкубаторів має супроводжуватись принципами: науковості; підтримки проектів на всіх етапах розвитку; ефективності використання ресурсів; результативності через апробацію інноваційних технологій та перевірки їх надійності.

6. Доведено, що інноваціо-інвестиційний захист є невід'ємною частиною ризик-менеджменту сільськогосподарських підприємств та кінцевим результатом, що планується досягти при запровадженні того чи іншого інноваційного проекту, зниження загроз, пов'язаних з науково-технічними розробками, ноу-хау, ступенем його технологій та технологічним рівнем здійснюваного бізнесу. Такий захист має забезпечувати високий рівень стабільного інноваційно-технічного розвитку підприємства, постійно пристосовуватись до зовнішнього середовища, знижувати інвестиційні ризики та підпищувати інвестиційну безпеку.

7. Подальший інноваційно-інвестиційний розвиток сільськогосподарських підприємств можна активізувати через створену державну фінансову підтримку і ефективне функціонування інноваційних фондів. Джерела фінансування інноваційних фондів мають формуватись із державного і місцевого бюджету та короткострокового і довгострокового державного кредитування. Ризики реалізації інноваційних проектів мають бути мінімальними, середніми, максимальними, та комерційними, бюджетними, екологічними за видами отриманих ефектів. Стратегія розвитку інноваційного

фонду має бути спрямована на об'єднання науково-дослідного потенціалу місцевого та регіонального рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми економіки і управління в сучасних соціально-економічних умовах: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Дніпропетровськ: Герда. 2012. 354 с.
2. Бабич М.М. Сутність і особливості класифікації фермерських господарств. Економічні науки. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2007. Вип.3. Т.1. С. 87-92.
3. Багашова Н.В. Бізнес-інкубатори: світовий й вітчизняний досвід створення і функціонування. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 11. Ч. 1. С.60-63.
4. Березіна Л.М. Інноваційна політика підприємств АПК: тактичні та стратегічні аспекти. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. №4. С.122-132.
5. Бойчук А. Б. Стан інноваційної діяльності та ключові проблеми реалізації інноваційного потенціалу у промисловості України. *Видавництво Львівської політехніки*. 2015. №819.
6. Бочарова Ю.Г. Роль та значення бізнес-інкубаторів у розвитку конкуренції. «Молодий вчений». 2015. № 10 (25). Ч. 1. С. 95-98.
7. Бражко О.В. Інновації, венчурне інвестування і маркетингові технології в умовах нової економіки. *Міжнародний науково-виробничий журнал: Сталый розвиток економіки*. 2013. №2 (19). С.12-16.
8. Бухало О. В. Вплив інноваційної діяльності на розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Економіка. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2015. Вип.2 (4). Ч.1. С.90-95.
9. Важинський Ф.А., Лалакулич М.Ю. Особливості реалізації інноваційного потенціалу розробок в Україні. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2017. Вип. 1 (49). Т.2. С. 59-64.
10. Верба В.А. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства. *Проблеми науки*. 2003. №4. С. 22.

11. Височан О.С., Пікуш Ю.В. Наукові підходи до визначення понять “інновації” та “інноваційна діяльність” у сільському господарстві. Економічні науки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. №2. Т.3. С. 101-104.
12. Вініченко І.І. Інноваційна діяльність аграрних підприємств: стан та пріоритети. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2012. №1 (5). Т.1. С.44-48.
13. Волкова Н.А. Методика сучасного аналізу фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Вісник соціально-економічних досліджень: збірник наукових праць. Одеський державний економічний університет. Одеса. 2009. Вип. 35. С. 305-308.
14. Волошенюк В. В., Чорнобаєв В. В. Особливості регулювання венчурного капіталу в Україні. *Економічний вісник*. 2013. №2. С. 69-77.
15. Гаврилюк В. Т. Об’єктивна необхідність прискорення науково-технічного прогресу. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2012. Вип.1 (11). С.21-28.
16. Гангал Л.С. Аналіз фінансового стану аграрних підприємств різних організаційно-правових форм та шляхи його поліпшення. Економіка та конкурентоспроможність підприємств. *Інноваційна економіка..* 2014. №2. С. 58-70.
17. Гарбар В.В. Стратегічні напрями сталого розвитку фермерських господарств. Електронне наукове фахове видання "*Ефективна економіка*". 2014. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3421>
18. Глобальний інноваційний індекс. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/> (Дата звернення: 01.08.2017).
19. Гнатишин Л. Фермерські господарства в організаційній системі сільськогосподарського виробництва. Сільське господарство: стан та перспективи розвитку. *Аграрна економіка*. 2012. Т.5. №1-2. С. 19.

20. Головченко Т.М., Остапенко А.С., Інноваційний розвиток підприємств та його фінансове забезпечення. *Інноваційно-інвестиційні проблеми*. URL: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekhp/2011_4/st10.pdf.
21. Горбунов М.П., Яценко О.М., Ажель Т.О. Проблеми інноваційної діяльності в сільському господарстві сучасної України. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2015. №53(1162). С.11-13.
22. Горин В.П. Варемчук І.В. Проблеми фінансового забезпечення аграрного сектору. Гроші, фінанси і кредит. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип.2. С.518-524.
23. Городня Т.А., Гриншпун Г.А. Впровадження інновацій у діяльність підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип.23-16. С.295-299.
24. Григор О. О., Аналіз науково-технічного та інноваційного потенціалу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. №4. С.20-22.
25. Гринчук С.В. Фермерські господарства в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2013. №2. С. 17-20.
26. Гуцалюк О.М., Коцюрба О.Ю. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансового забезпечення діяльності підприємств ЖКХ. *Економіка. Бізнесінформ*. 2015. №3. С.141-149.
27. Давідов М. В. Організаційно-фінансове забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 9. С. 92-97.
28. Демченко О.Г., Бутівчак К.Ю. Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні та шляхи її вдосконалення. *Економічні науки. «Молодий вчений»*. 2015. №12 (27). Ч.2. С.12-14.
29. Деревянко Б., Счастливцева Р. Нормативно-правове регулювання діяльності венчурних фондів. *Господарське право і процес. Підприємництво, господарство і право*. 2017. №1. С.59-64.
30. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
31. Диба М. І., Юркевич О. М., Майорова Т. В., Власова І. В. та ін Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України: монографія: КНЕУ. 2013. 425 с.

32. Диба М.І., Юркевич О.М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України: монографія. КНЕУ. 2013. С.115-163.
33. Добровільне страхування майбутнього врожаю сільськогосподарських культур. URL: http://www.oranta.ua/ukr/agricultural_risks3.php
34. Донець О. Інновація та її особливості в аграрному секторі економіки України. *Економічний аналіз*. 2013. Вип.12. Ч.1. С.92-97.
35. Економічна активність населення у віці 15-70 років. URL: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalogdocumentid=350793>
36. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. Проблематика: інноваційний розвиток підприємств аграрної сфери економіки : матеріали IV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів. ЛНАУ. 2015. 285 с.
37. Єлісеєва Л.В. Краудфандинг в Україні: проблеми та перспективи в контексті зарубіжного досвіду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. №23. С. 8-11.
38. Єпіфанова І.Ю. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах. 2012. С.65-70. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12433/1/13_6570_Vis_722_management.pdf
39. Єременко Д.В. Методичні аспекти оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств. *Економіка. Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. Вип. 1 (7). С. 81-85.
40. Жилінська О. Страхування інтелектуальної власності: світові тенденції та перспективи для України. *Економіка*. 2014. №3 (156). С.19-25. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/strahuvannya-intelektualnoyi-vlasnosti-svitovi-tendentsiyi-ta-perspektivi-dlya-ukrayini>
41. Завадяк Р.І., Копусяк Я.Ф. Теоретичні основи функціонування та види бізнес-інкубаторів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2014. Вип. 2 (43). С.78-81.

42. Загоровська В.В. Зарубіжний досвід фінансового супроводу інноваційної діяльності підприємства
URL:<http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6803/1/92.pdf>
43. Задніпряна Т.С. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємства. Економічний вісник Донбасу. 2011. Вип.4 (23). С.203-205.
44. Замлинський В.А. Роль аналітичних інструментів та венчурного капіталу у формуванні маркетингової стратегії розвитку агропродовольчої сфери. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. 2014. № 3 (75). С.202-210.
45. Заячук М. Д. Становлення фермерства в Україні: просторово-часовий аналіз. *Український географічний журнал*. 2014. №4. С. 57-62.
46. Збарський В.К., Кальченко С.В., Єременко Д.В. Оптимізація методики оцінки конкурентоспроможності високотоварних фермерських господарств сімейно-трудоного типу. Економіка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. Вип. 1 (47). С. 272-278.
47. Збиранник О.М. Споживацькі переваги у придбанні екологічно безпечної продукції. Менеджмент, маркетинг та управління персоналом. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. Випуск 1 (72). Частина 1. 2012. С. 194-197.
48. Зеленьак В.В., Немченко В.В. Контроль в системі інноваційно-інвестиційної діяльності державна політика та сприяння укріпленню позицій фінансово-економічної безпеки. Обліково-аналітичне забезпечення в умовах управління фінансово-економічною безпекою підприємства: монографія під ред. проф. Немченка В.В. Видавництво Фенікс. Одеса. 2015. С. 261-270.
49. Змієнко М.О., Тульчинська С.О. Сутність венчурного інвестування як організаційної форми інвестиційної діяльності. Економіка. Інвестиційні процеси. Бізнесінформ. 2011. №3. С.42-44.
50. Іванух Р. А., Дусановський С. Л., Білан Є. М. *Аграрна економіка і ринок*. Тернопіль: "Збруч". 2003. URL: <http://buklib.net/books/32386/>

51. Ільїна К.О. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.1. С. 194-203.
52. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь. За заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. 2015. 336 с.
53. Інституції підтримки підприємництва: концепція, особливості, діяльність. Центр громадської експертизи, Представництво Фонду Фридріха Науманна в Україні. Програма USAID «Лідерство в економічному врядуванні». Київ. 2016. С.176.
54. Каніщенко Л.О., Хрустальова В.В. Основні риси інтелектуальної власності у сучасній економіці. Економічні проблеми невиробничої сфери: зб. наук. праць. Київ. Київський державний торговельно-економічний університет. 1998. С.59.
55. Катигрובה О. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. № 8(149). С.45-48.
56. Кватернюк К. Ю. Концептуальні засади формування фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. №6. Т.3. С.106-111.
57. Климко Т.Ю. Огородник В.О. Оподаткування суб'єктів краудфандингової діяльності в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2015. Вип.3. С.873-876.
58. Кльоба Л.Г., Кльоба В.Л. Ризик-менеджмент комерційного банку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.9. С. 213-223.
59. Князевич А. Глобальний інноваційний індекс – оцінка інноваційного потенціалу України. *Вісник ТНЕУ*. 2013. №2. С.142-148.
60. Ковпак Е.О. Інноваційний розвиток України в контексті міжнародного досвіду. Серія «Економічна». *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2015. Вип. 89. С. 68-74

61. Колодяжна І.В. Борблік К.Е. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. Економіка та управління підприємствами. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С.448-453.
62. Коніна М. О. Тузова К. О. Особливості венчурного інвестування в Україні. *Міжнародний науковий журнал : Економічні науки*. 2016. №4. С.75-79.
63. Корнілова І., Шаповалова Л. Сутність інноваційного потенціалу організації та основні підходи до його оцінки. Економіка. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2008. №99-100. С. 41-44.
64. Кочешкова І. М., Трушкіна Н. В. Тенденції розвитку венчурного інвестування в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 2(44). С.129-135.
65. Краус К. М. Венчурне фінансування маркетингової політики малого торговельного бізнесу в Україні. *Економічний часопис – XXI*. 2014. №1-2 (2). С.52-55.
66. Куценко Т. М. Зарубіжний досвід створення системи фінансування інновацій. *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. 2013. №2. С. 123-129.
67. Куць Т.В. Фінансове забезпечення розвитку сільського господарства України. *Економічні науки. «Молодий вчений»*. 2014. № 11 (14). С.60-62.
68. Кучер О.В. Формування маркетингової стратегії збуту продукції підприємств АПК. ПВНЗ «Європейський університет»: монографія. Київ. 2010. С.117-120.
69. Кушнір С.О. Краудфандинг як одна з реальних можливостей фінансування стартапів та перспективи його розвитку в Україні. *Економічні науки. Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип.13. Ч.3. С.132-135.
70. Литюга Ю.В. Розвиток інвестиційного потенціалу підприємства. Видавництво Львівської політехніки. 2010. С.354-358.
71. Лобова О.М. Теоретичні засади страхування інтелектуальної власності. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №16. С.5-9.
72. Ляховець О., Прядко І. Фінансування інновацій як фактор регіонального розвитку. *Економічний аналіз*. 2013. Вип.12. Ч.1. С.199-203.

73. Макаренко М.В. Оцінка інноваційного потенціалу як інструмент управління інноваційним розвитком регіону. Розділ 1. Макроекономічні аспекти управління інноваційним розвитком. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. №3. Т.1. С. 62-71.
74. Макаренко П. М., Шведюк В. А. Збутові стратегії підвищення ефективності розвитку фермерських господарств регіону. *Економіка АПК*. 2009. №2. С.16-18.
75. Малишко В.М. Ф'ючерсні контракти як вид біржових угод. Господарське право. *Юридичний вісник*. 2009. №2 (11). С. 61-65.
76. Малойван В. В. Інвестування бізнес-ангелами інноваційних проєктів в Україні. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1 (4). С.49-53.
77. Манжула А.А. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності науково-дослідних установ в Україні: поняття та сутність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип.35.ч.1.Т.2. С.40-43.
78. Масленніков Є.І., Кузнєцов Е.А., Сафонов Ю.М., Філіппова С.В. та інші. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Херсон. 2016. 854 с.
79. Мельник Л.Л. Прибутковість і рентабельність фермерських господарств в Україні. *Економіка АПК*. 2009. №9. С. 2-6.
80. Мельник М. Заболотний С. Сутність поняття фінансового стану підприємства. Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 45 – річчю економічного факультету Подільського державного аграрно – технічного університету: «Актуальні проблеми аграрної економіки: теорія, практика, стратегія». 2017. С. 262-265.
81. Мельник М.І. Аналіз рентабельності агрохолдингів України та резерви її підвищення. Фаховий збірник наукових праць національного авіаційного університету «проблеми системного підходу в економіці». Київ. 2017. Вип. 5 (61). С. 117-124.

82. Мельник М.І. Державна підтримка кредитного забезпечення агроформувань. Міжнародна науково-практична конференція Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя. 2016. С. 30-33.
83. Мельник М.І. Інноваційна привабливість України на основі “Global Innovation Index”. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. Запоріжжя. 2017. Вип. 4 (10). С.123-128.
84. Мельник М.І. Моделювання фінансового стану сільськогосподарських агроформувань України. Науковий журнал: «Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії». 2017. Вип. 5 (11). С.168-175.
85. Мельник М.І. Оцінка ефективності власного та позикового капіталу агрохолдингів України. Електронний фаховий науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». 2017. Вип. 12. С. 98-103.
86. Мельник М.І. Принципи AGILE-методу у підготовці сучасних фінансистів. Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Сучасні тенденції в економіці та управлінні» . 2017. С.105-108.
87. Мельник М.І. Проблеми фінансування інноваційного розвитку агроформувань. Міжнародна науково-практична конференція «Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації». Клайпеда (Литва). 2016. С. 292-296.
88. Мельник М.І. Сутність та джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності агроформувань. Науковий журнал : «Причорноморські економічні студії». Одеса. 2017. №18. С. 168-174.
89. Мельник М.І. Фінансове забезпечення підприємств аграрної сфери в сучасних економічних умовах. Білоруська державна сільськогосподарська академія. м. Горки. 2016. С.25-28.
90. Мельник М.І. Формування венчурного механізму фінансування інноваційної діяльності агроформувань Сумської області. Уманський національний університет садівництва. 2015. С.172-177.

91. Мельник М.І., Кучер О.В. Формування маркетингових стратегій розвитку ринку відновлюваних джерел енергії. Міжнародна науково-практична конференція: «Аграрна наука та освіта в умовах Євроінтеграції». Кам'янець-Подільський. 2018. С. 243-245.
92. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Кількість фермерських господарств станом на 1 листопада 2015 року у розрізі регіонів. URL: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=22001> (дата звернення 02.08.2017).
93. Міщук Є.В., Адамовська В.С. Аналіз загроз інвестиційній безпеці підприємства та інвесторів. Економіка та держава. 2015. №1. С.30-32.
94. Міщук О.В. Фінансове забезпечення економічного зростання: теоретичний аспект. Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. 2011. №2. С.9-12.
95. Можливості використання українськими венчурними фондами досвіду діяльності зарубіжних фондів. URL:<http://points.net.ua/article.php/20091126164118545>
96. Мостенська Т. Л. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства. Економічні науки. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. №3 (7). С.72-79.
97. Найдюк В.С. Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2013. №3. С. 251-263.
98. Наумова О.О. Аналіз зовнішніх чинників інноваційної діяльності персоналу вітчизняних підприємств. Економічні науки. Наукові праці КНТУ. 2010. Вип.17. С.118-124.
99. Немченко А.Б., Немченко Т.Б., Бізнес-інкубатори в сфері сучасної державної підтримки розвитку регіональної інноваційної інфраструктури. *Наукові праці КНТУ*. Економічні науки. 2010. Вип. 17. URL:http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/06.pdf

100. Немченко В.В. Ризики інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Т.7. Вип.4. С.73-79.
101. Олексів І.Б., Шпакович І.Р. Сутність та класифікація інститутів спільного інвестування. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 2013. № 4 (51).С. 310-314.
102. Онищенко В. П. Особливості венчурного інвестування та їх вплив на бухгалтерський облік інвестора. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 2. С. 19-22.
103. Осьмірко І.В. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування. *Бізнесінформ*. 2012. № 7. С. 47-49.
104. Перебийніс В. І. Розвиток інноваційних процесів в аграрному секторі економіки. Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4804>
105. Першко Л. О., Данькевич А. П. Венчурні фонди як інвестиційні інститути: західний досвід і практика функціонування в Україні. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. №1 (64). С.40-46.
106. Петрушенко Ю. М., Дудкін О. В., Краудфандинг як інноваційний інструмент фінансування проектів соціально-економічного розвитку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. №1. С.172-182.
107. Поліщук В.Г., Прокоп В.І. Зарубіжний досвід фінансування проектів за схемою краудфандинг. *Економічні науки. «Молодий вчений»*. 2014. №12 (15). С.63-66.
108. Поляк-Свергун М.М. Розвиток інституційно-венчурного бізнесу в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 18. Ч. 2. С.41-45.
109. Потоцький М.Ю. Право інтелектуальної власності як майно суб'єктів господарювання. *Часопис академії адвокатури України*. 2013. №19. Т.2. С.1-7. URL :

- <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VFDnpyRRRW0J:epub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/download/44/41+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>
110. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04. 07. 02 № 40 – IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. С. 266.
111. Про інноваційну діяльність: Закон України від 25. 03. 05 № 2505 – IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 17. С. 267.
112. Про страхування ЗУ від 7 березня 1996 року №85/96 ВРУ. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85>
113. Проблеми і шляхи забезпечення якості вищої освіти щодо підготовки фахівців з економіки і підприємництва в умовах Євроінтеграції: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції. Харків: ХНАДУ. 2015. С.202.
114. Рибалкін В.О., Лазня І.В. Теорія власності. Видавництво Логос. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. 2000. С.261. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_018
115. Савицький Е.Е. Інноваційні технології в аграрній сфері: сутність, класифікація та українські реалії. *Економіка АПК*. 2014. №2. С.110-115.
116. Савченко В. Ф., Гривко С. Д. Стан інноваційного розвитку промислових підприємств на державному та регіональному рівнях. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2013. №1 (17). С.58-63.
117. Савченко В. Ф., Шатирко Д. В. Сутність та особливості венчурного капіталу. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2014. № 1 (21). С.7-13.
118. Савчук В. А. Фінансове забезпечення виконання функцій держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. №22. С.46-49.
119. Сас Б.Б., Спьяк Г.І. Розвиток системи венчурного фінансування в Україні. *Економічний аналіз*. 2014. Т.18. № 1. С.195-202.
120. Семенова В.Г. Дослідження сутності інтелектуальної власності в сучасних економічних умовах. *Економіка і управління підприємством. Технологічний аудит і резерви виробництва*. 2015. №6/5(26). С.74-77.

121. Семенюк О.М. Інноваційна діяльність як основа розвитку підприємства. Вчені записки Університету «КРОК». 2013. Випуск 33. С.218-223.
122. Семчук Ж.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток виробничого підприємства як складова його конкурентоспроможності в системі маркетингу. Економічна наука. 2015. №9. С. 6-9.
123. Сидорчук І.П. Сутність, структура та особливості оцінювання інноваційного потенціалу промислового підприємства. *Економіка і регіон*. 2014. №2 (45). С.97-101.
124. Смерницький Д.В. Інститут інтелектуальної власності: теоретико-правова характеристика. Криміналістичний вісник. 2014. №1(21). С.53-63.
125. Смоленюк Р.П. Управління формуванням і використанням фінансових ресурсів. Інноваційна економіка. 2013. №2 (40). С.260-265.
126. Соболев Р.Г. Сутність страхової діяльності в умовах трансформації ринку фінансових послуг. Теорія та практика державного управління. №2 (37). С.240-245. URL:
file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F/Downloads/Trpdu_2012_2_37.pdf
127. Соловйов В. І. Теоретичні основи функціонування бізнес-інкубаторів. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2013. № 4 (24). С. 30-33.
128. Спільник І., Шупа Л. Аналіз інвестиційної діяльності підприємства. Економічний аналіз. 2012 рік. Випуск 10. Частина 4. С.374-378.
129. Сталий розвиток сільського господарства RISE. URL:
<https://www.hafl.bfh.ch/en/research-consulting-services/agricultural-science/sustainability-and-ecosystems/sustainability-assessment/rise.html>

130. Степаненко В.В. Бізнес-інкубування та інноваційні центри -перспективні форми підтримки та розвитку малого підприємництва в Україні. Сталий розвиток економіки. 2015. №1(26). С.148-153.
131. Стреліна О. М., Михайлюк М. С. Проблеми фінансування інноваційних проектів в Україні на різних етапах їх життєвих циклів. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2011. С.38-44.
132. Тельнов А.С., Попель С.А.. Соціально-економічна сутність поняття «інноваційний потенціал». *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. №7 (134). С.69-76.
133. Удовиченко В. П. Зарубіжний досвід венчурного інвестування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку аграрної економіки. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Т. 1. № 2. С. 115-123.
134. Україна ввійшла в ТОП-10 залежних від аграріїв європейських країн. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/ukraine-vvijsla-v-top-10-zaleznih-vid-agrariiv-evropejskih-krain>. (дата звернення: 02.08.2017).
135. Уляницька О.В. Ярошенко Т.В. Бізнес-ангели як альтернативна форма фінансування підприємницького сектору в Україні. Механізм регулювання економіки. 2009. № 2. С.72-79.
136. Ульянов Р.В. К вопросу об интеллектуальной собственности как экономической категории / Р.В. Ульянов. — Волгоград: Перемена, 2001. — С. 7.
137. Філіппов В.Ю. Місце і роль венчурного капіталу в інноваційному процесі. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2009. Вип. 1 (33) - 2 (34). С.236-242.
138. Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії: зб. Матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ. КНЕУ. 2016. С. 239.
139. Фоменко А. О. Сучасні умови розвитку краудфандингу в Україні. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2013. №3 (23). С.93-96.

140. Хлопецька М.-С. Б. Джерела фінансування стартапів та можливості їх залучення в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 1. С. 87-92.
141. Хома І.Б., Войтків О.В., Чепіль Г.В., Демчук Х.Б. Венчурне інвестування як спосіб реалізації інноваційно-інвестиційного потенціалу держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.3. С. 292-298.
142. Хорт Ю. В. Роль держави в розвитку венчурного фінансування в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. С. 50-55.
143. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 461.
144. Чупіс А.В., Мельник М.І. Інноваційно-інвестиційна діяльність агроформувань Сумської області та її фінансове забезпечення. *Фундаментальні та прикладні проблеми підприємницької діяльності в аграрному секторі : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва*. Харків: ХНАУ. 2015. С. 158-162.
145. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. *Логос*. 2003. С. 316.
146. Шалигіна І.В., Косенко Ю.М., Липчей М.І. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. II Міжнародна науково-практична конференція молодих учених і студентів «Фінансово-кредитне стимулювання розвитку територіальних суспільних систем». Луцьк. 2014. С.157-158.
147. Шалигіна І.В., Липчей М.І. Доцільність застосування фінансово – стратегічного планування на сільськогосподарських підприємствах України. *Матеріали XVII науково – практичної конференції «Сучасні технології сільськогосподарського виробництва»*. Гродненський державний аграрний університет. Республіка Білорусь, м. Гродно. 2014. С.163-165.
148. Шевченко О. М. Неформальний ринок венчурного капіталу в економічно розвинутих країнах та його особливості в Україні. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2016. №2/1(19). С.54-60.

149. Шимко О.В. Венчурне інвестування як важливий напрям інтенсифікації інноваційної діяльності в Україні. Наукові записки. Серія «Економіка». 2012. Вип.19. С. 407-411.
150. Шинкарук Л.В, Бевз І.А., Барановська І.В. та ін. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток: наукова доповідь. *Національна академія наук України ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*. 2015. С.147-162.
151. Шутєєва О.Ю. Теоретичні засади визначення сутності фінансового забезпечення функціонування ринку цінних паперів. *Фінансовий простір*. 2013. №3 (11). С.118-122.
152. Щипанова О. В. Світовий досвід державного регулювання венчурного фінансування. *Вісник ДНУ. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2012. Вип. 4. С.249-260
153. Яковець Г.Ю. Методичні аспекти бухгалтерського обліку венчурної діяльності. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/47560/43875>
154. Alayi R., Shamel A., Kasaeian A., Harasii H., Topchlar M. A. The role of biogas to sustainable development (aspects environmental, security and economic). *In: Journal of Chemical and Pharmaceutical Research*. 2016. №8(4). pp. 112-118.
155. Baum R., Wajszczuk K., Peplinski B., Wawrzynowicz J. Potential for agricultural biomass production for energy purposes in Poland: a review. *In: Contemporary economics*. 2013. Vol. 7, Issue 1, pp.63-74. DOI:10.5709/ce.1897-9254.74
156. Kirkham R. Liquidity Analysis Using Cash Flow Ratios and Traditional Ratios. *The Telecommunication in Journal of New Business Ideas & Trends*. 2012. Vol.10, Iss.1, pp. 1-13. URL: http://jnbit.org/upload/JNBIT_Kirkham_2012_1.pdf.
157. Patent Wars: Samsung lost a lawsuit against Apple. URL: <http://korrespondent.net/business>.
158. Rejman-Burzynska A., Maksymiak-lach H., Jedrysik E. The energy potential of biogas – an estimation of biogas production resources in Poland. *In: Chemik*. 2013. №5. Том 67. pp.450-453 URL:

http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.baztech-96596d4f-9b77-4160-bd8742d51ba20a27/c/5_13__Burzynska_GB.PDF.

159. Sony ordered to pay \$90,7 million in patent case. URL:
<http://txstage.ny.atl.publicus.com/article/20050329/NEWS>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Середньорічне значення оборотних активів агроформувань України,
2012-2016 рр.

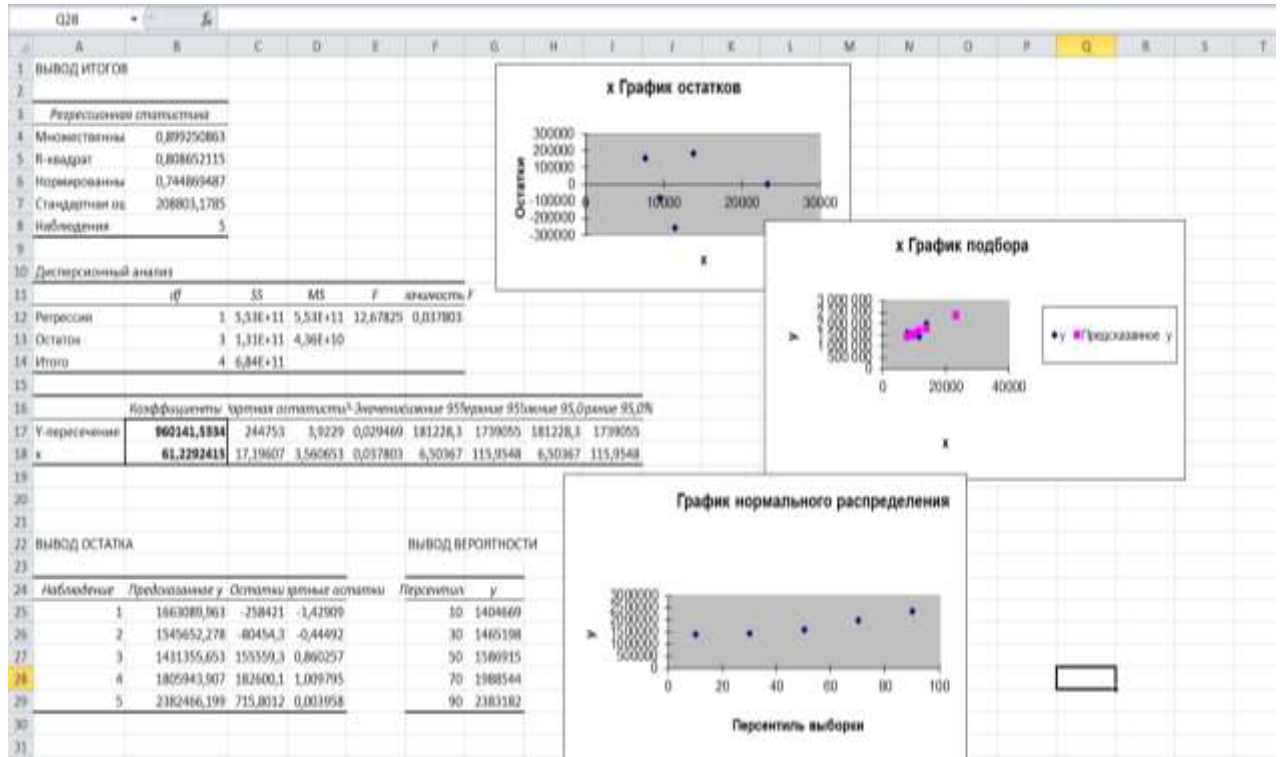
Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
ПАТ "Авангард"	631432,5	622175	525733,5	305053	169921,5
ПАТ «Агротон»	97699	90138	85640	58481	60670
ТОВ «Агротрейд»	69308	114242,5	108451,5	88406,5	85137,5
ТОВ «Кернел»	965380	1107945,5	981307	765543,5	689512,5
ТОВ «ІМК»	90342,5	152117,5	145101,5	93341	85430

Додаток Б

Чистий прибуток агроформувань України, 2012-2016 рр.

Назва підприємств	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
ПАТ "Авангард"	227856	279903	771668	413800	96245
ПАТ «Агротон»	6783	5690	-76275	1383	25054
ТОВ «Агротрейд»	27892	16053	24042	6278	8530
ТОВ «Кернел»	210782	104926	-107406	95533	226844
ТОВ «ІМК»	18715	25815	-47328	14041	21838

Додаток В

Додаток Г

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України та інших держав, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Мельник М.І. Сутність та джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності агроформувань. Науковий журнал : «Причорноморські економічні студії». Одеса. 2017. №18. С. 168-174. (Index Copernicus)

2. Мельник М.І. Аналіз рентабельності агрохолдингів України та резерви її підвищення. Фаховий збірник наукових праць національного авіаційного університету «Проблеми системного підходу в економіці». Київ. 2017. Вип. 5 (61). С. 117-124. (Index Copernicus)

3. Мельник М.І. Оцінка ефективності власного та позикового капіталу агрохолдингів України. Електронний фаховий науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». 2017. Вип. 12. С. 98-103. (Index Copernicus)

4. Melnyk M., Zabolotnyy S. The Financial Efficiency of Biogas Stations in Poland. M. Melnyk, S. Zabolotnyy. Renewable Energy Sources: Engineering, Technology, Innovation. Springer International Publishing AG, Cham, Switzerland. 2018. P. 83-93. ISSN 2352-2542 Journal DOI <https://doi.org/10.1007/978-3-319-72371-6> (Web of Science Core Collection) (0,4 друк. арк.). *(Особистий внесок автора – проведено аналіз основних тенденцій та показників фінансової ефективності біогазових станцій Польщі, 0,25 друк. арк.)*

Статті у наукових фахових виданнях України:

5. Мельник М.І. Формування венчурного механізму фінансування інноваційної діяльності агроформувань Сумської області. Уманський національний університет садівництва. 2015. С.172-177.

6. Мельник М.І. Інноваційна привабливість України на основі “Global Innovation Index”. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. Запоріжжя. 2017. Вип. 4 (10). С.123-128.

7. Мельник М.І. Моделювання фінансового стану сільськогосподарських агроформувань України. Науковий журнал: «Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії». 2017. Вип. 5 (11). С.168-175.

Статті у закордонних наукових виданнях:

8. Мельник М.І. Фінансове забезпечення підприємств аграрної сфери в сучасних економічних умовах. Білоруська державна сільськогосподарська академія. м. Горки. 2016. С.25-28.

Тези наукових доповідей:

9. Чупіс А.В., Мельник М.І. Інноваційно–інвестиційна діяльність агроформувань Сумської області та її фінансове забезпечення. Міжнародна науково-практична конференція ХНАУ. Харків. 2015. С. 158-161. (0,2 друк. арк.). *(Особистий внесок автора – проведено аналіз інноваційно–інвестиційної діяльності агроформувань Сумської області, 0,1 друк. арк.)*

10. Шалигіна І.В., Косенко Ю.М., Липчей М.І. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. II Міжнародна науково-практична конференція молодих учених і студентів «Фінансово-кредитне стимулювання розвитку територіальних суспільних систем». Луцьк. 2014. С.157-158. (0,15 друк. арк.). *(Особистий внесок автора – надано характеристику найбільш ефективним напрямам управління фінансовими ресурсами підприємства, 0,1 друк. арк.)*

11. Шалигіна І.В., Липчей М.І. Доцільність застосування фінансово–стратегічного планування на сільськогосподарських підприємствах України. Матеріали XVII науково–практичної конференції «Сучасні технології сільськогосподарського виробництва». Гродненський державний аграрний університет. Республіка Білорусь, м. Гродно. 2014. С.163-165. (0,2 друк. арк.). *(Особистий внесок автора – розкрито сутність та місце фінансово-стратегічного планування в діяльності аграрних підприємств, 0,1 друк. арк.)*

12. Мельник М. Заболотний С. Сутність поняття фінансового стану підприємства. Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 45 – річчю економічного факультету Подільського державного аграрно – технічного університету: «Актуальні проблеми аграрної економіки: теорія, практика, стратегія». 2017. С. 262-265. (0,3 друк. арк.). *(Особистий внесок автора – розкрито значення поняття фінансового стану підприємства, 0,2 друк. арк.)*

13. Мельник М.І. Державна підтримка кредитного забезпечення агроформувань. Міжнародна науково-практична конференція

Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя. 2016. С. 30-33.

14. Мельник М.І. Проблеми фінансування інноваційного розвитку агроформувань. Міжнародна науково-практична конференція «Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації». Клайпеда (Литва). 2016. С. 292-296.

ВІДОМОСІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались, обговорювались і отримали позитивну оцінку на наукових конференціях, зокрема, на III всеукраїнській заочній науковій конференції «Актуальні питання сучасної економіки» (м. Умань, 2011 р.); Науковій студентській конференції факультету економіки і підприємництва (м. Суми, 2011 р.); I Міжнародній науково – практичній інтернет конференції «Теорія і практика забезпечення ефективного розвитку суб'єктів ринку» (м. Полтава, 2012 р.); Науково-практичній конференції студентів Сумського НАУ (м. Суми, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Молодь та Інновації» (м. Горки Республіка Білорусь, 2013 р.); V всеукраїнській заочній науковій конференції «Актуальні питання сучасної економіки» (м. Умань, 2013 р.); IV Міжнародній науково – практичній інтернет конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (м. Харків, 2013 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених і студентів «Фінансово-кредитне стимулювання розвитку територіальних суспільних систем» (м. Луцьк, 2014 р.); XVII науково – практичній конференції «Сучасні технології сільськогосподарського виробництва», Гродненський державний аграрний університет (Республіка Білорусь, м. Гродно, 2014 р.) ; Науково – практичній конференції викладачів, студентівта аспірантів (м. Суми, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції ХНАУ «Фундаментальні та прикладні проблеми підприємницької діяльності в аграрному секторі» (м. Харків, 2015 р.); Науковому семінарі «Соціально – економічний розвиток Сумщини: стан та перспективи» (м. Суми, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції Східноукраїнського інституту економіки та управління (м. Запоріжжя, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації» (м. Клайпеда (Литва), 2016 р.) ; Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 45 – річчю економічного факультету Подільського державного аграрно – технічного

університету: «Актуальні проблеми аграрної економіки: теорія, практика, стратегія» (м. Кам'янець – Подільський, 2017 р.); Науково-практична конференція «Сучасні тенденції в економіці та управлінні» . Східноукраїнський інститут економіки та управління (м. Запоріжжя, 2017 р.); VI міжнародній конференції «Відновлювальні джерела енергії» (м. Криниця – Здруй (Польща), 2017 р.); Міжнародній науковій конференції «Сучасні тенденції досліджень сільськогосподарського машинобудування, ювілей 40-річного факультету виробничо-енергетичного факультету» (м. Краків (Польща) 2017 р.).

Додаток Д

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Герасима Кондратьєва, 160, м. Суми, 40021, тел. (0542) 70-10-12, факс (0542) 70-10-55
E-mail: sau.sumy.ua@gmail.com, код за ЄДРПОУ 04718013

№ 885 від 20.03.2017 на № _____ від _____

Спеціалізованій вченій раді
Д 44.887.01
Полтавської державної
аграрної академії

Довідка
про впровадження у навчальний процес
результатів дисертаційного дослідження
Мельник Марії Іванівни

Результати наукових досліджень аспіранта кафедри фінансів Мельник Марії Іванівни на тему: «Формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві» використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Інвестування», «Фінанси підприємств», «Фінанси, гроші і кредит», «Фінансовий менеджмент» для студентів факультету економіки і менеджменту напрямів підготовки 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», 071 «Облік і оподаткування» та 073 «Менеджмент».

Проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи СНАУ
к.е.н., професор В.М. Жмайлов

Додаток Е

**СУМСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ**

вул. Першотравнева, 29, м. Суми, 40009, тел. (0542) 77-02-70, факс 61-13-62, 77-02-70

E-mail: apk@sm.gov.ua Код ЄДРПОУ 00734373

24.03.2018 № 01-21/504

На № _____ від _____

Спеціалізованій вченій раді по захисту
дисертацій на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Д 44.887.01

Полтавської державної аграрної академії

*про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Мельник Марії Іванівни*

Результати досліджень проблем формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві розглянуто та рекомендовано до впровадження.

Вдосконалена система інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві, з урахуванням регіональних особливостей, орієнтована на полегшення доступу суб'єктів аграрного бізнесу до зовнішнього та внутрішнього фінансування, дозволить підвищити їх конкурентоспроможність як на внутрішньому так і зовнішньому ринках.

Наголошено про практичну значимість взаємодії сільськогосподарських виробників та наукової сфери в процесі інноваційно-інвестиційного розвитку з урахуванням державної підтримки.

Обґрунтовано доцільність впровадження екологічно орієнтованих фондів інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві.

Директор Департаменту

О.М.Маслак

Додаток Є

ТОВ «Л Е В І Т Е»

р/р 26007055018211 КБ «ПриватБанк», ЄДРПОУ 40412197
40009, Сумська область, м. Суми, вул. Пушкіна 11
тел. +380954268657, e-mail: levite@ukr.net

№ 11/1
«02» листопада 2018 р.

Спеціалізованій вченій раді по захисту
дисертацій на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук
Д 44.887.01
Полтавської державної аграрної академії

**Довідка про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Мельник Марії Іванівни**

Видана Мельник Марії Іванівни, здобувачу наукового ступеня кандидата економічних наук у тому, що результати дисертаційного дослідження на тему: «Формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві» мають практичну значимість і можуть бути впроваджені на підприємстві:

- пропозиції щодо створення та реалізації інноваційних фондів екологічної спрямованості задля підвищення конкурентних переваг підприємств в сільському господарстві за рахунок виробництва і реалізації екологічно безпечної продукції та використання біогазової енергії дозволяють комплексно використовувати наявний потенціал та бути енергонезалежними;
- розвиток державної підтримки інноваційно-інвестиційному розвитку підприємств в сільському господарстві шляхом створення регіональних бізнес-інкубаторів дасть можливість підвищити результативність інвестиційної діяльності, що у свою чергу сприяє забезпеченню продовольчої безпеки країни у довгостроковій перспективі.

Директор
ТОВ «Левіте»

Ю.С. Моргул

Додаток Ж

Товариство з обмеженою відповідальністю
«ВЕРЕСК-АГРО»

ш/р 26003229886 в ВАТ "Райффайзен Банк Аваль", м.Київ, МФО 380805
ЄДРПОУ 32888501, ІПН 328885018018

№ 13
«12» 02. 2018р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

«Формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві»

Мельник Марії Іванівни

ТОВ «Вереск-Агро» розглянуто результати та основні положення дисертаційного дослідження щодо формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Позитивно схвалено та рекомендовано до впровадження удосконалену методику оцінки рівня інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств в сільському господарстві, яка на відміну від існуючих базується на врахуванні як абсолютних значень показників, що характеризують соціальні, екологічні та фінансово-економічні результати діяльності підприємств, а також динаміку їх стійкого розвитку з використанням програмного продукту RISE.

Обґрунтовано положення щодо організації інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств на основі ідентифікації внутрішніх і зовнішніх загроз та створення системи ризик-менеджменту при прийнятті управлінських рішень, що дасть можливість підвищити ефективність фінансово-економічної діяльності підприємства.

Директор Р.В.Комісар

Додаток 3

Товариство з обмеженою відповідальністю
"Сільськогосподарське підприємство "СІЛВА"

41830, Сумська обл., Білопільський р-н, с. Бубіліно, 26
 к/р 26007161434 в Райффайзен банк Аваль, м. Київ, МФО 380805
 ЄДРПОУ 35943950, ПІН 359439518013

№ 62
 від 06.02.2018р.

Довідка

*«Про впровадження результатів
 дисертаційного дослідження
 Мельник Марії Іванівни»*

Результати проведених наукових досліджень на тему *«Формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в сільському господарстві»* отримали схвалення та позитивно оцінені.

Науково обґрунтована сутність поняття «інноваційно-інвестиційного захисту» як сукупності елементів, що передає зміст, організацію та умови успішного функціонування економічного механізму збереження та ефективного використання інвестиційних ресурсів підприємств в сільському господарстві на інноваційній основі дає можливість забезпечити надійний захист інвестиційних процесів інноваційної спрямованості ТОВ «Сільськогосподарське підприємство «Сілва».

Впроваджено застосування оптимальних форм інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку ТОВ «Сільськогосподарське підприємство «Сілва» за рахунок формування конкретних рекомендацій стосовно особливостей їх використання порівняно з традиційними формами інвестиційної підтримки підприємства.

Довідка для подання до спеціалізованої вченої ради Д 44.887.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук у Полтавській державній аграрній академії.

Директор ТОВ «СП «Сілва»

Люта І.В.

Додаток И

**ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ АГРОФІРМА
«ХОРУЖІВКА»**

42130, Україна, Сумська область, Недригайлівський район, с. Хоружівка,
вул. Центральна 9, тел./факс 054-55-5-46-79, e-mail horujivka@mail.ru
р/р 26006195003 под. № 301336818105 № св. 200095715

№ 82
15.02.18

Спеціалізованій вченій раді по захисту
дисертацій на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Д 44.887.01

Полтавської державної аграрної академії

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Мельник Марії Іванівни

на тему: «Формування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в
сільському господарстві»

Розглянуто і схвалено пропозиції автора щодо удосконалення методики оцінки рівня розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, яка на відміну від існуючих базується на врахуванні як абсолютних значень показників, що характеризують економічну, соціальну та екологічну функцію сільськогосподарських підприємств, так і динаміки їх зміни з урахуванням сучасного польського досвіду.

Прийнято до впровадження пропозиції автора щодо організації фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств на основі обґрунтування вибору найбільш доцільного шляху інвестиційно-інноваційного розвитку з урахуванням потенційних ризиків та створення системи інвестиційно-інноваційного ризик-менеджменту у діяльності сільськогосподарських підприємств.

Довідка надана для подання спеціалізованій вченій раді по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Директор

П.А. Ющенко